

En berikande bostad?

Viktoria Björk, Juni 2021

(Foto: Hansson, 2018)

AAHM01: Examensarbete i Arkitektur/
Degree Project in Architecture

English title: An enriching home?

Handledare: Nina Falk Aronsen, Arkitektskolan LTH
Extern handledare: Eva-Lena Nordek, Obos-Kärnhem
Examinator: Tomas Tägil, Arkitektskolan LTH

LUNDS
UNIVERSITET

Abstract

In this paper, I am exploring the meaning of home and how I as an architect, can shape houses where people have the possibility to feel happy and develop themselves. I am exploring what values can make people feel enriched and help them thrive in their living environment. Qualities that might be difficult to measure objectively, but which nevertheless, means a lot for how we experience our home.

To identify qualities that can enrich us humans, I have selected reference homes that are able to somehow move me and which I call: "good examples". These are homes that I instinctively find attractive and would love to stay in myself. I consider them to offer an added value beside living space and functionality.

With the reference homes as a basis, I present a proposal for a checklist of how an enriching housing could be catered for and my thoughts regarding how the design of these "enriching values", could be practically designed.

For the qualities described not only to be my personal opinions, but also to be based upon profound research, I investigate if they are mentioned in the qualitative architectural research. Are they considered to be important by others beside me and if so: in what way and why?

With my checklist as the starting point and a collaboration with the housing developer ObosKärnhem, I investigate how my identified qualities can be the basis for a new townhouse and local neighbourhood. The aim is to understand how my enriching qualities can become part of an already established housing concept and how they can be designed to shape both the townhouse and the neighbourhood they are being part of.

In my work, I have concluded, that qualities such as access to greenery nearby, rooms adjustable over time and genuine materials, are important to make people feel more at home in their living environments. I have also concluded that it's possible to integrate more enriching qualities in the townhouse when the long side faces the street, in comparison to the short side. Other conclusions are that the houses being based on my checklist, give the possibility to change the plan layout over time, that the materials are possible to maintain and that facade and roofing materials vary depending on the plot and its surroundings.

Sammanfattning

I det här examensarbetet undersöker jag betydelsen av hem och hur jag som arkitekt kan gestalta en bostad där människor har förutsättningar att trivas och utvecklas. Jag undersöker vilka värden som kan skapa en behaglig, lustfylld boendemiljö: en berikande bostad. Det är kvalitéer som kan vara svåra att mäta objektivt men som betyder mycket för hur vi upplever vår bostad.

För att identifiera kvalitéer som kan berika oss människor, har jag valt ut referensexempel på bostäder som berör mig och som jag benämner "goda exempel". Det är hem som jag instinktivt finner attraktiva och gärna skulle vilja bo i själv. Bostäder som jag upplever erbjuder ett mervärde utöver faktisk bostadsyta och funktionalitet.

Med avstamp i valda referensexempel, presenterar jag ett förslag på en checklista för hur en berikande bostad kan tillgodoses och mina tankar kring hur dessa "berikande värden", kan gestaltas i praktiken.

För att beskrivna kvalitéer inte bara ska bli mina personliga åsikter, utan också underbyggas med fördjupad teori, undersöker jag om de finns beskrivna i kvalitativ forskning om arkitektur. Kan de anses betydelsefulla av fler och i så fall: på vilket sätt och varför?

Med min checklista som utgångspunkt, undersöker jag hur värdena kan utgöra basen för ett nytt typhus och radhusområde i ett samarbete med bostadsutvecklaren ObosKärnhem. Syftet är att förstå hur mina berikande värden kan bli en del av ett redan etablerat bostadskoncept och hur de kan gestaltas och forma såväl bostäder som kvarter.

I mitt arbete har jag kommit fram till att kvalitéer som t.ex. tillgång på grönska i närområdet, rum som går att anpassa över tid och genuina material, är viktiga för att skapa mer trivsel i boendemiljön. Jag har också kommit fram till att ett radhus uppfyller fler berikande värden när huset vänder långsidan mot gatan, istället för kortsidan. Andra konsekvenser av min gestaltning utifrån beskrivna värden är t.ex. att bostäderna ger möjlighet till varierade planlösningar över tid, att materialen går att underhålla och att fasad och takmaterial varierar beroende på tomten och dess omgivningar.

TACK!

*...till Nina och Tomas för all kunskap och stöd ni gett mig på vägen.
...till Eva-Lena för intressanta diskussioner och stort engagemang.
...till min familj för att ni alltid ställer upp för mig.*

" Arkitekturen hjälper människor att bo i ordets fulla mening. Det är arkitekturen som gör boendet till något mer än tillfredställelsen av ett praktiskt behov. "

- Christian Norberg Schulz (Nylander 1999, s.46)

" Det finns magiska rum med lust och glädje i luften. (...) Där finns en atmosfär som går rakt in i hjärtat, en hemlighetsfullhet mitt i det vardagliga, en laddning av de enkla tingen som besjälar dem och ger en ny dimension åt verkligheten. "

- Ellen Key (Nylander 1999, s. 47)

" Det goda boendet ger förutsättningar för människan att utveckla sig själv och relationen till andra. Bostadsområden som kännetecknas av kvalitet och skönhet är ett fantastiskt verktyg för en uppväxande generations möjlighet när det gäller att förvärva en god självkänsla, oavsett vilken samhällsklass man kommer ifrån. "

- Ola Nylander (Nylander, 2003, s.7)

Innehåll

Inledning.....	8-9
Bakgrund och syfte.....	8
Metod och avgränsningar.....	9
Goda Exempel.....	10-25
Vintrie Byväg.....	12-13
Kv. Drivbänken.....	14-15
Jystrup Savvaerk.....	16-17
Tre Gudor.....	18-19
Urbana Villor.....	20-21
Pumpkällehagen.....	22-23
Reflektion.....	24-25
Berikande värden och gestaltningsidéer.....	26-71
Närvaro av grönska.....	28-29
Berikande grönska	30-31
Gaturum för människor.....	32-33
Studiebesök BO01.....	34-35
Berikande gaturum.....	36-37
Speglande bostäder.....	38-39
Berikande spegling.....	40-41
Anpassningsbara rum.....	42-43
Berikande anpassning.....	44-45
Rörelsemöjligheter.....	46-47
Berikande rörelser.....	48-49
Experiment - rörelse och ljus.....	50-51
Kontrast i rymd-intimitet.....	52-53
Berikande rymd-intimitet.....	54-55
Harmonisk kulörsättning.....	56-57
Berikande kulörsättning.....	58-59
Stämningsfullt ljusinsläpp.....	60-61
Berikande ljusinsläpp.....	62-63
Genuina material.....	64-65
Berikande material.....	66-67
Integrerade detaljer.....	68-69
Berikande detaljer.....	70-71
En berikande checklista.....	72-73
En berikande bostad?.....	74-142
Om radhus.....	76-77
Om ObosKärnhem.....	78
Varför samarbete?.....	79
Innblick i verksameten.....	80-81
Visningshus.....	82
Reflektion.....	83
Husproduktion i Sävsjö.....	84-85
Reflektion.....	86-87

Program.....	88-89
Tidiga skisser.....	90-91
Diagram.....	92-95
Ritningar: planer, sektioner, fasader.....	96-99
Perspektivskisser.....	100-103
Konstruktionsritningar.....	104-105
Tomt 1: Bersån.....	106-123
Tomt 2: Skogsbrynet.....	124-143
Berikande anpassningar.....	144-145
Reflektioner från ObosKärnhem.....	146
Avslutande reflektioner.....	147
Referenslista.....	148-152

Inledning

be-rika

- göra rikare i abstrakt mening
- tillsätta något värdefullt

BAKGRUND OCH SYFTE:

Bostaden är en betydelsefull plats för oss människor. Härifrån utgår våra liv. När vi öppnar ögonen efter nattens sömn är bostadsrummet det första vi möts av. När lamporna i staden släcks och gatorna står tomma, är det bostaden vi har att vända oss till. Hit kan vi gå med lätta steg och en längtan eller med tyngd i vår kropp och uppgivenhet inom oss.

För även om vi har någonstans att bo, behöver vi inte uppleva att vi också har ett hem. En bostad kan erbjuda tak över vårt huvud och rum för våra kroppsliga behov, utan att vi känner någon djupare mening med den. Den kan t.ex. vara en plats vi återvänder till för att vi inte har någon annanstans att ta vägen eller för att det bara är så långt som våra pengar har räckt.

Men att verkligen kunna känna sig som hemma, tror jag är väldigt viktigt för oss som människor. Vårt boende bör inte reduceras till att bara vara en plats där vi lagar mat, duschar och sover. Ska vi växa som individer och bli de personer vi drömmer om, måste boendet tillföra andra värden också. Kvalitéer som gör att vi kan samla ny energi och finna motivation, som får oss att må bra och känna oss betydelsefulla.

Idag upplever jag att vi inte fokuserar tillräckligt på att beskriva vilka sådana kvalitéer är och på vad som skapar trivsel i våra bostäder. Den forskning som tillåts dominera beskriver istället kvantitativa aspekter av boendet, t.ex. hur mycket köksyta vi behöver och hur stora passagemåtten ska vara. Det är forskning som på många sätt är bra men som inte ger oss någon förståelse för bostadens kanske allra viktigaste uppgift: att skapa hem och att erbjuda en personlig vrå i en stor och instabil omvärld.

För tillfället, när det växer fram många nya bostadsområden, inte minst i min hemstad Växjö, tycker jag det är särskilt viktigt att aktualisera frågor om vilka kvalitéer som skapar trivsel i vår boendemiljö. Det vi bygger nu är trots allt den

livsmiljö som kommer att forma oss under många år framöver och det är i denna stund som vi har bäst förutsättningar att påverka den. Kan vi förstå hur bostäder och kvarter behöver gestaltas för att människor ska trivas och må bra, har vi också skapat goda förutsättningar till ett bättre samhälle för oss alla.

Då det kan verka enkelt att föra teoretiska resonemang om vad som kan skapa kvalitéer i bostaden men svårare att visa hur det faktiskt skulle kunna gå till, har jag försökt att koppla mitt arbete till ett konkret sammanhang. Efter positivt svar om min förfrågan till samarbete från en av nordens största bostadsutvecklare: ObosKärnhem, har jag fått möjlighet att applicera min teori på en verklig kontext.

Anledningen till att jag valde att fråga ObosKärnhem är att jag tycker att de har ett intressant bostadskoncept som jag anser passar väl in på syftet med mitt arbete. De erbjuder mindre bostäder, typhus/radhus som ska vara överkomliga i pris för många, samtidigt som de också ska erbjuda en god design. För mig är det viktigt att en berikande bostad finns tillgänglig för så många som möjligt. Att försöka skapa kvalitéer inom begränsade ramar, upplever jag därför både som en relevant och väldigt stimulerande uppgift.

Mitt arbete ämnar således både till att beskriva vilka kvalitéer som kan skapa en känsla av trivsel och hemtrevnad i våra bostäder men också en förståelse för hur dessa kvalitéer kan utvecklas och gestaltas. Frågorna som jag mer konkret vill försöka besvara är:

- Vilka kvalitativa värden kan skapa en berikande bostad och kvarter?
- Hur kan en berikande bostad gestaltas som ett typhus/radhus inom ett redan etablerat bostadskoncept?

“ En berikande bostad är en plats där vi kan skapa vårt hem. Ett livsrum som vi med glädje väljer att kalla för vårt, där såväl kropp som själ inryms.”

METOD:

För att förstå vad det är som kan skapa en berikande bostad, börjar jag med att identifiera bostäder som berör mig. Hem som jag genom platsbesök eller studier av ritningar och bilder, själv gärna skulle vilja bo i. Jag kallar dem för goda exempel och försöker förstå: vad är det som gör att jag vill bo just här?

Syftet är att identifiera vad ett berikande värde skulle kunna vara och på vilket sätt det kan bidra till en positiv upplevelse av hemmet och dess tillhörande kvarter.

Utifrån mina exempel och identifierade värden presenterar jag ett förslag till en "checklista" som beskriver hur en berikande bostad skulle kunna utformas. Ett dokument som jag är medveten om är personligt och som inte gör anspråk på att vara komplett eller det enda rätta. Det är mitt sätt att närma mig kvalitéer i bostadens arkitektur.

För att bredda mitt perspektiv och förstå om värdena kan tiilltala fler, undersöker jag därför kvalitativ forskning som beskriver den mänskliga upplevelsen av arkitektur. Jag försöker finna svar på om de berikande värden jag har funnit, kan anses betydelsefulla i gestaltningen av bostaden och i såfall, på vilket sätt.

Vidare analyser jag mina goda exempel djupare och försöker beskriva hur de bidrar med betydelsefulla kvalitéer till boendet. Jag reflekterar också kring när gestaltningen av bostäderna på motsvarande sätt, inte gör det.

Med min checklista som utgångspunkt och ett definierat bostadskoncept genom Obos-Kärnhem, undersöker jag hur värdena kan gestaltas i ett typhus och radhusområde. Jag illustrerar såväl kvartersstruktur och rumsindelningar, som material och detaljer.

I mitt förslag till ett typhus tar jag hänsyn till att man inte på förhand vet på vilken tomt bostaden kommer att stå. Jag börjar med att gestalta bostaden enligt ett beskrivet byggnadsprogram och först när det är någorlunda klart, övergår jag till att fokusera på de tomter jag vill arbeta med. Tanken är att tomterna ska visa på olika sätt att variera typhus och kvarter och hur det beror på platsen förutsättningar.

Avslutningsvis reflekterar jag kring hur mitt typhus skulle kunna utvecklas i framtiden och hur det var att arbeta med en checklista som utgångspunkt för min gestaltning. "Lyckades" jag uppfylla checklistan och vilka utmaningar möttes jag av?

AVGRÄNSNINGAR:

Mitt examensarbete är avgränsat till att behandla berikande värden som jag identifierar genom att studera "goda exempel". Mitt gestaltungsarbete är avgränsat till ett förslag på ett typhus/radhus och hur det närmaste kvarteret kan planeras och gestaltas.

Goda exempel

(Foto: Fastighetsbyrån, 2020)

Vintrie byväg, Malmö
byggår: 1909

(Foto: Västerleds Trädgårdsstadsförening, u.å.)

Kv. Drivbänken, Äppelviken
byggår: 1919-1920

(Foto: Vandkunsten, 1984)

Jystrup Savvaerk, Jystrup
byggår: 1984

Tre Gudor, Viken

byggår: 2001

(Foto: Vandkunsten, 2001)

Urbana Villor, Malmö

byggår: 2008

(Foto: Haushild-Siegel, 2008)

Pumpkällehagen, Viskafors

byggår: 2010

(Foto: Woodworks, 2008)

Vintrie Byväg

Den lilla byn Vintrie ligger precis i utkanten av Malmö, inbäddad i grönska och med en utblick mot hästhagar. På avstånd skimtar höghusen som snabbt blir fler i takt med att stadsområdet Hyllie utvecklas.

Vintrie by och det gula huset på bilderna, med anor från tidigt 1900-tal, är ett exempel på ett område och en bostad som berör mig och berikar min upplevelse av arkitektur. Här var jag och min sambo på visning i höstas.

Vi var på platsen flera gånger och varje gång bilen svängde in mot Vintrie genom en smal trädallé och passerade en vacker röd tegelkyrka, kände jag hur hjärtat hoppade till. Tänk att få bo här. Känslan av lust och välbehag följde

med mig efter att vi parkerat bilen på andra sidan gatan och nått fram till huset. Det kändes välkomnande, som om det skulle göra sitt bästa för att se till att vi skulle trivas där. Huset hade en personlighet. Genom de synliga robusta takbjälkarna i rummen, berättade huset t.ex. något om sig själv och sin ålder.

På baksidan av huset låg en lummig trädgård med gräs, blommor, buskar och träd. En liten fontän porlade i rabatten. Här rådde lugn och rofylldhet trots närhet till grannar.

Jag har funderat mycket på varför huset på Vintrie byväg är ett hem som jag gärna vill beskriva som en berikande bostad.

Ängarna utanför huset med kyrkan i bakgrunden.

Huset är ett gathus/radhus men med ena gaveln fri.

Mänsklig skala

Jag upplever att huset är byggt med utgångspunkt från människans mått och att många små delar bygger upp helheten. Tegelstenarna träder fram bakom kalkputsen och huset får en mänsklig greppbarhet med den låga takfoten. Den intima skalan ger mig en väldigt behaglig känsla.

Gröna rum

Trädgården präglas av lummig grönska som är vacker att titta på och som ramar in bostaden. Växtligheten skapar variationsrika gröna rum.

Harmonisk kulörsättning

Huset utstrålar värme och energi med sin gula starka fasadkulör samtidigt som den djupgröna kulören ger en behaglig kontrast. Det är lätt att urskilja fönster och dörrar i fasad och huset får en tydlig komposition som ger det stabilitet.

Vackra fönster

Jag dras till fönstren som är indelade i många små rutor, där varje del är en utblick i sig. De är vackra att titta på, såväl exteriört som interiört och passar ihop med den övriga skalan på material och detaljer. Fönstren känns livfulla och jag tycker att de ger huset dess vänliga personlighet.

Taktila material

Materialen lockar till beröring och stimulerar mitt sinne genom varierade strukturer och former. Min relation till hemmet växte sig starkare när hela min kropp kom i kontakt med materialen. Handen upplevde teglets egenskaper. Djupet i väggen där fogarna går in, hårdheten, kylan. Handen fortsatte vidare till takbjälkarna och den grova ytan. Bjälken var varmare. Hela min kropp minns huset.

Integrerade detaljer

Bostaden har flera integrerade detaljer som samspelar med arkitekturen på ett fint sätt. På första plan finns t.ex. en vinkyl inbyggd som hål i väggen bakom matbordet och en garderob platsbyggd under trappan. På andra våningen finns en bokhylla i anslutning till trappan, inbyggd med väggen upp.

Variation i rymd och intimitet

Från matplatsen får jag en härlig känsla av rymd, med fri sikt över ängarna. Här har man också kontakt med gatan utanför. På baksidan finns den omslutna trädgården, där ingen utifrån kan se in.

Huset präglas av en småskalighet.

På baksidan möts man av gröna rum.

Vardagsrum med synliga träbjälkar och tegelstomme.

Inbyggd vinkyl i vägg.

Platsbyggd bokhylla.

(Foton: Fastighetsbyrå, 2020)

En avskild oas.

Kv. Drivbänken

Kvarteret Drivbänken i Äppelviken byggdes 1919-1920 och är en del av Äppelvikens villastad. Radhusen är uppförda enligt engelsk tradition och ritades av Gunnar Wetterling. Området har karaktären trädgårdsstad med låg tät bebyggelse, placerad i grönskande omgivningar (Wistrand, 2018).

Kv. Drivbänken tillkom i en tid av kris och bostadsbrist i Sverige och fler billigare bostäder behövdes. Radhus var ovanliga vid denna tid och byggnationen gjorde många som redan bodde i området väldigt upprörda. Man startade en namninsamling i protest för att försöka stoppa bygget (Sekelskifte, u.å.).

I projektet eftersträvades en rationell byggprocess och flertalet förenklingar gjordes i material och detaljer (Wisth, 2003). Husen är t.ex. uppförda i håltegel och har slammade och putsade fasader. I övrigt präglas bostäderna av sina fönsterluckor och en varierad varm färgsättning (Sekelskifte, u.å.).

Jag har inte haft möjlighet att besöka husen men efter att ha läst ett reportage från en av bostäderna, tror jag att jag gärna skulle vilja bo här. Om jag nu hade haft råd. Bostäderna är väldigt eftertraktade och det talar för att de berikar fler än mig. Men vad kan då göra Kv. Drivbänken till en berikande bostad?

(Foto: Wrede, u.å.)

Småskalighet och grönska sätter prägel på Kv. Drivbänken.

Inbjudande grönska

Området präglas av en behaglig lummighet där grönskan bäddar in husen och skänker livfullhet och variation. Jag berikas av hur växtligheten är i fokus i kvarteret. Hur träden bär frukter som de boende kan plocka och hur blommorna sätter färg på trädgårdarna. Hur grönskan ramar in platser och skapar rum där de boende kan vistas. Även om trädgårdarna ligger tätt har alla bostäder en väl skyddad uteplats, en egen oas, på baksidan.

(Foto: Hansson, 2018)

Grönska som skapar rum.

Varma kulörer

Husen präglas av en energifull kulörsättning med varierade varma kulörer. De varma tonerna känns välkomnande och glada.

(Foto: Wrede, u.å.)

Trädgårdar med fruktträd.

Fönster med karaktär

Fönstren fungerar som blickfång, både utifrån gatan och inifrån rummen. Fönsterluckorna öppnar upp bostaden mot omvärlden och bjuder in betraktaren utifrån. De ger husen karaktär. Gestaltningen av fönstren med poster och spröjs ger ett "levande ljusflöde" interiört och lockar till samling.

Mänsklig skala

Även om husen är en våning högre än i Vintrie, uppfattar jag en småskalig bebyggelse. Jag tror det beror på att tegelfasaden har så mycket liv i sig och träder fram bakom den slammade ytan och att övergången mellan fasad och tak är mjuk när takfoten är nedbruten i delelement. Jag tror också att grönskan som tillåts klättra upp på fasaden hjälper till att stärka känslan av småskalighet.

(Foto: Wrede, u.å.)

Fönstret som samlingsplats.

Frihet i rörelse

Bostaden erbjuder en frihet i rörelse där de boende har flera olika valmöjligheter. Från entrén kan man välja att gå upp för trappan till vänster, fortsätta rakt fram eller ta av till vardagsrummet åt höger. Jag tycker om när man själv kan välja hur man vill röra sig i bostaden.

(Wrede mäklare, u.å.)

Plan 1

Genuina material

Jag uppfattar materialen som genuina och uppskattar när konstruktionen uttrycks i gestaltningen. Teglet syns tydligt bakom den slammade ytan och ger liv åt fasaden med svaga skuggor. De synliga takbjälkarna på vindsvåningen ger förståelse för konstruktionen och husets historia och ålder.

(Foto: Hansson, 2018) Konstruktiva material exponeras.

Jystrup Savvaerk

I den lilla byn Jystrup på centrala Själland ligger Jystrup Savvaerk, ett kollektivhus-projekt ritat av det danska arkitektkontoret Vandkunsten 1984. Området består av 21 privata bostäder av varierade storlekar och av den totala byggnadsytan, är 41 % gemensam. Den gemensamma ytan utgörs av en överbyggd gågata, matsal, verkstad m.m. Vandkunsten fick förfrågan om att rita bostäderna från en grupp privata beställare (Vandkunsten, 1984).

I projektet har man strävat efter att koppla ihop området till sin historia och delar av tidigare sågverksbebyggelse har bevarats. Man har också försökt att prioritera de mänskliga gaturummen och valt att placera parkeringar i utkanterna av området (Vandkunsten, 1984).

I kollektivet som skapats ingår att vara en del av gemenskapen. De boende ansvarar gemensamt för matlagning och man äter tillsammans i matsalen nästan varje kväll. Barnen i området leker också mycket ihop och spelar t.ex. pingis och fotbollsspel (Bofaelleskab, u.å.).

Att bo i kollektiv tror jag kan vara roligt men det passar kanske inte alla. I det här fallet är det inte specifikt boendeformen som jag vill lyfta fram. Jag tycker att husets struktur, anpassningar till befintlig miljö och gatornas varierade former och nivåer gör projektet unikt och inspirerande. Jag har funderat mer kring vad det är med bebyggelsen i Jystrup som gör att jag vill kalla den för en berikande bostad.

Gågatan med växtlighet längs väggarna.

Bostadshuset sett mot matsalen från söder.

Översiktsplan över området.

Gatan som mötesplats

Jag lockas av den intimitet som finns på gågatan. Hur husen omsluter gatan och bestämmer formen på rummen mellan dem. Jag inspireras av hur liten som stor kan samlas på gatan och trivas. Hur det finns plats för människor att mötas och prata. Gatan kan vara så mycket mer än en transportled.

Grönskande strukturer

Jag tycker om att växtlighet tillåts ta stor plats på tomterna och i området. Plantor och träd stödjer den byggda strukturen och klär in och förskönar den. Den stora grösytan i söderläge erbjuder möjlighet till lek och avkoppling.

Mänsklig skala

Det finns en mänsklig "närvaro" i projektet, en sorts greppbarhet som ger mig en behaglig känsla. Jag tror det har att göra med hur husets tak är uppbyggt i olika nivåer. Samtidigt som taket lyfter upp mot skyn i mitten, nuddar det nästan marken på sidorna. Här går det att nå med handen.

Speglar landskapet

Bostäderna speglar platsens förutsättningar genom att följa den ockuperade terrängen. Det leder till spännande nivåskillnader både inuti bostäderna och i gatumiljön. Kontrasterna i höjd berikar min arkitekturupplevelse. Bostäderna upplevs så väl förankrade på platsen.

Stämningsfullt ljus

Jag tilltalas av bostadens ljusspel, dess atmosfär. Det finns intensiva ljusa rumsligheter och lugna mörka vrår. Fönstrens indelningar blir som tavelramar mot det som är utanför och ger en stark känsla av närvaro i rummet.

Lockande fokuspunkter

Det finns en stark koppling mellan entré och bostadens möte med trädgården. En intensiv väg förbi köket, uppför trappan och bort mot ljuset. Det känns spännande och lockande att röra sig framåt, kliva upp till en ny rumslighet och få blicka ut.

Gemensamma tillgångar

Jag finner det intressant hur vi genom att dela med varandra, kan få tillgång till fler faciliteter i vårt boende till rimlig kostnad. Är vi beredda att avstå från några kvadratmeter privat yta till förmån för det mångdubbla gemensamma?

(Om inget annat anges, foton/ritningar: Vandkunsten, 1984)

(Foto: Hansen, 2020) Gatan som en plats för lek.

Fönstret bildar en tydlig fokuspunkt från entrén.

(Foto: Bofaelleskab Jystrup Savvaerk, u.å.) Husen är omslutna av grönska och altanen inramad av husväggar.

Höjdskillnaderna framträder tydligt i sektion.

Tre Gudor

Längs den svenska sydkusten, väster om Helsingborg, ligger det gamla fiskesamhället Viken. Här har Vandkunsten gestaltat bostäderna och området Tre Gudor, med inspiration från områdets historia.

"-Viken is a good example of our ambition of enmeshing our architecture into the existing setting, not in the sense that the architecture should be anonymous, but when we take the setting into consideration and refer to its best aspects, we also enhance the greater whole"
- Flemming Ibsen (Vandkunsten, 2001).

Tre Gudor består av 58 bostäder, 3-4 ROK vardera och en blandad bebyggelse av radhus, parhus och lägenhetshus i två plan. "Guda" är ett dialektalt uttryck för en smal, krokig gränd som leder till vattnet och det återspeglas i projektet. Tre Gudor består av

just tre krokiga gator med öppningen mot havet, även om det är några hundra meter bort till strandkanten (HSB, 2001).

Tre Gudor har vunnit många priser, bl.a. region Skånes arkitekturpris och Årets HSB projekt, båda 2002. Arkitekterna hade en tyngre roll i projektet än vad som är vanligt i Sverige och HSB motiverade sitt pris: "De små, smala och svarta husen har en arkitektur av mycket hög kvalitet där varje del fogats till helheten på ett för svenska förhållanden ovanligt professionellt sätt" (ibid).

De sömlösa övergångarna mellan olika material och den spännande fönstersättningen gör mig nyfken på Tre Gudor. Husen har en gestaltning som känns så omsorgsfull. Jag har funderat mer på varför jag vill beskriva Tre Gudor som en berikande bostad.

Mänsklig skala

Husen är inte högre än två våningar och genom indelningar i fasadmaterial och utskjutande och indragna partier, blir skalan enkelt greppbar och mänsklig. Likaså är bilparkeringarna små och nätta, inbyggda med tak över. Jag upplever att de smälter in i området och att behaglig småskalighet präglar såväl bostäder som kvarter.

Gator för alla

Människor på bilder jag sett går mitt på gatan och för mig känns det väldigt positivt. Gatan verkar fungera som ett rum i kvarteret och inte bara som en transportzon för bilar. Tanken om att bilar och människor kan dela på gaturummet och visa hänsyn till varandra tilltalar mig.

Generösa grönytor

Mellan de småskaliga intima gudorna finns luft och rymd med generösa grönytor där de boende enkelt kan träffas och aktiviteter äga rum. Jag tycker det är härligt när de mysiga gaturummen tillåts leda ut mot mer öppna ytor för rekreation.

Noggranna detaljer

Materialmötena är diskreta, nästintill osynliga och jag inspireras av den omsorg och noggrannhet som krävs för att det ska bli så. Husen känns så väl sammanfogade och de spännande fönsteralkoverna blir inte klumpiga tillägg utan luftiga, nätta utkragningar. Husen präglas av en rofylld tystlåtenhet, där fönsterpartierna tillåts vara det enda som poppar ut och drar uppmärksamheten till sig.

Variation i rymd och intimitet

Bostäderna erbjuder en välavvägd kontrast mellan det rymliga och det mer intima. Vardagsrummet präglas av rymd, med fönster från golv till tak och en öppning upp genom bjälklaget. Sovrummet på framsidan ger också rymd med sitt fönster över hörn mot gatan. Genom en insynsskyddad uteplats och bara ett litet fönster i sovrummet på baksidan, tillgodoser man också behovet av intimitet.

Fönster som karaktärsdrag

Jag inspireras av fönsterutformningen som ger husen karaktär genom att kraga ut och påminna om ett uppspärrat öga. Gestaltningen av fönstren sätter en unik prägel på Tre Gudor. Jag ser det som en modern tolkning på hur ett detaljerat "traditionellt" fönster ofta drar uppmärksamhet till sig och skapar ett fokuserat, vackert blickfång.

(Foton: om inget annat anges, Vandkunsten, 2001)

(Foto: Bennie, 2015)

Ett gemensamt gaturum.

(Foto: Ibsen, 2013)

Generösa grönytor.

(Foto: Frank (1), 2015)

Noggrant detaljarbete ger sömlösa hus.

Luftiga sociala ytor interiört.

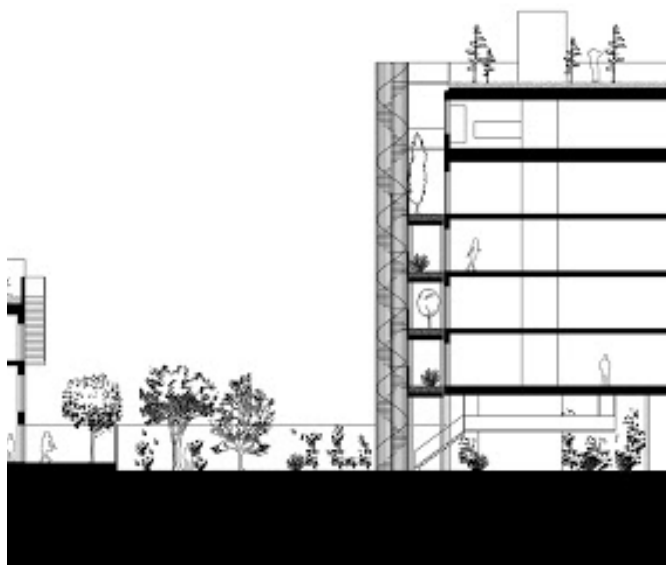
Husets nätta siluett där fönstren ger identitet.

Urbana Villor

I Västra Hamnen i Malmö ligger det experimentella bostadshuset Urbana Villor. Det består av "villor" placerade på höjden, där varje bostad är ett eget våningsplan. Den gemensamma "kvartersgatan" utgörs av en spiraltrappa som slinger sig upp framför huset. Dessa bostäder har skapats med en tanke om livscykelägenhet: hemmet ska kunna utvecklas och förändras efter de boendes varierade behov över tid (Norelius, 2010).

Hur bostäderna ska se ut har formats av de boende tillsammans med de mycket ambitiösa arkitekterna Cord Siegel och Pontus Åqvist. Arkitekterna lät t.ex. uppföra kontor i en container på andra sidan gatan så att de noga skulle kunna följa bygget på plats (ibid).

Projektet präglades av kompromisslöhet. Arkitekterna och de boende diskuterade alla viktiga beslut och ingenting bestämdes förrän alla var överens. Man experimenterade och byggde t.ex. upp köket i skala 1:1 för att försöka finna de bästa lösningarna (ibid).

Sektion genom huset med spiraltrappa längs fasaden.

Den demokratiska processen resulterade i långdragna och påfrestande möten, men också en tilltalande arkitektur. Urbana Villor har belönats med ett flertal priser, bl.a. Kasper Salinpriset 2009 (ibid).

Jag anser att bostäderna erbjuder många intressanta lösningar som t.ex. en egen trädgård högt upp i stan och en hiss direkt in i bostaden. Bostäderna präglas också av ett mer ovanligt förhållningssätt till material, där betongstommen exponeras i såväl väggar som golv. Något väcker min nyfikenhet och jag vill förstå varför jag instinktivt vill beskriva dessa bostäder som berikande bostäder?

Trädgårdarna växer på höjden i Urbana Villor.

Social gågata

Den vertikala gågatan (spiraltrappan) har en intressant intimitet, som att gå i en liten gränd trots all luft runtomkring. Här går man nog långsamt uppför och behöver kanske stanna till för att vila på vägen till bostaden. Jag tror att man gärna vill träffa någon när man tar det här hållet och passa på att småprata lite. Frivilliga spontana möten kan uppstå och det känns inspirerande.

Anpassningsbart

Bostaden kan på många sätt anpassas till de boende och deras livssituation. Man kan på samma bostadsyta välja att ha bara ett sovrum eller upp till fyra sovrum tack vare att de flesta väggar är flyttbara. Samtidigt påverkas varken storleken på köket eller vardagsrummet. Glaspartiet ut mot trädgården kan även öppnas upp och ute bli inne. Jag inspireras av flexibiliteten som de boende har.

Genuina material

Trots att många av materialen är industriella och lite ruffa och råa, så berör de mig. Betongen har t.ex. en vacker livfullhet i sig och en känsla av genuitet. Dess struktur är transparent och det är lätt att uppfatta materialets sanna karaktär. Jag kan t.ex. förstå dess massiva tyngd och känna den svala ytan. Den industriella betongen kontrasterar också fint mot de varma, "lättare", fönstersnickerierna i trä.

Rörelsefrihet

Jag upplever en nyfikenhet och lust att upptäcka dessa "villor". Det finns så många möjligheter att röra sig runt i bostaden precis som man känner. Nästan varje rum har öppningar till andra rum från två håll och en egen dörr direkt ut till en uteplats. Jag tilltalas av den frihet som de boende har.

Stämmingsfullt ljus

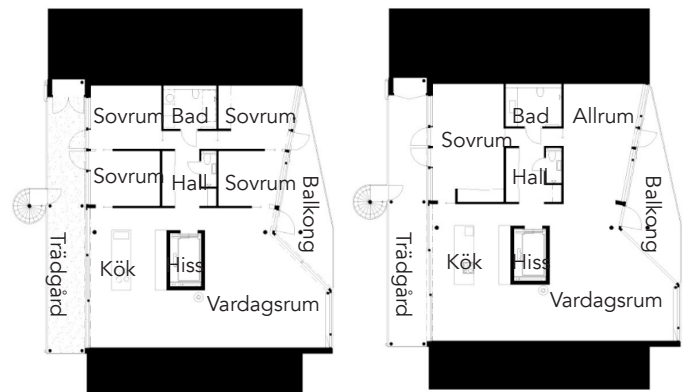
Bostaden har en atmosfär som känns spännande och väldigt stämmingsfull. Ljusflödet in i bostaden är generöst men mildras när det reflekteras i betongen och sprider sig på ett livfullt sätt. Den fina utsikten är i fokus och framhävs genom de stora rutorna och diskret gestaltade fönstersnickerierna.

Variation i rymd och intimitet

Jag lockas av kontrasterna mellan det rymliga, öppna och det mer intima. Bostaden går att öppna upp helt mot trädgården och då infinner sig nog en känsla av härlig rymd. Här är man en del av en gemenskap. Samtidigt finns den mer frånvända indragna balkongen, där man har mer lugn och ro.

Gånggatan löper upp längsmed fasaden utanför köken.

Två av fler alternativa planlösningar.

Bostäderna präglas av sina genuina material.

Fönstren bjuder på vackra utblickar mot havet.
(Foton/ritningar: Hauschild-Siegel, 2008)

Pumpkällehagen

Genom Viskaforshem, ägt av Borås stad, byggdes Pumpkällehagen i Viskafors 2008. Kvarteret består av 18 energisnåla passivhusvillor, uppförda som hyresrätter. Bostäderna är ritade av den svenska bostadsforskaren Ola Nylander och vann Borås stadsbyggnadspris i kategorin bostadshus 2012 (Norrman, 2011).

Nylander var väldigt engagerad i projektet och deltog från första skiss till färdiga bostäder. Gestaltningen utgår från den egna forskningen. "Allt som jag propagerar för i mina böcker har jag kunnat realisera här" (ibid).

Husen är placerade längs sluttningen i den omgivande naturen och varje bostad har en privat uteplats på baksidan, med fri vy mot skogen. På framsidan finns ett gaturum som är tänkt att vara mer socialt. Här står en bänk vid entrén till varje bostad, varifrån man kan följa med i det som händer på gatan.

Hållbara och vackra material, noggrant utvalda, var en viktig prioritering i projektet. Bostäderna har t.ex. massiva furugolv och innerväggarna är beklädda med finsågad granpanel. De har målats med tunna färgskikt i syfte att den naturliga materialkänslan fortfarande ska finnas kvar (Viskaforshem, 2016 s.7).

Mikael Bengtsson, VD på Viskaforshem: "*Vi försökte tänka kvalitet hela vägen. Naturmaterial, sten och trä, isolerat med stenull. Plåten är rheinzink som inte behöver behandlas. Fasadbräderna är i hela längder, inga ändrar som drar in fukt, av tryckimpregnerad furu, kokade i linolja (...). - Kvalitet lönar sig i längden (...).*" (Eliasson, 2014).

Projektet känns genomtänkt, från små detaljer till den stora helheten. Pumpkällehagen i Viskafors är en bostad som berikar mig och jag har funderat på varför jag känner så?

(Foto: Svensk Byggplåt, 2010)

18 passivhusbostäder i naturläge.

Speglar platsen

Husen hör ihop med landskapet runtomkring och upplevs väl förankrade på platsen. Träfasaden får t.ex. husen att smälta in i skogen och bostadsgatan följer den naturligt sluttande terrängen. En kulle har bevarats i mitten av området som tillsammans med vägen upp genom skogen binder samman de boende med naturen.

Integrerade detaljer

Jag berikas av hur väl integrerade många detaljer är i projektet. Som att sopstationen utanför huset också är i furu och en del av det arkitektoniska uttrycket. Likaså är takutsprånget ovanför entrén en förlängning av byggnadskroppen. Detaljerna hjälper till att bilda helheten och är inte separata komponenter som satts dit i efterhand.

Anpassningsbart

Bostadens rum har generösa storlekar och de boende kan bestämma vad rummen ska användas till. Jag tycker om när arkitekturen mest sätter ramarna för livet innanför väggarna och tillåter bostaden att förändras med de boende.

Rörelsefrihet

Bostaden erbjuder en sällsynt frihet i rörelse tack vare sina många öppningar. De boende har fem olika valmöjligheter att ta sig ut/in i bostaden och många av rummen går att nå från tre olika håll. Bostaden kan därför upplevas på så många olika sätt och ge möjlighet till nya upptäckter. Den stora valfriheten och flexibiliteten berikar mig.

Genuina material

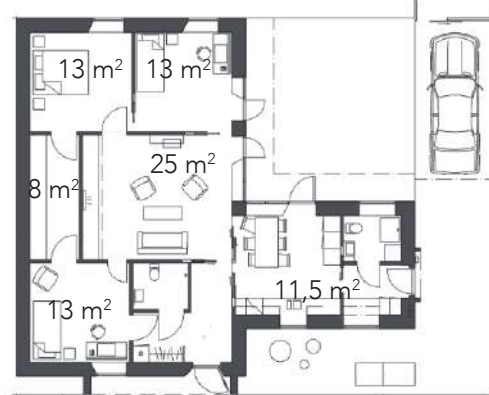
Bostaden är uppbyggd av naturliga material som ger hemmet en stark karaktär. Plankgolvet av furu bidrar med livfullhet och variation med ådringar som framträder. Granpanelen bidrar med rytm och med struktur. För mig känns bostaden mer levande och lustfylld när olika materialstrukturer får synas och det finns en rytm hos väggar/golv.

Variation i rymd och intimitet

Bostaden har en trivsamt variation av rymd och intimitet. Det sluttande taket i vardagsrummet börjar intimt och övergår till mer rymd. Ljusflödet från ett takfönster i den högsta punkten förstärker kontrasten. På bostadens framsida kan man känna rymd och sitta på sin egen bänk vid entrén och följa med i det som händer på gatan. På baksidan av huset finns istället den intima insynsskyddade uteplatsen.

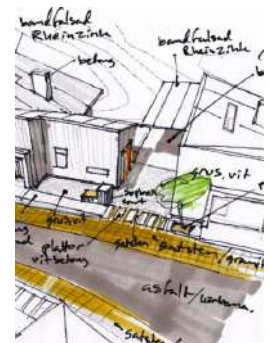
(Foto: Brömssen, 2014) Furupanelen får bostäderna att smälta in i omgivningen.

(Viskafors hem, 2016) Generösa rumsstorlekar.

(Foto: E:son Lindman, 2017) Valmöjligheter i rörelse.

(Viskafors hem, 2016) Arkitektens vision och skiss.

(Foto: Svensk Byggplåt, 2010) Insynsskyddad uteplats.

Reflektion

De utvalda projekten är bostäder som berikar min arkitekturupplevelse och hem som jag gärna skulle vilja bo i. Det jag finner hoppfullt i min betraktelse är att bostäderna delar många kvalitéer som gör att de känns behagliga och trivsamma. Trots att bostäderna skiljer sig åt i b.l.a. storlek, arkitekturstil och geografiska läge, har de mycket gemensamt som gör att jag vill beskriva dem alla som berikande bostäder. Jag har i ett försök att samla mina erfarenheter och intryck av de beskrivna bostäderna:

Vintrie Byväg
Kv. Drivbänken
Jystrup Savvaerk
Tre Gudor
Urbana Villor
Pumpkällehagen

tagit fram ett förslag på en checklista med kvalitéer på vad som skapar den berikande bostaden och det berikande kvarteret. Värden som jag hoppas kan vara generella och som då inte måste bero på en given plats, storlek eller arkitekturstil. Detta är mitt sätt att närma mig bostaden från ett arkitektoniskt perspektiv, ett sätt som ger mig idéer om hur vi kan gå tillväga för att skapa mervärden långt utöver en byggnads form och mått.

Berikande värden

1. NÄRVARO AV GRÖNSKA
2. GATURUM FÖR MÄNNISKOR
3. SPEGLANDE BOSTÄDER
4. ANPASSNINGSBARA RUM
5. RÖRELSEMÖJLIGHETER
6. VARIATION I RYMD - INTIMITET
7. HARMONISK KULÖRSÄTTNING
8. STÄMNINGSFULLT LJUSINSLÄPP
9. GENUINA MATERIAL
10. INTEGRERADE DETALJER

Gestaltningssidéer

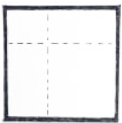
1. Grönska som skapar rum, väcker sinnen och främjar lek/aktivitet

2. Gatan som mångfunktionell och långsam, med rum för möten

3. Hus i mänsklig skala, i harmoni med plats och med identitet

4. Rum som kan variera i antal, storlek och möblering

5. Rum med många öppningar, ljusa fokuspunkter och rundgång

6. Variation i rumshöjd, väggyta/öppning och utblick/insyn

7. Kulör som välkomnar, ger identitet och binder ihop helheten

8. Fönster med kontrast i ljus/skugga, behagligt placerade, detaljerade

9. Material som är tillförlitliga, underhållsbara, kompatibla

10. Detaljer som del av arkitekturen, omsorgsfulla, med röd tråd

Närvaro av grönska

FORSKNING BESKRIVER:

“Den gröna miljön påverkar människan genom att vi ser den. Ett vackert intryck ger omedelbart välbefinnande och detta påverkar oss både mentalt och fysiskt” (Boverket, 2019).

Närvaro av grönska har många positiva hälsofördelar. Vi blir lugnare och mindre stressade när vi vistas i gröna miljöer och vårt korttidsminne stärks. Likaså ökar vår koncentrationsförmåga när vi blickar ut över grönska (bid).

Miljöer präglade av grönska uppmuntrar till möten mellan människor och skapar ofta naturliga samlingsplatser. I bostads kvarter är grönytor viktiga för sammanhållningen bland grannar och ger goda förutsättningar för barn i kvarteret att leka med varandra (Alexander, Ishikawa, & Silverstein, 1977, s.337).

Människor som utför regelbunden fysisk aktivitet mår bättre och lever i snitt längre än dem som inte rör på sig (a.a. s. 364). Har vi tillgång till grönytor nära bostaden rör vi på oss mer, vilket främjar vår hälsa. Forskare har kommit fram till att grönytor som människor använder dagligen behöver finnas inom en tre minuters promenad från den egna bostaden (a.a. s.305).

Tillgång på grönska är viktigt för barn och ungdomars utveckling. Grönska manar till lek och rörelse och bidrar till motorisk och kognitiv utveckling. Barn som vistas utomhus i gröna miljöer sover bättre och har färre infektionssjukdomar (Boverket, 2019). Grönytor nära bostaden är särskilt viktig för barn eftersom de ofta är beroende av vuxna för att förflytta sig längre sträckor (Barnverket, 2016).

REFLEKTION:

Grönska ger liv och variation åt ett byggt område utan att det upplevs rörigt. Trots att grönskan varierar i form och färg binder den ofta ihop miljöer och skapar ett harmoniskt intryck. En naturlig variation som är svårare att lyckas med genom byggd arkitektur. Vill man variera den byggda miljön på ett enkelt sätt, tror jag att man ska ta hjälp av grönska.

I de ”goda exemplen” tillåts grönskan ta stor plats utan att störa eller försämra bostädernas intryck. Min åsikt är snarare att grönskan framhäver och förskönar arkitekturen. Grönskan ger också möjlighet till rekreation och skapar lust genom t.ex. odlingar och planteringar. Jag tror att vi kan arbeta mer med grönskans kvalitéer i nya bostadsområden.

GESTALTNING:

Hur grönska gestaltas och sköts är avgörande för hur vi upplever och påverkas av den. Vegetation som t.ex. ser oskött och övergiven ut leder till negativa känslor hos oss människor (Boverket, 2019).

Grönskan får gärna bilda rum som varierar i form och storlek. Rummen kan då inbjuda till både gemenskap och avskildhet. Stora träd som funnits på en plats länge har ett affektionsvärde och ska helst bevaras. De sätter en stark prägel på området (ibid).

Grönska är viktigt för barn och unga och behöver finnas lättillgänglig nära bostaden. Leken främjas t.ex. av rymliga gräsytor, kullar, klätterträd och andra naturelement som stockar och stenar (ibid).

Gestaltningssidé

Grönska som:

- skapar rum
- väcker sinnen
- främjar lek/aktivitet

SKAPAR RUM

- Omslutande grönska
- Grönska på byggd struktur
- Grönska som speglas i glas

VÄCKER SINNEN

- Blommor
- Frukträd
- Gräsmattor
- Bärbuskar
- Kryddor

FRÄMJAR LEK/AKTIVITET

- Generösa gräsytor
- Kullar
- Klätterträd
- Stockar och stenar
- Inom 3 minuter

Berikande grönska

DE GRÖNA RUMMEN

I Kv. Drivbänken och i Vintrie har grönskan en framträdande roll. Grönskan skapar rum som går att vistas i. Gräsmattor tillsammans med buskar och träd omsluter trädgårdarna och definierar rummen. Gräsmattorna och blommorna utgör golv, buskarna väggar och träden tak. I Kv. Drivbänken finns många träd och buskar som skapar små rum i rum i det stora gröna trädgårdsrummet.

Jag tror att gröna rum är särskilt berikande att vistas i eftersom de ger en så stor variationsrikedom i dofter, ljud och ljus över dygn och säsong.

(Foto: Hansson, 2018)

(Foto: BRF Drivbänken, 2003)

(Foton: Fastighetsbyrån, 2020)

I den lilla trädgården i Vintrie frodas grönskan.

I Jystrup och Urbana villor är grönskan inte lika självständig, utan förskönar mer den byggda strukturen. Blommor och buskar tillåts klättra upp på räcken och fasader och ger husen karaktär. Grönskan blir till en del av arkitekturen.

(Foton: Vandkunsten, 1984)

(Foto: Hauschild-Siegel, 2008)

(Foto: Äqvist, 2009)

Gröna väggar i Jystrup.

Grönskande balkonger i Urbana Villor.

I Pumpkälleheten är bostäderna mer kopplade till organiska naturrum. Man kan röra sig till skogen men också se den från den egna bostaden. I Viken finns stora omslutande träd som bildar fragment av rum med ett stort affektionsvärde. Träden speglar sig dessutom i glaset på fönsterutkragningarna och sätter en prägel på bostäderna. Det gröna rummet "kikar in" i bostaden.

(Foto: Brömssen, 2014)

(Foto: GP, 2014)

(Foton: Ibsen, 2013)

I Viken finns många träd bevarade.

SINNESINTRYCKEN

I Kv. Drivbänken finns blommor i vackra färger, äppelträd, mjuka gräsytor och bärbuskar. Här doftar det gott och de boende kan baka paj med egna äpplen. Kvarteret som tillhör en trädgårdsstad präglas av en stor omsorg om grönskans kvalitét. Däremot var det för 100 år sedan ganska platt och tomt här, precis som vid dagens nyproduktioner. Tålmod och långsiktighet är således viktiga ingredienser för att lyckas med det "gröna receptet".

I Urbana villor har man tagit nytta av grönskans kvalitét i hopp om att väcka skaparlust. Här finns ett gemensamt växthus där de boende kan odla kryddor och grönsaker som går att använda direkt i matlagningen.

(Foton: Hansson, 2018)

(Foto: Wrede mäklare, 2003)

(Foto: ur arkiv 1920-tal. BRF Drivbänken, 2003)

(Foto: Hauschild-Siegel, 2008)

Växthuset i Urbana Villor.

Blommor och fruktträd i Kv. Drivbänken, samt en bild på hur det såg ut när kvarteret anlades och det var "tomt".

LEK/ AKTIVITET

Det finns större grönytor i anslutning till alla bostäderna. Lek och aktivitet kan främjas på olika sätt. I Jystrup och i Viken finns stora gemensamma gräsytor där barnen kan leka fritt eller där man kan spela brännboll och kubb. Husen i Pumpkälle-hagen ligger istället så nära skogen att det finns goda möjligheter till naturlek eller löparträning. I Vintire öppnar ängarna upp sig utanför bostaden och här går en smal grusstig längs en bäck som rinner utmed gatan. Inslag av vatten brukar ses som en särskild kvalitét i boendemiljön.

Överlag finns goda möjligheter till lek och aktiviteter i exemplen men jag tror att vi kan arbeta ännu mer med naturen som lekplats. Gungställningar och sandlådor är roliga men man kommer minst lika långt med träd, stockar och stenar. Buskar att krypa in i är också spännande eller kullar att springa på.

(Foto: Nielsen, u.å.)

Stora gräsytor i Jystrup.

(Foto: NoN, 2012)

Lekplats i Viken.

(Foto: Borås Stad, u.å.)

Löparspår i Pumpkälle-hagen.

(Foto: Fastighetsbyrån, 2020)

Ängar och en bäck utanför bostaden i Vintire.

FORSKNING BESKRIVER:

Livsmiljöer av hög arkitektonisk kvalitet ger människor möjlighet att mötas på gatorna och prata med varandra. Här tillåts vi att vara i centrum och vi trivs som bäst när husen ligger intill gatan och omsluter den. Förgårdsmarker bör undvikas. De motverkar gator som främjar gemenskap och möten mellan människor (Alexander, Ishikawa, & Silverstein, 1977, s.593-594). Huskropparna får däremot gärna förskjutas något i förhållande till varandra så att det bildas små hörn eller "fickor" vid husen. Här kan man placera sittplatser. Människor trivs när de får sitta i ett tryggt hörn och blicka ut över aktiviteter som sker på gatan framför dem (a.a. s.559).

Den omslutna gatan kan med fördel mynna ut i en lite större öppning bland husen, ett "kvarterstorg". Här stannar människor naturligt upp och är ytan lagom stor, uppfattas den som en aktiv mötesplats. Ofta är kvarterstorgen för stora och kan då lätt uppfattas som tomma och opersonliga. Forskare anger att en öppen plats med arton meter mellan husväggarna kräver tolv personer för att upplevas som en aktiv mötesplats medan det bara krävs fyra personer om avståndet är tio meter (a.a. s. 312). Platsens väderstreck är också avgörande för om människor trivs. Mötesplatser och trädgårdar bör placeras i söderläge då utemiljöer i norrläge nästan aldrig används (a.a. s.514).

För att människor ska trivas på gatorna får bilar inte uppta för mycket plats. När bilar dominerar i gatumiljön känner människor sig obehagliga och stannar hellre inomhus. Parkeringar i bostadsområden behöver vara små och utspridda. En parkeringsyta bör inte utgöra mer än ca 9-10 % av en plats och en parkering bör inte ha fler än 5-7 platser (a.a. s.504-506).

Gatan fungerar som ett rum i kvarteret och gestaltningen av gaturummet i fråga om t.ex. material och detaljer är lika viktig som

bostadsrummets (Nylander, 2005, s.84).

Gatans markbeläggning avgör gatans karaktär och asfalt bör undvikas i bostadskvarter. Människor trivs inte att gå på asfalt och fordon tenderar att hålla en högre hastighet. Områden som präglas av asfalt motverkar dessutom ett hälsosamt mikroklimat. Djur och växtlighet försvinner och gatan kan inte ta hand om varken solljus eller dagvatten på ett bra sätt (Alexander, Ishikawa, & Silverstein, 1977, s.267).

REFLEKTION

Jag går ofta till området Bo 01 i Malmö som kom till i samband med en bomässa 2001. Kvarteren här är annorlunda och inbjudande! Gatorna är intima och krokiga och husen småskaliga och varierade. Husen omsluter gatan och skapar rum. I BO 01 samsas gående, lekande barn, cyklister, bilar och hundar om gaturummet. Markbeläggningen av gult tegel är både vacker och behaglig att gå på. Dagvattnet som rinner i fåror vid kanten av gatan och samlas ihop till små dammar vid mindre kvarterstorg, är en annan kvalitet i gaturummet. I BO 01 är jag alltid nyfiken på vad som väntar bakom nästa hörn och jag funderar ofta på varför vi inte bygger mer så här idag? (Se nästa uppslag).

GESTALTNING

Gatan bör formas av byggnadskropparna som omsluter den och får gärna ha någon form av tak, t.ex. spaljéer eller trädkronor. Då blir gatan mer omsluten och trivsamt (a.a. s.590).

Gatan kan med fördel gestaltas med en utbuktning i mitten. Där stannar människor naturligt upp och samlingar kan uppstå (ibid).

Parkeringar kan bli trevliga mötesplatser när bilarna inte är där. De kan t.ex. utformas som torgytor med möjlighet till parkering. Ytan blir mer trivsamt samtidigt som marken i kvarteret utnyttjas mer effektivt (Nylander, 2005, s.105).

Gestaltningssidé

Gatan som:

- mångfunktionell
- långsam
- med rum för möten

MÅNGFUNKTIONELL

- Människor och fordon samsas
- Olika funktion över tid, t.ex. torg/parkering/bollplan

LÅNGSAM

- Småskalig markbeläggning
- Krökta gator
- Höjdnivåer

MED RUM FÖR MÖTEN

- Omslutande hus
- Kvarterstorg
- Sittplatser i hörn
- Tillgång på sol
- Spaljéer/trädkronor
- Få bilar

Det vackra markteglet saktar ner gatans tempo.

S
T
U
D
I
E
B
E
S
Ö
K

Gatan omsluts av husen och fotgängare och bilister samsas med bl.a. basketspelare om de yttre rummen i kvarteret.

Ett hockeymål och cyklar vittnar om aktivitet på gatan. Att de lämnas kvar talar också för trygghet.

I BO 01 MALMÖ

En lugn förmiddag i Västra Hamnen (Foton: författaren, 2021)

Området har många små mötesplatser bland husen.

Bo 01 präglas av varierade husstrukturer, vatten och grönska.

Berikande gator

MÅNGFUNKTIONELL

I Jystrup och i Viken är gatorna tydligt mångfunktionella och olika aktiviteter samsas om gaturummet. I Viken tillåts såväl bilar och cyklar som gående mitt på gatan. I Jystrup är gaturummet reserverat för mänsklig lek och aktivitet. I Pumpkällehagen och i Vintrie är gatan separerad i ett mindre stråk för människor vid sidan av gatan och en bredare körbana för fordon i mitten. Det innebär att gatan står tom en stor del av tiden och ofta blir ganska bred, dvs. mindre omsluten. Jag upplever de separerade gatorna i bostadskvarter som ineffektiva och tror att de sällan leder till en berikande livsmiljö.

När jag har promenerat i BO 01 så har jag märkt att det är roligare att gå mitt på en gata än på en trottoar. Det är en härlig känsla att få vara i centrum och på avstånd uppfattar man husens karaktär bättre än om man går precis intill.

(Foto: Hansen, 2020)

Lekplats på gatan i Jystrup.

(Foto: Ibsen, 2013)

Gående i centrum i Viken.

(Foto: Viskaforshem, 2009)

Trafikseparerat i Pumpkällehagen och i Vintrie.

(Foto: Fastighetsbyrån, 2020)

LÅNGSAM

Gågatan i Jystrup inger känslan av ett lugnt tempo, där husens varierade former och gatans olika höjdnivåer bromsar upp. I Viken är gatorna krökta och bilarna måste sänka farten men asfalten motverkar den känsla av lugn, som området i övrigt inger. Asfaltsvägen känns som en "snabbfil" och jag tycker den sticker ut och inte hör hemma med varken arkitekturen eller gaturummen. I Kv. Drivbänken hjälper gruset till att få gatan att kännas lugn och det upplevs harmoniskt tillsammans med grönskan. Grus håller sig också snyggt och är lätt utbytbar, till skillnad från asfalt som ofta bildar tråkiga lapptäckten i våra bostadskvarter. I Vintrie gör den raka asfaltssträckan att det upplevs "gå undan". Guppet på bilden nedan berättar att man förväntar sig ett högt tempo och måste "rycka ut" för att sänka det. Blomlådor som farthinder är ett tecken på samma problem som visar på problem från gestaltungsfasen.

(Foto: Bofaelllesskab, u.å.)

Höjdnivåer i Jystrup.

(Foto: Vandkunsten, 2001)

Asfalt i Viken.

(Foto: Wrede mäklare, u.å.)

Grus i Kv. Drivbänken.

(Foto: Fastighetsbyrån, 2020)

Raksträcka med grupp i Vintrie.

MED RUM FÖR MÖTEN

Jystrup är det exempel som tydligast visar på gatan som mötesplats, där människor i varierade åldrar och med olika intressen kan samlas. Här kan man t.ex. odla eller leka i sandlådan. Det finns också gott om sittplatser, inramade av de omslutande husen. Ett glastak ovanför gatan skyddar mot regn och inga bilar syns till. I Pumpkällehegen är gatan också tänkt som ett socialt rum. Varje hus har en bänk under tak utanför den egna entrén vänd mot gatan. Här kan de boende prata med dem som går förbi. I Viken finns det små hålrum i husraderna som en del av gaturummet. Här är man mer omsluten än på gatan. Däremot har jag inte sett några sittplatser i anslutning till gatan. Sittplatser längs gatan saknas också i Vintrie och i Kv. Drivbänken.

(Foto: Tuxen, 2019)

(Foto: Vandkunsten, 1984)

(Foto: E-son Lindman, 2011)

(Foto: Vandkunsten, 2001)

Gator för möten i Jystrup.

Entrén i Pumpkällehegen.

Gränder i Viken.

VAD SKULLE GATAN KUNNA VARA?

Jag funderar på om vi kan bli mer kreativa i användningen av våra gaturum i bostadskvarter och få mer glädje av dem? De tar trots allt mycket plats och är dyra att anlägga. Ändå står de flesta bostadsgatorna tomma den största delen av tiden. Nedan visas några exempel på användningsområden av gatumljön i annat syfte än transport, gator som människor lockas att mötas på. Kan gatan bli till ett schackbräde under bestämda tider? Eller till en plats för matglädje, dans och idrott? Om vi målar linjer i gatan för t.ex. lek och dans eller erbjuder lättflyttade idrottsmål kan gatan snabbt bli anpassningsbar över tid? Gatan behöver kanske inte heller vara förprogrammerad. I BO 01 finner de boende många olika användningsområden på rummen mellan husen på egen hand och jag tror det beror på att området tillgodoser bl.a. de kvalitéer som nämns i det här avsnittet.

(Foto: Justbluedutch, 2019)

Schack på gatan i Salzburg.

(Foto: Vorobev, 2018)

Matfestival på gatorna i Buenos Aires.

(Foto: Vail Dance Festival, u.å.)

Dans på gatan i Vail.

(Foto: Bertman, 2014)

Fotboll på torget.

FORSKNING BESKRIVER:

För att människor ska känna sig som hemma i sitt bostadsområde är det viktigt att husen har en måttfull, mänsklig skala (Nylander, 2003, s. 72). Ett hus bör inte uppfattas som en monolit utan delas in i många mindre delar. En variation i fasaduttrycket hjälper till att bryta ner skalan och ge huset en större mänsklighet. Vi människor har alltid vår egen kropp som referens när vi relaterar till andra objekt och vi känner oss inte hemma i miljöer vi upplever som storskaliga. Känslan av att tillhöra en gemenskap försvinner i sådana miljöer. Kvarter där människor upplever sammanhållning förenklas av en småskalig bebyggelse (Alexander, Ishikawa, & Silverstein, 1977, s.469-470).

När vi finner en plats och tillägnar oss den, blir den en del av vår identitet. Det är en fördel om spår från platsens historia finns bevarade eftersom vi då enklare kan placera in bostaden i ett sammanhang. Vi upplever också lättare hemkänsla i en miljö som på något sätt har bevarats än när vi flyttar in i ett helt nybyggt kvarter (Nylander, 2003, s.95).

Människor ger ofta liv åt icke-levande objekt och identifierar sig gärna med dessa. Hus kan bli till "någon" och de boende påverkas av vem denna "någon" är. Arkitekten bör se till så att bostäderna kommunicerar något de boende kan uppskatta och gärna skapa en gemenskap kring (Rasmussen, s.31-32).

Arkitekturprofessorn Peter Zumthor utvecklar resonemanget och förklarar att en byggnad alltid sänder ut signaler om vem den är och om sin relation till omgivningen: "Buildings always say something to the street or the square. They can say to the square: I am really glad to be situated on this square. Or they could say. I am the most beautiful building here – you lot all look ugly. I am a diva. Buildings can say that sort of thing" (Zumthor, 2006, s.49).

REFLEKTION:

För att en byggnad och en plats ska bilda en enhet, måste dessa "tala med varandra" och höra ihop. Jag tror att arkitekten behöver utgå från något i sitt lokala sammanhang, geografiskt eller kulturellt som även uttrycks i gestaltningen. Ett hus kan t.ex. samspela väl med topografin och följa höjdkurvorna. Då ser det nästan ut att ha vuxit upp ur marken och blir väl förankrat på platsen. Husets fasad kan också påminna om en tradition i regionen som t.ex. röda trähus med vita knutar eller putsade stenhus i färgglada kulörer. När arkitekten tar hänsyn till lokala förutsättningar får huset en starkare identitet på platsen och våra städer en berikande variationsrikedom. Vi kan t.ex. orientera oss med hjälp av den byggda miljön.

Ibland tycker jag att nya bostäder är alltför kontextlösa och jag kan inte se någon koppling till närmiljön. Precis likadana byggnader placeras på vitt skilda platser. En spännande variationsrikedom av miljöer inom och mellan städer uteblir. Jag anser att vi ska sträva efter att bevara det lokala och ta vara på de unika värden som en plats har.

GESTALTNING

Ett hus skala bör vara anpassad till den mänskliga kroppen. Höga höjder och stora materialytor behöver brytas ner i mindre delar för att vi ska uppleva en mänsklig skala.

Husen ska helst spegla den lokala omgivningen i fråga om t.ex. topografi, materialval och kulörer. Det är en fördel för hemkänslan när det finns kvar historiska spår från platsen i form av t.ex. byggnader eller natur.

De boende identifierar sig ofta med sitt hem och en bostad behöver uttrycka något som de boende uppfattar som positivt. En bostad kommunicerar alltid något till sin omgivning.

Gestaltningssidé

Bostäder:

- i mänsklig skala
- i harmoni med plats
- med identitet

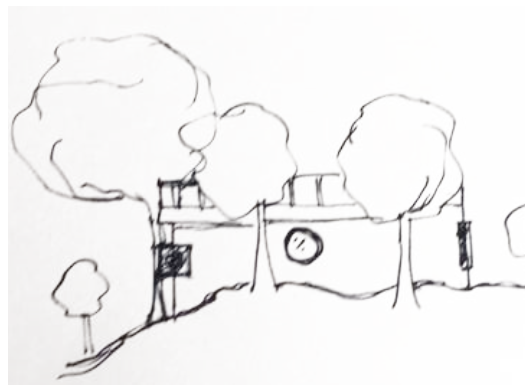
I MÄNSKLIG SKALA

- Greppbara höjder
- Små delar ger helhet
- Indelade fönster

I HARMONI MED PLATS

- Följer terräng
- Bevarar historia
- Samspel med omgivning
  - Material
  - Kulörer
  - Former

MED IDENTITET

- Hus med karaktärsdrag t.ex.
  - vänlig
  - harmonisk
  - elegant
- Material/form/kulör som signum

Berikande spegling

I MÄNSKLIG SKALA

Utöver att bryta ner större ytor i mindre delar, tror jag att en mänsklig skala handlar mycket om greppbarhet. I Vintrie är t.ex. hela takfoten låg och näst-intill nåbar. I Jystrup sträcker sig huset upp mot skyn på ena sidan, samtidigt som taket vänder ner nära marken på den andra. Här kan man faktiskt nudda taket med handen. Hela huset kan sällan vara greppbart men om någon del är det eller åtminstone upplevs så, tror jag vi lättare kan relatera till helheten.

(Foton: Fastighetsbyrån, 2020)

Låg bebyggelse i Vintrie.

Träpanel och spröjsade fönster bryter ner skalan.

(Foto, ritning: Vandkunsten, 1984)

Greppbarhet i Jystrup. Taket riktas sig såväl uppåt som mot marken och blir greppbart vid de låga punkterna.

Höga hus är svårare att uppfatta som mänskliga. De är så mycket större än oss. Ett sätt att förklara en sådan byggnads helhet, kan därför vara att göra en tydlig indelning i våningsplan. I Urbana Villor har man t.ex. lyft upp första våningen på pelare och det går att uppfatta dess höjd i förhållande till helheten. De tydligt indelade balkongerna hjälper också till att förklara skalan.

I Pumpkällehaven bidrar det lilla taket över entrén till en större småskalighet. Huset är egentligen inte högt men då taket är vinklat upp mot himlen, på väg "upp", tror jag vi uppskattar det lägre utstickande skärmtaket och att det bidrar med en behaglig känsla av intimitet. Husen i Kv. Drivbänken är mindre greppbara än t.ex. Vintrie och Jystrup men jag upplever dem fortfarande som småskaliga. Fasadytan består tydligt av enskilda tegelstenar som bildar helheten och detaljer som spröjsade fönster hjälper också till att dela in. Bostäderna Tre Gudor har egentligen ganska stora materialytor men upplevs istället greppbara med sina låga höjder och utkragande/indragna fasadpartier.

(Foto: Callmer, 2012)

Breda balkonger i Urbana Villor.

(Foto: E:son Lindman, 2011)

Integrerat skärmtak i Pumpkällehaven.

(Foto: Wrede mäklare, u.å.)

Tegelfasad och spröjsade fönster i Kv. Drivbänken.

(Foto: Vandkunsten, 2001)

Variationsrik fasad i Viken.

I HARMONI MED PLATS

Bostäderna i Pumpkällehagen och Jystrup framträder som särskilt harmoniska på just sina platser. I Pumpkällehagen följer husen gatans lutning och furupanelen speglar skogslandskapet runtomkring. I Jystrup är husen ihopbyggda med landskapet och ser liksom ut att växa upp från marken. Den varierade topografin ger upphov till nivåskillnader som blir märkbara överallt med sluttningar och trappor såväl exteriört som interiört. Den liggande träpanelen hör också ihop med platsens historia som sågverk. Bostädernas spegling av sin plats gör det enklare att urskilja dem från andra livsmiljöer.

(Foto: Brömssen, 2014)

(Foton: Vandkunsten, 1984)

Hus i harmoni med landskap i Pumpkällehagen.

Hus som "växer upp från marken" i Jystrup.

MED IDENTITET

Jag tycker att bostäderna i Kv. Drivbänken och i Viken har en utmärkande egen identitet. I Kv. Drivbänken har fasaden varma glada kulörer och fönsterluckorna gör en välkomnande gest mot betraktaren utifrån. Här känner jag mig inbjuden. Hos Tre Gudor är de helglasade fönsterpartierna som sticker ut likt uppspärade ögon ett tydligt identitetsdrag. Husen känns självsäkra och och sofistikerade. Jag känner en viss respekt inför husen.

Hus med identitet tror jag är lättare att komma ihåg och tycka om, om husen uttrycker någonting de boende vill identifiera sig med. I Kv. Drivbänken och Tre Gudor tror jag att de boende är stolta över sina hem och gärna vill identifiera sig med deras charmighet (Kv. Drivbänken) eller elegans (Tre Gudor).

(Foto: sekelskifte, u.å.)

(Foto: Hansson, u.å.)

(Foto: Ibsen, 2013)

(Foto: Vandkunsten, 2001)

Glada välkomnande hus med charm i Kv. Drivbänken.

Sofistikerade, eleganta hus i Viken.

FORSKNING BESKRIVER:

Arkitekter ritade lika mycket för framtiden som för nuet och man sätter ramarna för livet i bostaden under en lång tid framöver. Bostadens struktur behöver vara tillräckligt anpassningsbar för att tillåta improvisation. Helst ska byggnaden till och med vara före sin tid, så att den hänger med i utvecklingen så länge den står kvar. Arkitekturteoretikern Steen Eiler Rasmussen anser att ett bevis för bra arkitektur är att byggnaden kan användas så som arkitekten har planerat. En bostad ska kunna uppfylla sin funktion även om t.ex. olika personer bor i den över tid. För att det ska vara möjligt att uppnå, måste byggnaden vara planerad för att tillåta förändringar (Rasmussen, 1972, s.12-14).

En demokratisk bostad tillåter de boende att bestämma hur olika rum ska fungera och som arkitekt är det respektfullt mot dem som ska bo att låta dem vara med och påverka (Nylander, 2003, s.69). En bostad behöver ha många "generella rum" som inte har någon förutbestämd funktion utan kan möbleras på flera olika sätt. Inget rum är i förväg utpekade till att vara vardagsrum eller sovrum utan rummen är flexibla inför de boendes önskemål och behov. För generella rum är måtten och proportionerna viktiga. Bredd och längd bör vara minst 3,6 m och ha ingångar från mer än ett håll. Rummen bör också vara likvärdiga i form, material, och detaljer (a.a. s.53-54).

Innan funktionalismen gjorde intåg i Sverige på 1930-talet ritade arkitekter nästan bara generella rum. Istället för en specifik funktion valde man rummets mått utifrån olika proportioner som ansågs harmoniska, t.ex. gyllene snittet. När funktionalismen kom ifrågasattes användandet av givna regler enligt proportioner och man började utgå från att varje rum skulle ha en förutbestämd funktion och angav minimimått för dessa. Användningen av det generella rummet försvann sakta och det funktionsstyrda tog överhanden (a.a. s.57-60).

För att uppnå flexibilitet experimenterade arkitekter istället med flyttbara väggar och strukturer som möjliggjorde anpassningar av hela planlösningen (ibid).

REFLEKTION:

Generella rum erbjuder möjlighet till flexibilitet och anpassning men jag tror inte vi är redo att överge den öppna planlösningen än. Många verkar gärna vilja ha ett stort kök med köksö och möjlighet att samtala mellan kök och vardagsrum. Likaså tror jag att vi ofta värderar de sociala ytorna högre än t.ex. sovrummen och att de flesta accepterar att dessa är mindre. Kanske är det till och med önskvärt med tanke på hur mycket varje kvadratmeter bostad kostar inne i våra städer. Däremot blir det problematiskt när sovrummen är så små som 7-8 m², ibland ännu mindre. När rum bara har en tänkbar möblering och en tänkbar användare blir de tämligen begränsade inför boendes varierade behov och önsknings.

Jag tycker också att det är synd hur minimimåtten inte används som minimimått, utan som en standard. När arkitekter ritade större än minsta möjliga ses det nästan som en lyx. Minimimåttet är väl tänkt för att säkra en användbarhet, inte för att kopieras överallt?

GESTALTNING

Rummen behöver vara anpassningsbara och tillåta olika användningar. Det generella rummet är ett sätt att uppnå flexibilitet men mer funktionsstyrda rum med t.ex. flyttbara väggar är ett annat sätt. Bostaden måste tillåta anpassningar för att vara hållbar över tid.

Rummen behöver kunna möbleras på mer än ett sätt för att vi ska kunna få vara personliga och göra bostaden till vår. Olika lösningar kan fungera olika bra från person till person och även variera över tid. Bostaden behöver kunna förändras med de boende.

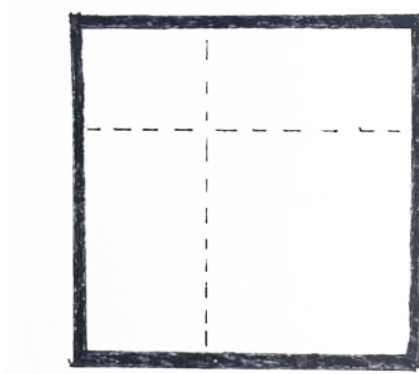
Gestaltningssidé

Rum som kan variera:

- i antal
- i storlek
- möblering

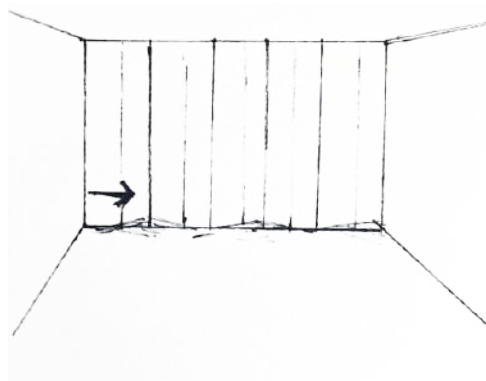
I ANTAL

- Flyttbara väggar
- Rum i rum

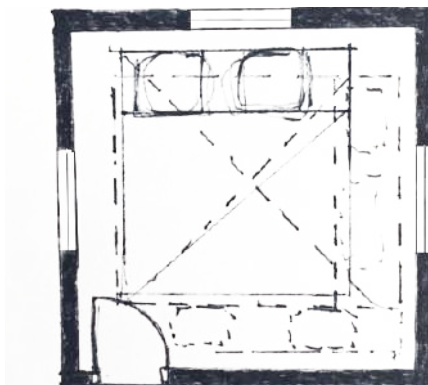
I STORLEK

- Flyttbara väggar
- Rum i rum
- Skjutväggar eller öppningsbara glaspartier

MÖBLERING

- Mått från ca 3,6x3,6 m
- Jämnstora rum
- Likvärdiga material/detaljer
- Fria väggytor
  - radiator i nisch
  - dörrar i kant i sovrum

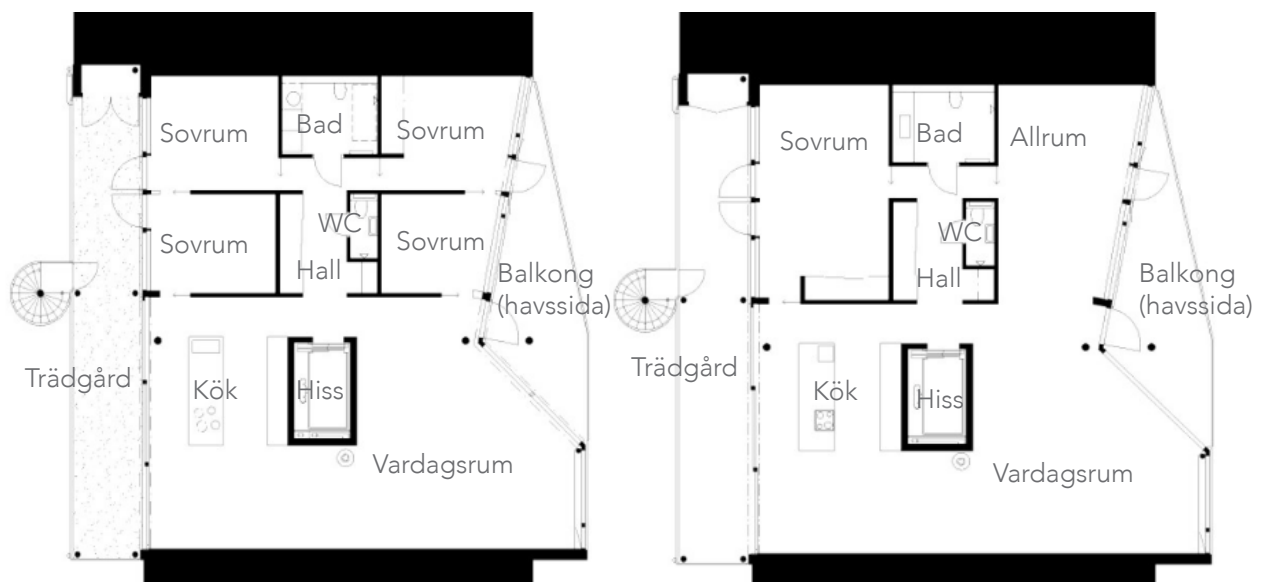

Berikande anpassning

RUM SOM KAN VARIERA I ANTAL

Urbana Villor tillåter många anpassningar utifrån de boendes önskemål och behov. Bostäderna på 140 m² kan ha både ett och fyra sovrum utöver kök och vardagsrum. Få väggar är låsta i bostaden. Den centrala hallen möjliggör att det finns separata ingångar till alla rum och rummen går även att nå från minst två olika håll. En så stor variation i antal rum fann jag inte i någon av de andra bostäderna. I Pumpkälleheten finns många öppningar till rummen men de boende kan förmodligen inte förändra antalet rum då bostaden är en hyresrätt. Upplåtelseformen kan också inverka på möjligheten till anpassningar.

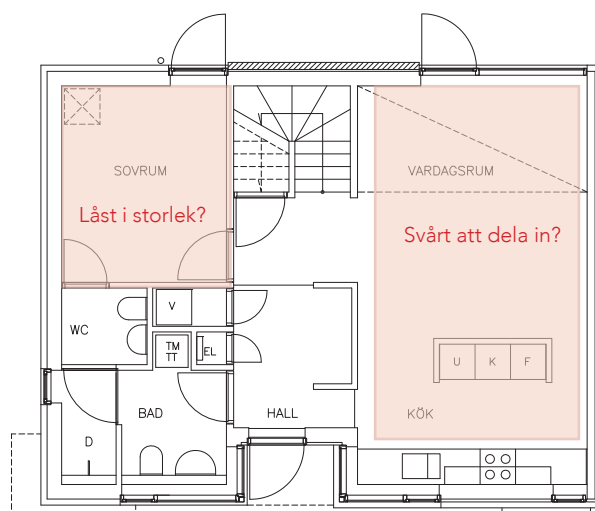

(Ritningar: Hauschild-Siegel, 2008)

Goda möjligheter till variation av planlösningen i Urbana Villor. Från ett sovrum t.h. till fyra sovrum t.v.

I STORLEK

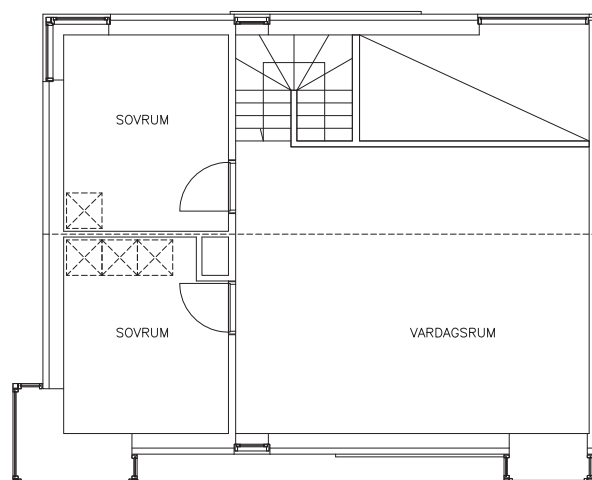
I Urbana Villor kan de boende variera storleken på rummen eftersom flertalet väggar är flyttbara och möjliggör förändringar efter behov. Befintliga rum kan också tillfälligt öka i storlek. Kök och vardagsrum kan t.ex. öppnas upp och förlängas ut i trädgården eller mot balkongen. Rummen upplevs vara likvärdiga i material, detaljer och placering av t.ex. fönster och dörrar. Det gör dem flexibla. Jämför t.ex. med planen från Tre Gudor, Viken. Där låser trappan och badrummets placering på första våningen mot vägg/ hörn sovrummets storlek. Likaså gör öppningen ut mot trappan från vardagsrummet och öppningen upp genom bjälklaget, att det blir svårt att dela in rummet i fler delar. Jag upplever åtminstone plan ett som svårt att förändra på ett användbart sätt.

(Ritningar: BRF Tre Gudor, 2001)

Plan 1

Begränsade rumsstorlekar i Tre Gudor, Viken.

Plan 2

UCH MÖBLERING

Jag har jämfört möblerbarheten mellan Urbana Villor och Pumpkällhagen, de bostäder jag upplever mest anpassningsbara av mina exempel. I Urbana Villor kan kök och vardagsrum möbleras på många olika sätt. Rumsytan sträcker sig från yttervägg till yttervägg och kan t.ex. inrymma ett långbord och en rejäl soffa. I Pumpkällhagen upplever jag kök och vardagsrum mer "låsta". Matplatsen är ganska liten och avskild från vardagsrummet som nås via dörrar från alla hörn, vilket försvårar en varierad möblering här. De privata rummen är däremot väldigt flexibla i möblering i Pumpkällhagen. De generösa storlekarna gör att en dubbelsäng får plats i alla rum. Vem som sover var kan variera över tid. Rummen kan också få andra användningsområden efter önskemål och behov, t.ex. kontor. I Urbana Villor är möbleringen av de privata rummen mer begränsad. Rummen mot gatan är ganska små och rymmer inte både dubbelsäng och garderober.

(Ritning: Hauschild-Siegel, 2008)

En jämförelse av möblerbarheten i Urbana Villor t.v. och Pumpkällhagen t.h.

(Ritning: Viskafors hem, 2017)

FORSKNING BESKRIVER:

Människans arkitekturupplevelse grundar sig på möjligheten till rörelse och interaktion med den byggda miljön (Pallasmaa, 2005, s.63). Bra arkitektur erbjuder många olika rörelsemöjligheter och de boende bestämmer hur de vill ta sig genom bostaden. Sociala relationer främjas eftersom de boende kan påverka vem de vill träffa och när. Samtal blir mer spontana och frivilliga. Det är lätt att flika in i en diskussion men också att dra sig undan Alexander, Ishikawa, & Silverstein, 1977, s.628-630).

Rörelsen mellan olika rum är avgörande för vår upplevelse av bostaden. Arkitektur av hög kvalitet har breda, ljusa passager och rummen följer tätt inpå varandra. Trånga, mörka korridorer ger varken en behaglig upplevelse eller en lust till rörelse (ibid).

I en bostad som lockar till rörelse finns oftast välplanerade "axlar". En axel innebär ett stråk i en riktning som förbinder rum med varandra, en siktlinje, som berättar om helheten av rum. När vi träder in i axelns utgångspunkt och blickar i dess riktning blir vi mer närvarande. Det vi anar längre bort, t.ex. ljussättningen i ett annat rum och rummets stämning, blir vi nyfikna på att upptäcka och röra oss mot. Axialitet hjälper oss att fokusera vår uppmärksamhet och vi får en kroppslig relation till upplevelsen av bostadens arkitektur. Axlarna kopplar också ihop oss med världen utanför då de ofta leder fram till ljusa fokuspunkter som t.ex. fönster (Nylander, 1999, s.49-50).

För att en bostad ska upplevas som rymlig är möjligheten att kunna gå runt särskilt viktig, s.k. rundgång. Det finns något oändligt i denna cirkelgång som gör att även en liten bostad upplevs som rymligare än den egentligen är. Dessutom tycker många barn att det är väldigt roligt att få springa runt, runt (Alexander, Ishikawa, & Silverstein, 1977, s.630).

REFLEKTION:

Möjligheten till variation i rörelse är en kvalitet som jag ofta saknar i många hem. Rummen har bara en öppning och man går från ena sidan i bostaden till den andra sidan utan möjlighet till sidospår. En sådan bostad har bara "ett håll" och vi kan inte välja en annan väg. Känslan av att bostadens väggar styr blir påtaglig och vår frihet begränsad.

Jag tror att valfrihet i rörelse är en underskattad kvalitet som gör mycket för vår trivsel, särskilt i en liten bostad. Om vi inte behöver springa på varandra hela tiden utan upplever oss ha alternativ, tror jag att vi känner oss mer fria och avslappnade. Vi gör som vi vill i vår egen bostad. Bostaden är trots allt den plats av få som vi kan kontrollera i världen. För att få mer frihet i våra hem anser jag att vi måste arbeta mer med bostadens rum som helhet. Vi ska förstås tillgodose de separata funktionerna som bostaden kräver men rummen bör även hänga ihop på ett naturligt sätt så att vi kan röra oss smidigt i bostaden.

GESTALTNING

Rum som främjar sociala relationer har mer än en öppning och går att nå från olika håll. Rummen har korta/ inga passager mellan sig.

Användningen av siktlinjer/axlar främjar en känsla av närvaro i rummet och lockar till rörelse. Axlarna som går genom flera rum och har breda öppningar stärker upplevelsen av axialitet och rum som förbinder två intressanta punkter, t.ex. fönster upplevs som mer viktiga (Nylander, 2003, s.56-57).

En bostad får en känsla av rymd när möjligheten att gå runt, som i en cirkel, finns. Upplevelsen av bostaden blir mer variationsrik och kommunikationen mer flexibel.

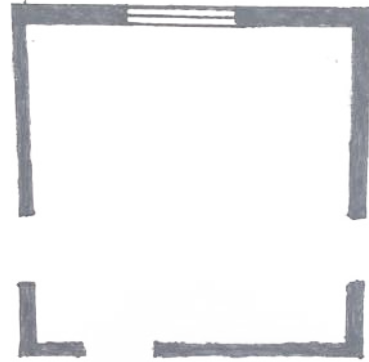
Gestaltningssidé

Rum med:

- många öppningar
- ljusa fokuspunkter
- rundgång

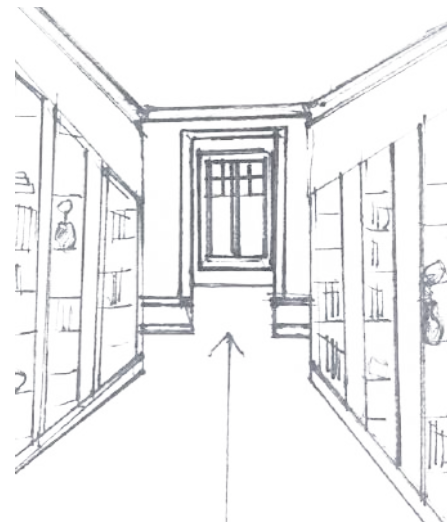
MÅNGA ÖPPNINGAR

- Rum med öppningar åt olika håll
- Flera dörrar ut till utemiljön

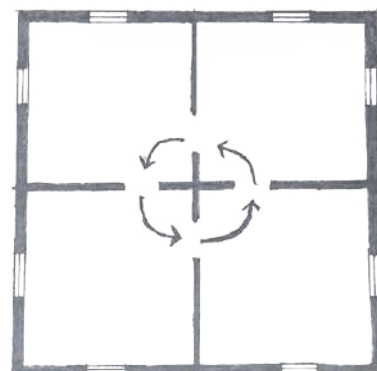
LJUSA FOKUSPUNKTER

- Fönster som fond i rumsfil
- Tillgång till öppen spis/ kamin

RUNDGÅNG

- Rum med öppningar åt minst två håll
- Rum som avlöser varandra

Berikande rörelser

MÅNGA ÖPPNINGAR

I Urbana Villor, Kv. Drivbänken och Pumpkällehagen är möjligheten till en berikande rörelse särskilt väl utformad. Här finns många valmöjligheter i rörelse. I Urbana Villor finns t.ex. fem olika dörröppningar direkt ut, samt hissen. Man kan ta sig till rummen från minst två olika håll. I Kv. Drivbänken finns inte lika många dörrar ut, men öppningarna mellan rummen är generösa och de avlöser varandra utan passager. Rummen på Plan 1 går att nå från två olika håll. I Pumpkällehagen är rörelsemöjligheterna väldigt goda med fem öppningar till utemiljön och rum som i stort sett alla går att nå från tre olika håll. Här är de boende fria att röra sig i bostaden precis som de känner. Bostaden får en rikare upplevelse som kan locka till lek och upptäckter.

LJUSA FOKUSPUNKTER

I de tre exemplen sammanfaller längre rumsfiler/passager nästan alltid med ljusa fokuspunkter, t.ex. fönster och öppningar ut. För att se vilken effekt dessa ljusa punkter har på vår vilja till rörelse gjorde jag ett litet experiment på nästa uppslag. Jag byggde upp rumsfiler i modell med öppna dörrpassager och ett slutmål: antingen ett fönster eller en vägg. Syftet var att se om det finns en dragningskraft i axeln när den samverkar med ett fönster. Min slutsats blev att ett fönster gör stor skillnad för min uppmärksamhet och jag lockas att röra mig framåt på ett helt annat sätt än om där är en vägg.

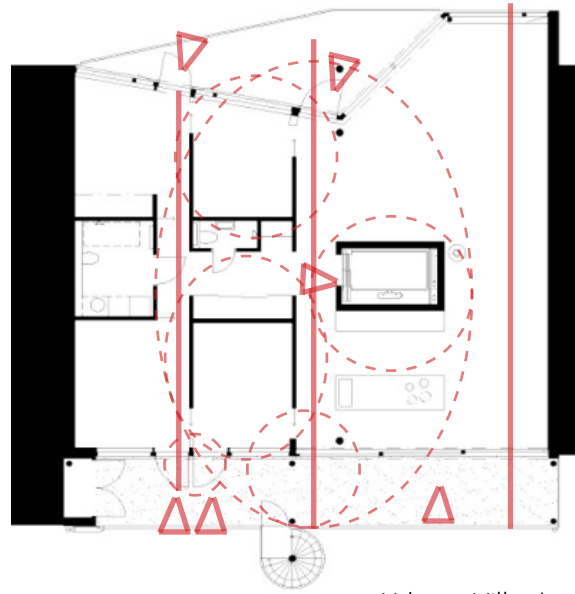
OCH RUNDGÅNG

I Urbana Villor och i Pumpkällehagen är möjligheterna till rundgång så många att det nästan är "en möjlighet per rum" men även i Kv. Drivbänken finns en generös rundgång. Desto fler rundgångar, desto fler rörelsemöjligheter men även en liten rundgång, som runt en köksö, är bättre än ingenting. Av egen erfarenhet vet jag att den åtminstone kan bli rolig för barn att springa runt.

Den bostad som har minst antal öppningar och som upplevdes ganska liten på plats är Vintrie byväg. Rummen nås alla från ett håll förutom kök/matplats (se planer nedan) och rundgång saknas. Hem med återvändsgränder tror jag upplevs mindre än de egentligen är eftersom vi avstår från att gå in i många rum. Man måste ha en tydligare anledning för att gå in i just det rummet om det inte också kan bli en väg till andra rum. .

(Ritning: Hauschild-Siegel, 2008)

Urbana Villor/enplan

Öppningar ut

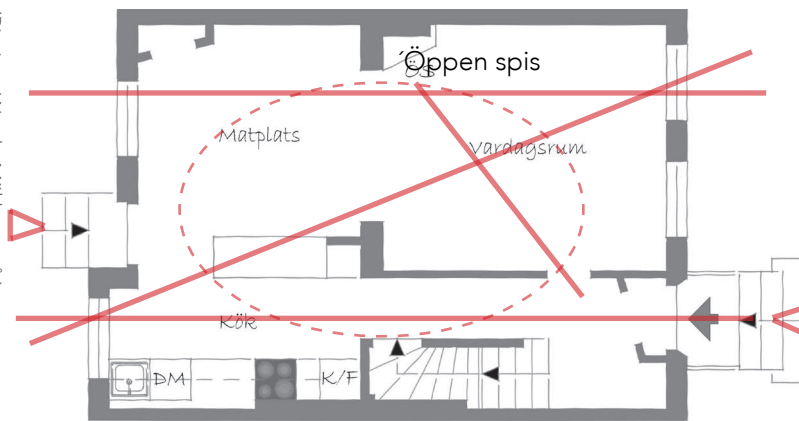

Möjlighet att gå runt

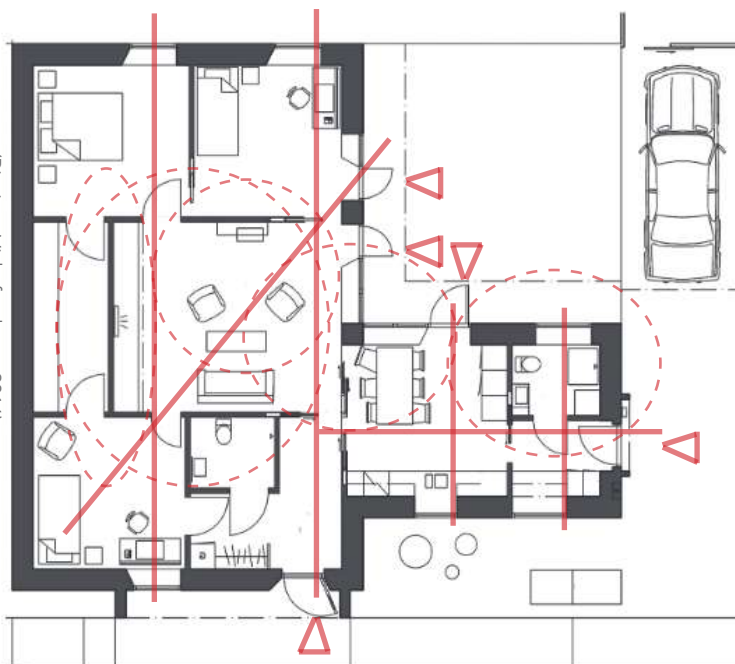
Axlarna mot ljusa fokuspunkter

(Ritning: Wrede Mäklare, u.å.)

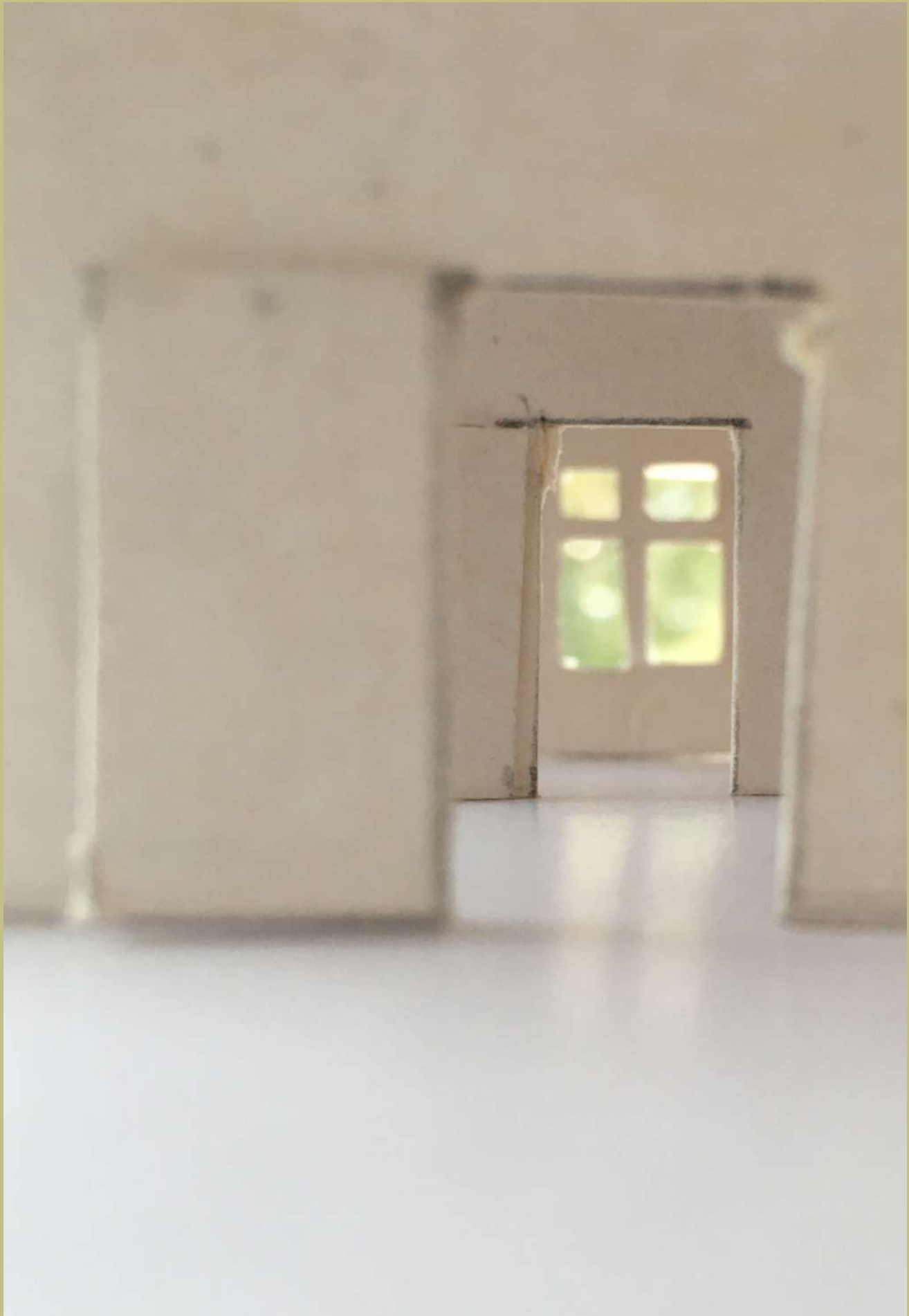
Kv. Drivbänken, Plan 1

(Ritning: Viskafors hem, 2016)

Pumpkällhagen/enplan

(Foton: författaren, 2021) .

Axel med fönster som fokuspunkt där blicken går vidare ut ur bostaden.

Axel som slutar i en mörk vägg, en sorts återvändsgränd..

FORSKNING BESKRIVER:

Bostaden behöver bestå av rum som ger en bra balans mellan rymd och intimitet (utöver sovrum) men *hur* balansen ska se ut är man inte riktigt överens om. Enligt den svenska arkitekturforskaren Ola Nylander behöver bostaden bestå av både rymliga, öppna rum och mer intima, slutna rum. Kontrasterna berikar vår arkitekturupplevelse (Nylander, 2005, s.25). Enligt den amerikanska arkitekturforskaren Christopher Alexander bör vi undvika extremerna och istället skapa rum som i sig har en bra balans mellan rymd och intimitet. När människor bygger om eller bygger till menar han att det nästan alltid är för att balansen mellan dem inte känns harmonisk (Alexander, Ishikawa, & Silverstein, 1977, s.894).

Beskrivning av de olika rumstyperna:

Öppna rum ger en känsla av rymd och karaktäriseras av stora öppningar som dominerar över väggfältets yta. Rumsformen är dynamisk, med en diffus början och slut. I det öppna rummet kan vi se in i andra rum, såväl inre som yttre rum och det finns en kontakt mellan rum. Öppna rum kan bryta gränser och ge utblickar från bostaden till det som händer på gatan utanför (Nylander, 2005, s.25-31).

Slutna rum inger intimitet och har istället stora väggfält där rummets öppningar blir mer som små hål i väggen. Rummets form är enkelt läsbar och hörnen framträder tydligt (ibid). I det slutna rummet behålls uppmärksamheten inom rummet och riktas mot väggarna eller mot föremål i rummet (Nylander, 1999, s.55).

Rum med en bra balans i rymd/intimitet är till 50% öppna och 50 % slutna. Rummen har antingen två hela väggar eller fyra halvväggar. Sådana rum främjar sociala interaktioner då det kan vara olika aktiviteter i rummen samtidigt som det är enkelt att röra sig mellan rummen och delta i de olika aktiviteterna (Alexander, Ishikawa, & Silverstein, 1977, s.894).

REFLEKTION:

Jag håller med Nylander om att en bostad med kontraster i rymd/intimitet är berikande. Jag tror att vi uppfattar den ena kvalitén i förhållande till den andra. Variationen ger oss också möjlighet att välja rumstyp efter hur vi känner oss för stunden. Samtidigt instämmer jag med Alexanders tankar om flöde genom rum och att det underlättas av en harmonisk balans mellan det rymliga och mer intima. Jag är själv uppväxt i ett hus med halvväggar kring de sociala ytorna och jag har alltid upplevt en naturlig och trivsamt rörelse mellan rummen.

När jag tänker på rymd och intimitet, tänker jag också mycket på utblick och insyn. Jag anser att bostaden behöver erbjuda olika alternativ för de boende att blicka ut och men också att bli bli sedda inifrån. Det ska gå att ha kontakt med dem som är utanför och man ska t.ex. kunna vinka till någon eller öppna fönstret och prata genom öppningen. Samtidigt behöver man kunna blicka ut och få drömma sig bort, utan att någon utifrån kan se in, t.ex. över en grönskande insynsskyddad trädgård.

GESTALTNING:

Rum som präglas av rymd har stora öppningar i förhållande till väggyta. Rummen är dynamiska med diffusa former. Känslan av rymd förstärks om det är högt i tak eller av öppningar upp genom bjälklaget (Nylander, 2005, s.25-32).

Intima rum präglas av en slutenhet med små öppningar i förhållande till väggyta. Detaljer som spröjsade fönster och låga trösklar ger mer intimitet till ett rum. Likaså vinklade fönsternischer där väggmassan framträder i profil, samt foder kring fönster och dörrar (Nylander, 2003, s.30-31).

Rum i balans präglas av välavvägd harmoni mellan rymd och intimitet. Rummen har ungefär två vanliga väggar eller fyra halvväggar.

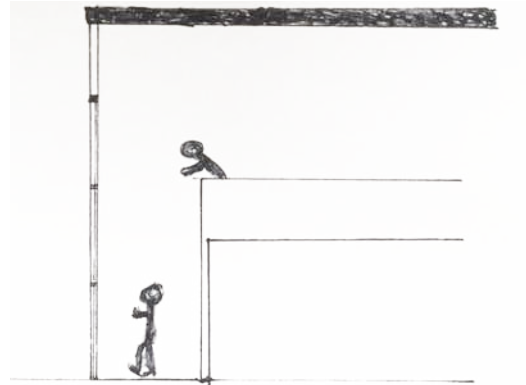
Gestaltningssidé

Variation i:

- rumshöjd
- väggyta/öppning
- utblick/insyn

RUMSHÖJD

- Variation i rumshöjd
- Vinklade tak
- Öppet upp genom bjälklag

VÄGGYTA/ÖPPNING

- Stora öppningar i vägg
- Små öppningar i vägg
- Halvvägg horisontellt
- Halvvägg vertikalt

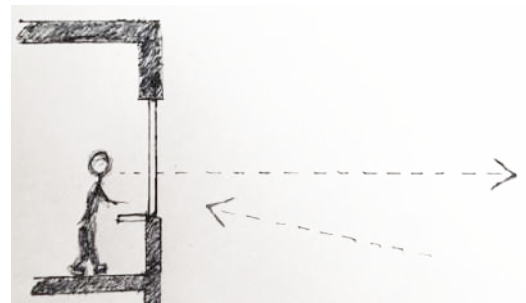

Ex. halvvägg både horisontellt och vertikalt (Foto: författaren, 2021)

UTBLICK/INSYN

- Lång, vid sikt
- Objekt nära
- Kontakt med kvarter
- Skyddad insyn

Berikande rymd-intimitet

KONTRAST I RUMSHÖJD

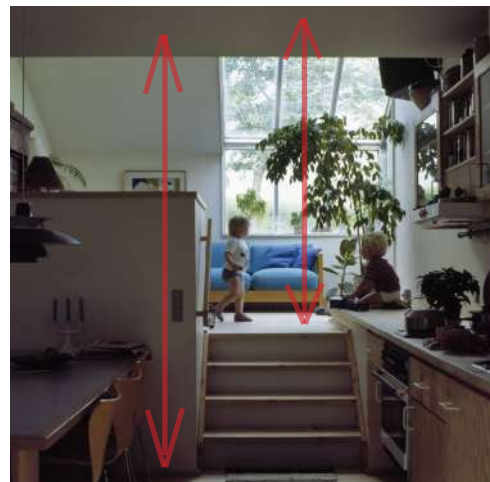
I Tre Gudor och i Jystrup finns tydliga kontraster i rumshöjd som bidrar till både rymd och intimitet. I Tre Gudor är det öppet upp genom bjälklaget i vardagsrummet och det finns en kontakt mellan våningsplanen. Öppningen är koncentrerad till ett hörn och kontrasten i ljus och skugga som bildas framhäver både det rymliga och intima. I Jystrup varierar takhöjden mellan kök och vardagsrum. Via trappan sker en gradvis övergång från det mer intima till det mer rymliga. Här skapas en tydlig kontrast mellan ett rymligt ljust vardagsrum och ett intimt mörkare kök. Kontrasterna i ljusintensitet förstärker både känslan av rymd och intimitet och gör bostaden mer levande och spännande.

I Pumpkällehagen finns en variation i rumshöjd via snedtaket i vardagsrummet. Genom den gradvis övergången från lägre till högre blir rummen också mer märkbar. Den markeras dessutom av ett takfönster uppe i ena hörnet. I Vintrie saknas en större variation i rumshöjd och huset känns väldigt intimt. Om det inte vore för den öppna ången precis utanför och tillgången på rikligt med dagsljus, skulle huset ha känts lite instängt.

(Foto: Vandkunsten, 2001)

Öppning upp genom bjälklaget i Tre Gudor.

(Foto: Vandkunsten, 1984)

Olika nivåer i Jystrup.

(Foto: E:son Lindman, 2017)

Snedtak upp mot ett takfönster i Pumpkällehagen.

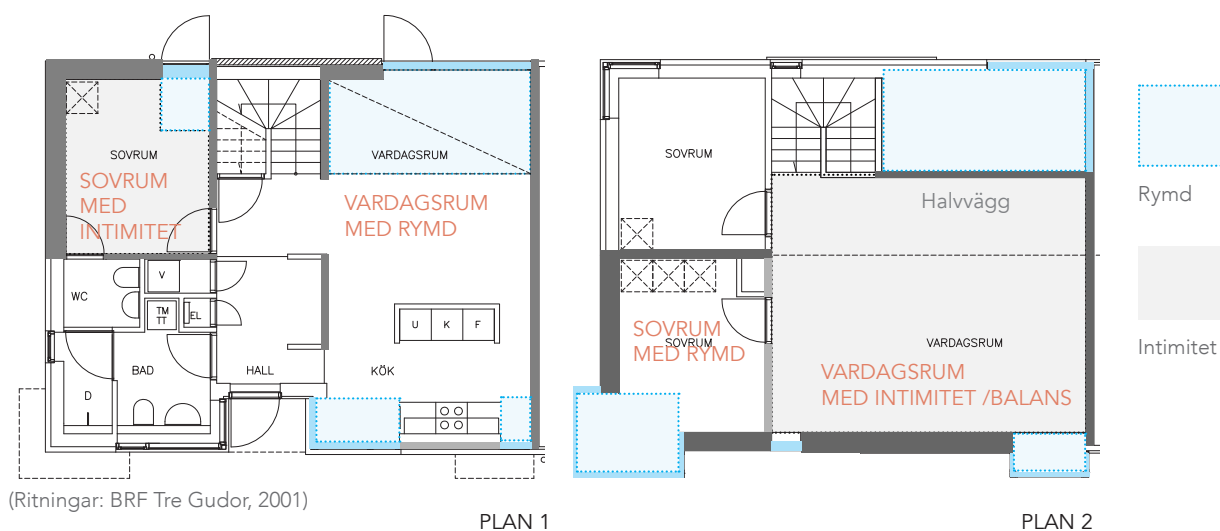

(Foto: Fastighetsbyrå, 2020)

Rummen i Vintrie har ungefär samma takhöjd.

KONTRAST MELLAN VÄGGYTA/ÖPPNING

I Tre Gudor finns tydliga kontraster mellan rum präglade av rymd där en stor andel av rummet är öppning och rum präglade av intimitet där en stor andel av rummet är vägg. De två olika vardagsrummen är ett bra exempel. På första våningen sitter man nära det stora fönstret och har god kontakt med miljön utanför. Här upplever man nog en ganska storslagen rymd. En våning upp är öppningarna mindre och halvväggen skyddar från direkt insyn. Här får man ta del av ljuset från det stora glaspartiet samtidigt som man är mer skyddad. Här upplever man nog intimitet eller en balans mellan rymd och intimitet. Även sovrummen bjuder på kontraster, vilket är mer ovanligt. Sovrummet ut mot gatan har fönster över hörn och öppnar upp sig mot omvärlden. Sovrummet mot trädgården är intimt, med bara en liten dörröppning.

KONTRAST I UTBLICK/INSYN

Jag tror att man vill kunna se gatan från sin bostad och veta vad som händer utanför. Samtidigt innebär det att andra kan se in i den egna bostaden. Därför tror jag också att vi behöver rum där vi kan se ut över en mer omgärdad trädgård, utan insyn utifrån. I Vintrie finns tydliga kontraster i utblick och insyn. Mot framsidan har man kontakt med gatan och blicken kan också vandra ut över ängarna. Det skapar en känsla av rymd. På baksidan vetter fönstren mot en insynsskyddad trädgård och här ger istället den kortare sikten en känsla av intimitet. Man har lugn och ro. Variationen i siktlängd och insyn tror jag berikar bostaden i Vintrie.

(Foton: Fastighetsbyrån, 2020)

Variation i siktlängd och utsikt i Vintrie.

FORSKNING BESKRIVER:

Syftet med kulör inom arkitektur är att framhäva en byggnads karaktär och betona hur byggnaden är indelad, dess former och material. Historiskt har människor byggt med material från naturen och naturkulörer präglar många byggnadsverk. Även idag, med nya möjligheter, väljer vi oftast kulörer som vi är vana vid att se omkring oss och som finns på material i vår lokala omgivning eller i naturen (Rasmussen, 1972, s.15).

Vi upplever aldrig en kulör oberoende utan alltid i kombination med material, former och ljus. En glansig yta gör t.ex. att en kulör får lyster och upplevs som stark medan en matt yta drar kulören till sig och tonar ner den (a.a. s.216). Hur ljuset faller har också betydelse, då objekt som hamnar i skugga upplevs ha en mörkare kulör än dem som står i solen. Likaså spelar det in om ljuset kommer från söder eller från norr. Kulörer påverkas också av vandra. En neutral grå kulör skiftar t.ex. i grönt mot en röd bakgrund och tvärtom i rött mot en grön bakgrund (a.a. s.221).

Rasmussen anser att den mest effektfulla kulörsättningen uppstår när arkitekten väljer kulörer som framhäver varje rums naturliga karaktär: "In good architecture, consciously designed, the small room appears small, the large room large, and instead of disguising this it should be emphasized by the judicious use of color" (a.a. s.219).

Närvaro av olika kulörer inverkar på våra känslor och de har ett stort symbolvärde. Gult inger t.ex. optimism och energi och blått trygghet och lugn (Garanty, 2020). Användningen av kulör är därför ett effektivt verktyg när man vill förmedla en känsla till sin omgivning. Arkitekten Le Corbusier sägs till och med ha sagt: "*Colour in architecture - a tool as powerful as the ground plan and section*" (ibid).

REFLEKTION:

Jag tror att kulörer påverkar oss mer än vad vi kanske är medvetna om och att kulörsättning är ett viktigt gestaltningsverktyg. Idag har vi blivit så rädda för kulörer och vitt präglar såväl våra inre rum som många exteriöra husfasader. Det är ett enkelt val som kanske inte säger så mycket, men jag tror att våra livsmiljöer skulle berikas av en större variationsrikedom. Varma kulörer ger så mycket energi till betraktaren och kontraster kan ge en behaglig balans. Hus med olika kulörer på byggnadsdelarna, kan också få en tydligare komposition.

Jag tror att kulörer har en viktig uppgift att hjälpa oss skapa struktur och förståelse för vår byggda miljö. Vi kan t.ex. utläsa former och olika material med hjälp av kulörer. Vi kan också ge byggnader identitet och skilja dem från mängden genom att egentligen "bara" ändra deras kulör. På samma sätt har kulörer en förmåga att förena byggnader som egentligen skiljer sig åt i t.ex. form och storlek.

GESTALTNING:

Kulörsättning är ett effektivt gestaltningsverktyg för att framhäva en bostads karaktär. Kulörer på bostäder i ett kvarter ska helst samspela för att inte ge ett harmoniskt intryck.

Det finns olika s.k. färgscheman man kan utgå ifrån för att välja harmoniska kulörkombinationer. Komplementfärger: kulörer som står på motsatt sida av färghjulet t.h. samspelar väl med varandra. Kulörer som varierar i temperatur: varma och kalla färger, gör sig ofta bra ihop. Kulörer som går ton i ton, med samma kulör men med en varierad mängd svarthet eller vithet i sig fungerar tillsammans. Olika "färgglada" kulörer i samma nyans kan också balansera m.m. (Garanty, 2020).

För att separera kulörer från varandra och låta varje kulör "blomma ut" kan man använda en vit kant/ram som skiljer dem åt (Rasmussen 1972, s.216).

Gestaltningssidé

Kulör som:

- välkomnar
- ger identitet
- binder ihop helheten

VÄLKOMNAR

- Kulör med värme
- Kontrasterande kulörer
  - komplement
  - varma/kalla
  - ton i ton
  - nyanslika

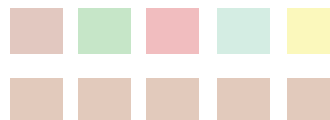
Varma kulörer markerade i rött.

Färghjulet, komplementfärger är de på motsatt sida cirkeln.

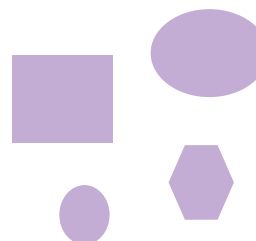
GER IDENTIET

- Individ i helhet
- Tillsammans med helhet

BINDER IHOP HELHETEN

- Kulör som förenar olikheter
- Vit ram mellan kulörer

Berikande kulörsättning

KULÖR SOM VÄLKOMNAR

Jag upplever Kv. Drivbänken och huset i Vintrie som särskilt välkomnande bostäder. Jag tror det beror på fasadernas "välkomnande kulörer". En välkomnande kulör är för mig varm och livfull. Människor samlas ofta kring värme och intensitet, t.ex. på soliga platser eller framför en sprakande brasa. Jag anser också att ett hus blir mer välkomnande när entrén är tydligt markerad genom att ha en annan kulör än fasadens. Då blir det enklare att orientera sig.

(Foton: Hansson, 2018)

(Foto: Fastighetsbyrån, 2020)

Varma, glada kulörer i Kv. Drivbänken.

Det gula huset i Vintrie utstrålar energi.

De bostäder jag tycker känns minst välkomnande är Tre Gudor och jag tror det beror på den homogena mörka kulören som håller mig som betraktare på ett avstånd. Jag upplever husen som tunga och lite allvarliga om man jämför med t.ex. Kv. Drivbänken och Vintrie. Tre Gudor är mer sofistikerade och ger inte alls samma känsla av lekfullhet. I jämförelse med Jystrup där husen också är mörka, finns här istället mer kontrast och värme i kulörsättningen. Fönster och dörrar har t.ex. ramar i naturfärgat trä som "poppar" ut ur fasaden och inlagen av blå väggar och exponerade träpartier hjälper till att ge variation.

(Foto: Vandkunsten, 2001)

De svarta husen i Vintrie inger tyngd.

(Foton: Vandkunsten, 1984)

I Jystrup kontrasterar den mörka fasaden mot bl.a. ljusare trä.

Behovet av kontraster blev tydligt för mig i mitt experiment här under där jag gett husen i Kv. Drivbänken och Vintrie bara en kulör. Jag tycker att de blir anonyma och entrén är svår att se. Husen känns mindre välkomnande när den varma kulören inte framhävs av sina svalare kontraster.

(Illustrationer av foton: författaren)

Behovet av kontraster i Kv. Drivbänken och i Vintrie.

GER IDENTITET

Kulör ger identitet åt bostäder och i radhusområden kan varje hus antingen ha samma kulör som förenar dem eller olika kulörer som skiljer dem åt. I Kv. Drivbänken och i Vintrie har bostäderna egna kulörkombinationer. Bostaden går att beskriva från mängden genom kulör, t.ex. "det gula huset med den blå dörren". Fördelar med radhus i olika kulörer är att området blir mer varierat och personligt. Husen får mer av en egen identitet. En möjlig nackdel är att det krävs mycket kunskap för att få allt att hänga ihop och bli harmoniskt.

I Urbana Villor, Tre Gudor, Jystrup och Pumpkällehagen har alla bostäder samma kulör. Här kan man inte skilja på husen genom att beskriva kulörer utan bostäderna hör ihop och bildar en enhet. Fördelar med hus i samma kulör är att kvarteret blir sammanhållet och att inga debatter om vilken kulör husen ska få ha uppkommer. Nackdelar är att området kan kännas lite tråkigt om alla hus ser likadana ut och att bostaden inte blir lika personlig.

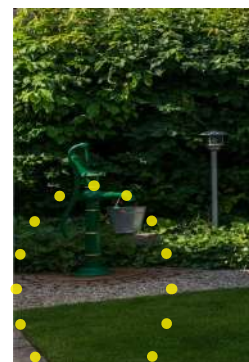
(Foto: Hauschild- Siegel, 2008)

(Foton: Brömssen, 2014)

BINDER IHOP HELHETEN

Huset i Vintrie är ett bra exempel på hur en konsekvent användning av kulörer kan få olika byggdelar och material att samspela och bilda en behaglig helhet. Uthuset har t.ex. en annan höjd och andra dörrar i jämförelse med bostadshuset men upplevs harmoniera tack vare samma kulörsättning. Kulören går också som en råd tråd från första blicken på huset utifrån, till små detaljer på baksidan, t.ex. den gröna vattenposten. Vita ramar mellan gult och grönt låter dessutom varje kulör blomma ut och skapar en tydligare struktur.

(Foton: Fastighetsbyrån, 2020)

Den gula och gröna kulören binder ihop olika byggdelar i Vintrie.

FORSKNING BESKRIVER:

Hur bostadens fönster gestaltas präglar husets exteriör men också hur dagsljuset når de interiöra rummen. Välgestaltade fönster ger upphov till kontraster mellan ljus och skugga och vi uppfattar lättare konturer. Det gör oss bätte på att t.ex. läsa av människors ansiktsuttryck, samtidigt som rummen blir mer varierade och intressanta (Rasmussen, 1972, s.187-190).

Välgestaltade fönster skapar också ett milt och behagligt ljus. Det sker t.ex. genom profilerade fönsterkarmar och bågar och djupa vinklade fönsternischer. Ljuset träffar fler punkter och bryts innan det når våra ögon, vilket minskar risken för obehaglig bländning. Fönster med profiler har också förmågan att skapa ett vackert skuggspel och bidra med en levande atmosfär i våra hem (Nylander, 2003, s.42-46).

Om fönster gestaltas med tomma rutor och släta karmar blir övergången mellan interiör och exteriör alltför drastisk. Fönstret tappar sin roll som "medlare" mellan två världar och reduceras till ett hål i väggen (Pallasmaa, 2005, s.47). Forskare menar att det är en viktig paradox att fönster indelade i mindre delar ger en mer intensiv närvaro till det som är utanför än stora tomma rutor. När fönstren är indelade kan vi uppfatta helheten men också fokusera på utsikten i varje liten fönsteröppning (Alexander, Ishikawa, & Silverstein, 1977, s.1109).

Människor trivs bäst i rum som har fönster åt två olika håll. Rum med fönster åt ett håll står nästan alltid tomma om det finns rum med fönster åt två håll (a.a. s.747). Ett kvalitativt dagsljusinsläpp är särskilt viktigt eftersom närvaron av dagsljus har stor påverkan på människors välmående. Husen får inte vara för djupa, max 7-8 meter för att rummen ska få ett bra ljusinsläpp (a.a. s.526). Behagliga rum att vistas i präglas också av infallande solljus. Arkitekten bör därför planera rummen utifrån hur solen rör sig under dagen (a.a. s.615-617).

Fönster utgör en viktig koppling mellan rummen i bostaden och kvarteret utanför och bör vara öppningsbara. Genom fönsteröppningen kan vi släppa in frisk luft i bostaden men även tala med dem som är utanför (a.a. s.1101).

Fönster uppfattas också som husets ögon och det beror på att vi biologiskt och instinktivt vill läsa in ett ansikte i saker vi ser. Vår blick dras till fönstret, vars utformning blir viktig för husets upplevda karaktär (SP Fönster, 2019).

REFLEKTION:

Jag är förtjust i äldre fönster, de som präglade arkitekturen innan modernismen kom. Dessa fönster har en detaljrikedom med profilerade snickerier och indelningar, något som dagens fönster oftast saknar. Man ser att någon har gestaltat dem noga, att de är betydelsefulla och menade att vara vackra. Jag upplever att dessa fönster ger personlighet åt en byggnad, samtidigt som de är bra på att bryta ner husets skala och göra bostaden mer mänsklig. Inifrån rummen blir vi inte heller lika beroende av en tilltalande utblick för att trivas, då fönstret i sig också är ett vackert blickfång.

Gestaltningen av fönster tror jag är en av arkitektens viktigaste uppgifter eftersom det är hit vår blick dras först. Hur vi uppfattar husets fönster, påverkar hur vi upplever hela huset.

GESTALTNING:

Fönstren är viktiga för husets karaktär och bör samspela med resten av arkitekturen. Profiler och vinklade nischer ger skuggspel som underlättar vår förmåga att utläsa former och konturer och som ger atmosfär åt rummen.

Rum som karaktäriseras av solljus är behagliga att vistas i och går fönstren att öppna känner vi oss mer fria. Rum som människor trivs som bäst i har ljusinsläpp från två olika håll.

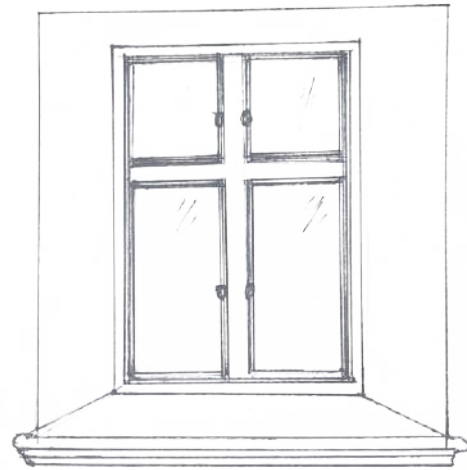
Gestaltningssidé

Fönster med:

- kontrast i ljus/skugga
- behagligt placerade
- noggranna detaljer

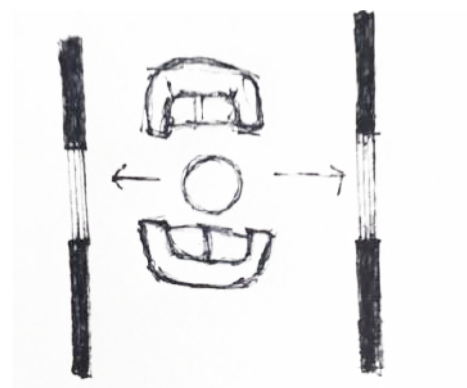
KONTRAST I LJUS/ SKUGGA

- Profilerade karmar/ bågar
- Spröjsar, poster
- Vinklade nischer
- Varierad bröstningshöjd
- Balans fönsteryta/väggyta

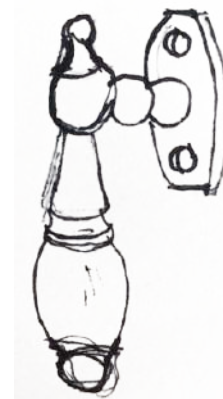
BEHAGLIGT PLACERADE

- Fönster åt två olika håll
- Max 7-8 m djupa hus
- Placering efter väderstreck
- Fokuspunkt i axlar/siktlinjer
- Öppningsbara

NOGGRANNA DETALJER

- Genomtänkta karmar/bågar
- Utvalda beslag
- Välvalda foder och fönsterbrädor

Berikande ljusinsläpp

MED KONTRAST I LJUS/SKUGGA

I Kv. Drivbänken och i Vintrie har fönstren många detaljer i sin utformning med mittposter, horisontella spröjs och profileringar. Här finns goda möjligheter till ett mildt behagligt ljus, där det infallande dagsljuset bryts i många olika punkter och blir till ett livligt skuggspel. Fönstren har också en attraktionsförmåga, de drar min blick till sig. Det tror jag beror på att fönstren upplevs vara fyllda med någonting. De utgör visserligen ett hål i fasaden, men på ett levande sätt, med indikation om att de bara är en öppning i väggen.

(Foton: Hansson, 2018)

(Foto: Fastighetsbyrå, 2020)

Detaljrika fönster i Kv. Drivbänken.

Ett mildt dagsljus präglar huset i Vintrie.

I de andra exemplen saknas oftast fönster som ger upphov till ett rikt skuggspel och till ett mildare ljus. I Tre Gudor och i Jystrup finns speciellt utvalda fönster i vardagsrummen som är indelade i mindre delar och kan ge spännande skuggeffekter. Fönstrens höga höjd och placering vid hörn bidrar tillsammans med en rumslig variation i takhöjd också till uppkomsten av ljusare och mörkare fält. Detsamma stämmer in på Pumpkällehamnen där ett takfönster i ena hörnet hjälper till att skapa stämning i rummet och en variation i ljusare och mörkare rumsyta. Det som saknas i dessa exempel i jämförelse med Kv. Drivbänken och Vintrie är en gestaltning av alla fönster med en tanke om ett rikt skuggspel. Se hur nischen i Kv. Drivbänken är helt ljus och hur dess lite utskjutande form ger upphov till ett mörkt hörn precis intill. Nischen uppträder tydligt i sin form. Likadant är det i Vintrie där den vinklade nischen är väl upplyst medan väggen intill är mörk. I de andra exempel är nischerna raka och släta. Ljuset kommer mer direkt och ger inte upphov till den intima, "mjuka" atmosfär som jag upplever råder i både Kv. Drivbänken och i Vintrie.

(Foto: Vandkunsten, 2001)

(Foto: E:son Lindman, 2017)

(Foto: Vandkunsten, 1984)

Uppglasat vardagsrum i Tre Gudor.

Takfönster i Pumpkällehamnen.

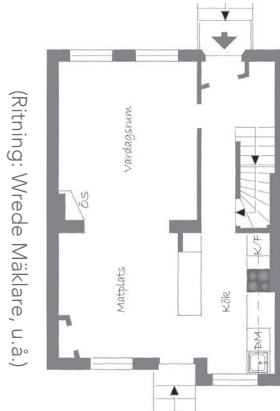
Stort glasparti i Jystrup.

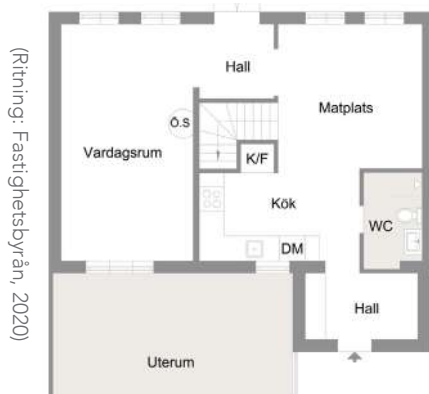
BEHAGLIGT PLACERADE

Det är inte helt lätt att få till fönster åt två håll i rummen i ett radhus där bara två av fyra fasader har fönster överhuvudtaget. Rummen måste vara genomgående och sträcka sig från fasadens ena sida till den andra. Dessutom bör inte husen vara för djupa eftersom det då bildas skuggytor i mitten mellan fönsteröppningarna och det blir svårt att få ett kvalitativt dagsljusinsläpp.

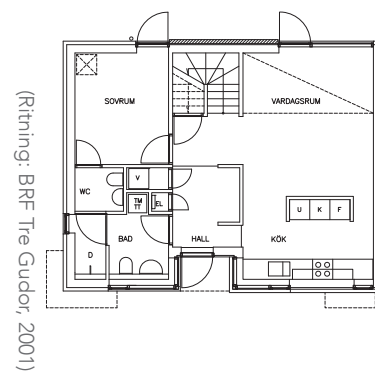
I mina exempel har alla bostäder vardagsrum med ljus från två håll, även om gestaltningen av fönster varierar i t.ex. storlekar och placeringar. Däremot är husen olika djupa. I Kv. Drivbänken är det t.ex. nästan 10 meter från fasad till fasad och här möts inte ljusfälten utan det blir mörk yta i mitten. I Vintrie och i Tre Gudor är det bara ca 7 meter från fasad till fasad och här blir rummen mer till en enhet, där ljuset kan överlappa eller åtminstone mötas på mitten. Kv. Drivbänken får inte ett lika kvalitativt dagsljus som Vintrie och Tre Gudor.

Kv. Drivbänken är ett djupt hus, nästan 10 meter från framsida till baksida.

Husen i Vintrie och Viken är smalare, ca 7 meter från framsida till baksida.

MED NOGGRANNA DETALJER

Ett fönster kan ha noggranna detaljer oavsett om det är rikt profilerat och bearbetat i snickerierna eller mer avskalat. I Kv. Drivbänken och Vintrie präglas fönstren av hantverksarbete där fönster och snickerier är vackra blickfång i sig. I Urbana Villor, Jystrup och Tre Gudor är fönsterprofilerna istället tunna och glaset inpassat så nära vägg som möjligt. Här förlängs rummet mot det som är utanför bostaden och fönstret blir som en tavelram runt utsikten. Viktigt här är det noggrant gestaltade mötet mellan vägg och fönster samtidigt som jag inte tror man ska underskatta behovet av en tilltalande utblick. Den diskreta utformningen gör att vår blick hamnar på miljön utanför bostaden.

Vacker utblick i Urbana Villor.

Noggrant gestaltade fönster som ger identitet åt hela området. Tre Gudor.

FORSKNING BESKRIVER:

Valen av material i bostaden har stor påverkan på upplevelse av arkitektonisk kvalitet. Vi kommer material nära och de berör vår kropp och våra sinnen. Vi identifierar oss med vår bostad och vackra material kan konkret höja vår självkänsla. De material som anses ha stora skönhetsvärden, t.ex. olika naturmaterial som trä, sten och tegel är också några av de mest hållbara (Nylander, 2005, s.13-14, 27).

Vi har lättare att tillägna oss och känna oss hemma i en bostad med autentiska material. Autenticitet handlar om "äkthet" och ordets betydelse är *tillförlitlig*. För att ett material ska upplevas autentiskt, behöver vi känna till dess tillkomst, bearbetning och bruk. Material som vi har en förståelse för, har vi också lättare att komma nära och bygga en relation till. Trä är ett bra exempel på ett autentiskt material. Vi har förståelse för var det kommer ifrån och hur det kan bearbetas. Träbyggande är en del av vår kollektiva kultur, vars historiska traditioner de flesta är medvetna om (Nylander, 2003, s.13-14, 23-24). Det som kännetecknar autentiska material är att de åldras med värdighet och får en patina som många tycker är vacker. Materialen kan oftast underhållas och behöver sällan bytas ut (Nylander, 2005, s.14, 27).

Människor har ett behov av att åldras tillsammans med den byggda miljön. Vi känner särskilt stor glädje när husen sträcker sig över flera tidsspann och ger oss kontakt med svunna tider. Arkitektur har alltid förenat människor över olika generationer. I vår generation hotas för första gången denna möjlighet genom att de material vi bygger med ofta är statiska och inte underhållsbara. Det är material som inte ändrar karaktär med tidens gång, vilket vi människor svårt att förstå och relatera till (Pallasmaa, 2005, s.32).

När vi väljer material behöver vi ha kunskap om hur olika material fungerar ihop. Material

reagerar alltid med varandra och vissa material är mer kompatibla med varandra än andra. Man måste experimentera för att finna de rätta kombinationerna. Avgörande är bl.a. typen av material och dess "tyngd". Materialen får inte vara "för långt ifrån varandra" så att kontrasten blir för stor men å andra sidan inte heller för nära så att materialen "slås ut" (Zumthor, 2006, s.27). Rasmussen konstaterar: "Even the noblest materials lose their character when employed without skill and understanding" (Rasmussen, 1972, s.164).

REFLEKTION:

Jag tror att vi behöver tänka mer långsiktigt när vi väljer material till nya bostäder. Jag upplever att det billigaste materialet ofta prioriteras och det anser jag är för kortsiktigt tänkt. En bostad "är sina material" och har vi inte byggt med sunda, vackra och hållbara material, kan bostaden aldrig bli bra. Allt det vi bygger in, ska någon leva med under en lång tid framöver och helst ska materialet dessutom gå att återbruka eller återvinna. Jag tänker att vi måste bli mer långsiktiga när vi väljer material och redan från början tänka på hur de kommer att se ut om tjugo år eller mer.

GESTALTNING:

Material ska helst vara autentiska och det innebär att vi behöver ha en förståelse för varifrån de kommer. Hållbara autentiska material är t.ex. olika naturmaterial.

Material behöver kunna underhållas så att de kan finnas i byggnaden under en lång tid. Människor åldras gärna med bostäder och material med patina anses ofta vara vackra.

Vi behöver experimentera mer för att hitta vilka material som passar bra ihop. Typen av material och dess tyngd är exempel på avgörande faktorer.

Gestaltningssidé

Material som är:

- tillförlitliga
- underhållsbara
- kompatibla

TILLFÖRLITLIGA

- Förståelse för tillkomst, bearbetning, bruk
- Stämmer med kroppsliga förväntningar

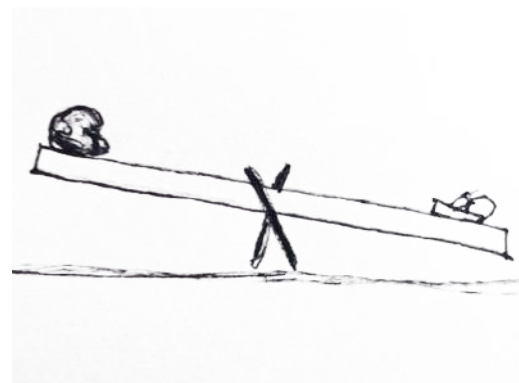
UNDERHÅLLSBARA

- Åtskiljbara
- Robusta

KOMPATIBLA

- Bygger på experiment
- Utgår från ett sammanhang
- Planerat för helheten

Berikande material

TILLFÖRLITLIGA

De goda exemplen präglas av många autentiska material. I Urbana Villor exponeras t.ex. rå betong och vi kan uppfatta tyngd och styrka i materialet som blir till en viktig del av bostaden. Betong är visserligen inte ett naturmaterial men den utbredda användningen bör ändå göra oss väl införtrodda med materialet och dess egenskaper.

I Vintrie bidrar de synliga takbjälkarna och den bärande tegelväggen till en stark känsla av autenticitet. Rummet inger stabilitet och känns levande. Genom den varierade ytstrukturen i materialen: patinan, berättar rummet sin historia. Tiden har satt sina spår men materialen har klarat av tidens gång. Det visar på kvalité och vi känner att vi kan lita på materialet: "det håller".

Om ett material ska uppfattas som tillförlitligt, tror jag att det måste vara det ur alla aspekter, det vill säga, det kan inte bara "se bra ut". Jag tror att vi människor uppfattar autenticitet med alla våra sinnen och snabbt märker om något inte stämmer. Vi vet t.ex. om hur det känns att ta med handen mot tegel och att det skiljer sig, om vi jämför med t.ex. trä. Vi vet att material kan ha olika temperatur och att ljud beter sig på olika sätt i kombination med olika material. Om bostadens material ska berika oss, tror jag att deras egenskaper behöver stämma överens med alla våra förväntningar på materialen.

(Foton: Hauschild-Siegel, 2008)

(Foto: Fastighetsbyrån, 2020)

Exponerad betong och trä i Urbana Villor. Material med historia i Vintrie.

UNDERHÅLLSBARA

Material som går att underhålla behöver på något sätt kunna separeras från sina sammanhang så att rätt metod kan användas till underhållet av alla separata delar. Ett putsat färlager på en fasad måste t.ex. kunna skrapas bort utan att den bärande strukturen påverkas. En liten del som har skadats bör också kunna bytas ut, utan att allt behöver göras om. I Kv. Drivbänken är fasaden möjlig att underhålla. Slamfärgen går att borsta bort innan ny påförs och en trasig tegelsten kan bytas ut i fasaden utan att påverka helheten. I Pumpkällehagen kan de massiva furugolven slipas ner och behandlas och hålla åtminstone lika länge som resten av huset. När huset någon gång rivs, kan golvbräddor också återbrukas eller återvinnas eftersom de bara består av ett material.

(Foto: Wrede Mäklare, u.å.)
Slammad tegelyta i Kv. Drivbänken.

(Foto: E:son Lindman, 2017)
Massiva furugolv i Pumpkällehegen.

KOMPATIBLA

Det kan vara svårt att veta vilka material som är kompatibla med varandra och ofta behöver man experimentera för att bli mer säker. Jag tror att naturen är en bra källa till inspiration. Naturen är en av de mest harmoniska platserna för oss människor och material som passar ihop där kan också fungera i våra hem. Det kan t.ex. vara sten och trä, vilket präglar huset i Vintrie. Skillnaden i bl.a. tyngd och temperatur tror jag gör att dessa material hamnar tillräckligt långt ifrån varandra samtidigt som deras ursprung gör att de ändå hör ihop. Fasaden i Tre Gudor är däremot betydligt svårare att greppa eftersom jag är osäker på vad den består av? Hur de olika materialen förhåller sig till varandra?

Kompabilitet anser jag även kan stärkas av mjuka övergångar mellan de olika materialen. En övergång som jag tror blir mjukare när material inte är för homogena, utan ger upphov till t.ex. skiftningar eller variation i mönster och strukturer. Det kan vara en tegelvägg med förband, skiftande betong eller rytmisk granpanel som i mina exempel nedan. Kontrasterna blir inte så distinkta vid en viss punkt och övergången sker således mer gradvis.

(Foto: Fastighetsbyrån, 2020)

Tegel och trä samspelar i Vintrie.

(Foto: Vandkunsten, 2001)

En mer svårtydd fasad i Tre Gudor.

(Illustration: Viskaforshem, 2017)

Väggar med granpanel i Pumpkällehegen.

(Foto: Hauschild-Siegel, 2008)

Levande betong i Urbana Villor.

FORSKNING/PRAKTIKER BESKRIVER:

Detaljerna bildar tillsammans helheten i en byggnad och alla detaljer behöver höra ihop för att upplevelsen ska bli harmonisk. "God is in the details" är ett välkänt citat från Mies van der Rohe om detaljens betydelse (Spry, 2013).

Det bör finnas en tanke om helheten som präglar såväl stora ytor som de allra minst komponenterna. Materialval är väldigt viktiga men också hur mötet mellan dem gestaltas. Byggnaden får ofta sitt uttryck i just möten mellan olika material. Materialmöten kan vara framträdande och skapa spännande kontraster i upplevelsen av tyngd, rytm eller ljus/skugga. De kan också vara nästintill osynliga, där kvalitén är det enhetliga och autentiska, där allt upplevs höra ihop och stödja den övergripande idén/konceptet (ibid).

Utformningen av detaljer har stor påverkan på hur vi upplever vår bostad. Likt vackra material kan höja vår självkänsla, är också välgjorda detaljer viktiga som ett tecken på omsorg. De boende behöver känna att de är betydelsefulla och att någon har ansträngt sig för att det ska bli fint för deras skull. Ett slarvigt hantverk och klumpiga detaljlösningar får människor att känna sig oviktiga (Nylander, 2005, s.13-14).

Som arkitekt är det oftast en utmaning att förklara detaljens betydelse i ett projekt. Byggherren eller byggföretagen behöver övertygas om varför de inte ska spara pengar genom att rationalisera byggnaden och arkitekten uppfattas lätt som petig och komplicerad. Här behöver arkitekter stå på sig och fortsätta att beskriva, argumentera för och dokumentera hur välgjorda detaljer inverkar på slutresultatet. En välgestaltad byggnad är inget annat än summan av många välkomponerade detaljer. Bra arkitektur kommer aldrig till av en slump (Kovacic, 2017).

REFLEKTION:

Jag anser att vi behöver förändra vårt synsätt på detaljer när vi bygger nya bostäder. Detaljer blir ofta något som man lägger till i bostaden och som blir till något extra. Den extra detaljen är valfri och tar man bort den så var den ändå bara en detalj. Forskare och praktiker inom arkitektur menar ju istället att detaljen är integrerad i byggnaden och att "allt" egentligen är detaljer sammansatta till en helhet. Hur varje detalj, t.ex. materialmöten utformas har betydelse för helhetsintrycket.

Jag tror det kan vara svårt som boende att peka ut alla detaljer som bidrar till en behaglig helhetsupplevelse. Man kan känna när allt sitter men vad som gör ett rum fantastiskt, är nästan lite "magi". Som när en friidrottare hoppar två meter eller en konstnär målar en vacker tavla. Här behöver andra yrken lita på arkitekten och låta denne ta ansvar.

För att lyckas skapa enhetliga byggnader med en röd tråd, anser jag att en och samma arkitekt/byrå behöver vara delaktig genom hela uppdraget. Arkitekten måste också kunna visa upp detaljritningar på byggnadens utformning och kan med fördel närvara på bygget.

GESTALTNING:

Detaljerna bildar tillsammans helheten och de behöver höra ihop med varandra för att skapa en enhetlig byggnad. Vilka material som används och hur de möter varandra i konstruktionen är avgörande för helhetsintrycket.

Välgjorda detaljer är viktiga och ett tecken på omsorg om människor. Man känner sig betydelsefull när någon annan har ansträngt sig för att det ska bli fint i ens hem.

Gestaltningssidé

Detaljer som:

- är del av arkitekturen
- gestaltas med omsorg
- skapar en råd tråd

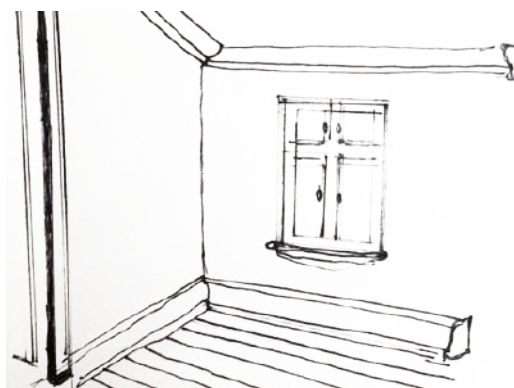
DEL AV ARKITEKTUREN

- Konsekventa material
- Välgestalde materialmöten
- Platsbyggd inredning

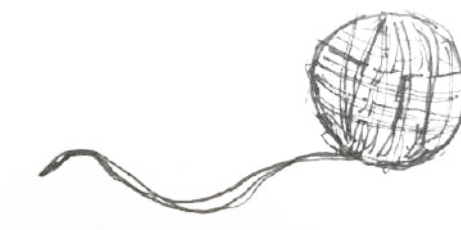
GESTALTAS MED OMSORG

- Gömd/integrerad teknik
- Osynliga skruvar/spikar
- Välvalda lister/ foder

MED EN RÖD TRÅD

- Detaljer som bildar helhet
- En arkitekt/byrå
- Detaljritningar

Berikande detaljer

DEL AV ARKITEKTUREN:

I Pumpkällhagen är detaljerna integrerade i arkitekturen och stärker upplevelsen av helheten. Sopstationen utanför bostaden är t.ex. i furu precis som huset, likaså takutsprånget där de boende kan sitta skyddade och följa det som händer på gatan. Den konsekventa användningen av material ger projektet en behaglig helhet. I Tre Gudor är möten mellan olika material väldigt diskret gestaltade och övergången subtil. Husen känns sömlösa och eleganta. Jag kan förstå hur arkitekten lagt ner mycket energi på att utforma detaljerna, eller på att utforma "avsaknaden av dem". I Kv. Drivbänken är detaljerna istället mer framträdande och urskiljbara. De är tänkta att göra byggnaden vacker. Genom en enhetlig skala och kulörsättning tycker jag att detaljerna bidrar till den harmoniska helheten. Vägglampor och fönsterluckor känns inte påklistrade utan framhäver arkitekturen på ett samspelt och sympatiskt sätt.

(Foto: Landscape, u.å.)

Enhetliga materialval i Pumpkällhagen.

(Foto: NNoN, 2012)

Sömlösa materialmöten i Viken.

(Foto: Mira, 2009)

Detaljrikedom i Kv. Drivbänken.

GESTALTADE MED OMSORG:

Bostaden i Vintrie hade en tilltalande charm men där fanns också tydliga svagheter. Omsorgen om detaljer kändes bristfällig på sina ställen. I matrummet satt t.ex. den nya luftvärmepumpen direkt på väggen och utgjorde en tydlig kontrast mot rummets äldre karaktär. Den kändes klumpig och ful och jag funderade direkt på om det skulle gå att förändra dess placering. Likaså uppfattade jag luckan ner till grunden från köket som ett märkligt inslag och ett tydligt avbrott mitt i golvet. Här nere var man också tvungen att ha en fläkt igång eftersom värmen från den tidigare kaminen inte längre värmdes upp huset och det annars fanns risk för fuktproblem. Exemplet visar på att det ofta är svårt att anpassa gamla hus efter nya tekniska landvinningar och att det finns en risk att ändra hela byggnadens karaktär om man inte är tillräckligt varsam. Likaså är utformningen/placering av teknik viktig för vår upplevelse av helhet.

Luftvärmepump i köket.

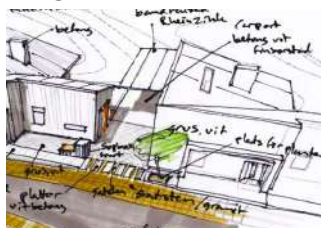
Lucka ner till grunden mitt i rummet.

(Foton: Fastighetsbyrån, 2020)

MED EN RÖD TRÅD:

De goda exemplen känns mestadels enhetliga med material och detaljer som är genomtänkta och konsekventa. Detaljerna ger upphov till en övergripande gestaltningsidé som präglar varje bostad. Arkitekterna har ofta haft ett stort inflytande i projekten och följt med från start till slutresultat. I Pumpkällehaugen är t.ex. furu temat och det syns i såväl detaljer som i huset som helhet. Allt hör ihop och samspelar. Arkitekten Ola Nylander har fått vara med från skiss till färdigt förslag. Han har arbetat med såväl stadsplanering och planritningar, som exteriöra och interiöra materialval (Norrmann, 2011).

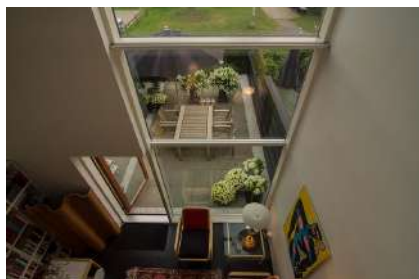
(Skiss, renderingar: Viskaforshem, 2017)

Ola Nylander visar genom skisser, text och bild på hur bostaden som helhet är tänkt att bli.

I Tre Gudor är fönstren ett tydligt karaktärsdrag som präglar hus och kvarter. Kulörsättningen är också genomgående och de diskreta materialmötena. I motiveringen av HSB:s pris till Tre Gudor 2001 nämns att arkitekterna hade en tyngre roll än vad som är vanligt i svenska projekt, samt att helheten har fogats samman av många små delar på ett ovanligt professionellt sätt. Den röda tråden i projektet hänvisar man till en stark närvaro av arkitekten (HSB, 2001).

(Foto: NNöN, 2012)

(Foto: Frank (2), 2015)

(Foto: NNöN, 2012)

Det danska arkitektkontoret Vandkunsten har utformat Tre Gudor med stor omsorg om detaljbearbetningen.

I Urbana Villor är materialvalen väldigt konsekventa och några få utvalda material bygger upp husen. Bostäderna präglas av sin betong, tunna dörrfoder och fönsterkarmar i trä, samt stora glaspartier. Här var arkitekterna extremt involverade. Man byggde t.ex. upp köket i skala 1:1 och flyttade sitt kontor till en container på byggarbetsplatsen (Norelius, 2010).

(Foton: Hauschild-Siegel, 2008)

Siegel/Åqvist levde nästan på byggarbetsplatsen när Urbana Villor byggdes och har tillsammans med de boende testat många av hemmets lösningar i praktiken innan byggnationen.

En berikande checklista:

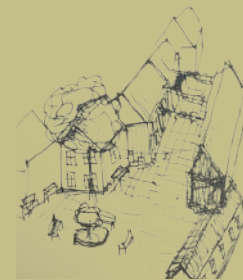
1. Närvaro av grönska

- Grönska som skapar rum
- Grönska som väcker sinnen
- Grönska som främjar lek/aktivitet

2. Gaturum för människor

- Mångfunktionella gator
- Långsamma gator
- Gator med rum för möten

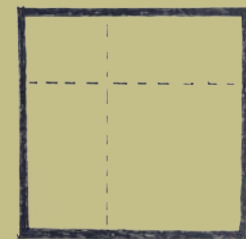
3. Speglande bostäder

- Bostäder i mänsklig skala
- Bostäder i harmoni med plats
- Bostäder med identitet

4. Anpassningsbara rum

- Rum som kan variera i antal
- Rum som kan variera i storlek
- Rum som kan variera i möblering

5. Rörelsemöjligheter

- Rum med många öppningar
- Rum med ljusa fokuspunkter
- Rum med rundgång

6. Variation i rymd-intimitet

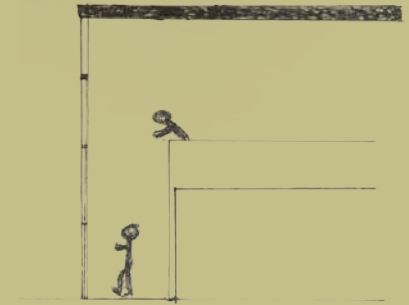
Variation i rumshöjd

Variation i andel väggyta/öppning

Variation i utblick/insyn

7. Harmonisk kulörsättning

Kulör som välkomnar

Kulör som ger identitet

Kulör som binder ihop helheten

8. Stämningfullt ljusinsläpp

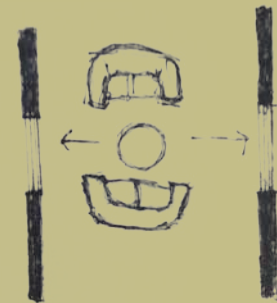
Fönster som ger kontrast i ljus/skugga

Fönster som är behagligt placerade

Fönster med noggranna detaljer

9. Genuina material

Material som är tillförlitliga

Material som är underhållsbara

Material som är kompatibla med varandra

10. Integrerade detaljer

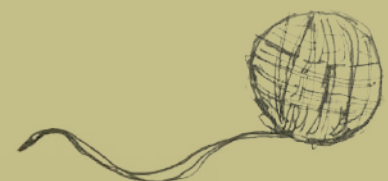
Detaljer som del av arkitekturen

Detaljer gestaltade med omsorg

Detaljer som ger en röd tråd

En berikande bostad?

GESTALTNING

Nu övergår mitt arbete från att fokusera på teori till att fokusera på gestaltning. Syftet är att undersöka hur ett typhus/radhus kan gestaltas med utgångspunkt från ett etablerat byggnadskoncept men där mina berikande värden ska utgöra basen för min gestaltning. Jag arbetar med såväl kvartersstruktur och rumsindelningar som material och detaljer. Mitt förslag stöds av en dialog med projektutvecklingsansvarig Eva-Lena Nordek på Obo-skärnhem och jag får en större förståelse för en verklig kontext. Dels får jag en god förståelse för olika boendebehov men också vilka regelverk man behöver förhålla sig till och konstruktiva förutsättningar. Mitt kreativa arbete är självständigt men jag reflekterar mycket kring den input jag får längs vägen.

OM TYPHUS

Ett typhus är en bostad som inte har tagits fram för en specifik tomt, utan ett hus som ska kunna stå på många olika tomter. Typhuset erbjuder generella lösningar till en tänkt målgrupp och löser allmängiltiga problem. Typhusets fördel är att samma bostad produceras i stor volym och därmed till en rimligare kostnad. Man kan lägga mycket tid och energi på att utforma goda lösningar för bostadens funktionalitet och design eftersom samma lösningar sedan ska mångfaldigas. Typhusets utmaning är att det saknar kontext och att rummen inte kan ligga optimalt placerade utifrån varje tomts unika läge. Likaså kan t.ex. fasadmateriell, kulörer och grundläggning behöva anpassas till lokala förutsättningar. Människor kan också vilja ha olika funktioner och antal rum i sin bostad, vilket kräver ett typhus med inbyggd flexibilitet.

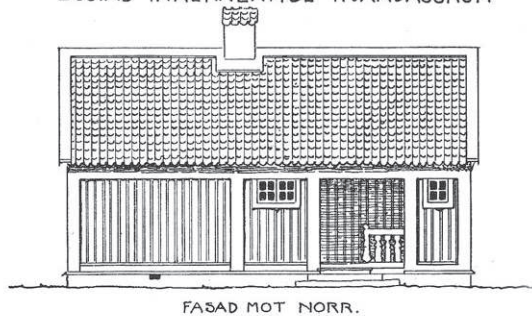
Typhuset är ingen ny företeelse. Så kallade mönsterböcker med ritningar på olika typer av hus har funnits i flera hundra år. Däremot har husens former, storlekar, detaljer och material förändrats med tiden. John Sjöström f.d. professor i arkitekturhistoria vid KTH säger: "Att framställa goda typhus är en central arkitektuppgift, ett viktigt steg på vägen mot att utveckla en god byggnadskultur (...) I dag finns det stor anledning att försöka ta upp en diskussion om hur ett modernt typhus bör se ut för att kunna överleva tiden lika framgångsrikt som sina äldre föregångare" (Sjöström, 2002).

TOMTER

För att sätta mig in i en av typhusets stora utmaningar: avsaknaden av kontext; börjar jag med att rita ett typhus som ska svara mot givna funktionskrav och en förbestämd ungefärlig bostadsyta och tomtstorlek. Först efter att jag har ett typhusförslag redo, väljer jag ut två olika tomter som är lämpliga för radhus. Här experimenterar jag med typhusens placeringar, möjliga förändringar i t.ex. material och detaljer och hur bostäder och parkeringar kan integreras med topografi och gatustruktur. Jag formar ett kvarter utifrån mina berikande värden och platsens unika förutsättningar.

BOSTAD INNEHÅLLANDE HVAR DAGSRUM

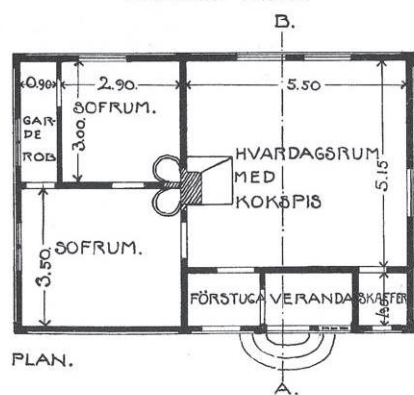
FASAD MOT NORR.

MED KOKSPIS OCH TVÅ SOFRUM.

PL. 2.

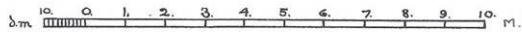
FASAD MOT ÖSTER.

PLAN.

SEKTION I A—B.

Ritningar av egnahemsvilla från tidigt 1900-tal. Arkitekten bakom typhusritningarna är okänd (Börjesgård, 2015).

OM RADHUS

Radhus är småhus som är sammanbyggda med varandra och som delar en bärande skiljevägg. Minst tre bostäder i rad krävs för att det ska kallas för ett radhus. Två hus som sitter ihop kallas för parhus och hus där t.ex. garage skiljer dem åt, kallas istället för kedjehus. Historiskt har radhus inte varit så populära i Sverige. Det var oftast enklare bostäder uppförda åt de mindre bemedlade och man var skeptisk till boendeformen som utgick från engelska förebilder. Radhuset hade dåligt rykte (Tägil, 2021).

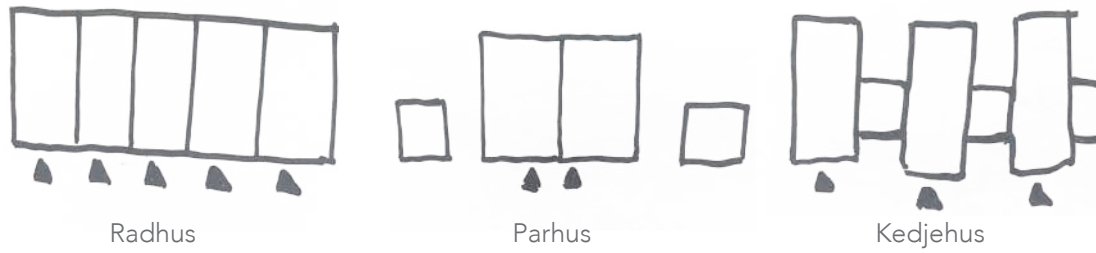
RADHUSHISTORIA

Sveriges första radhus byggdes år 1908: Canadahuset på Lidingö och radhusen längs Margaretavägen i Gamla Enskede. Idag är dessa bostäder väldigt populära men när de uppfördes var de svårsålda och fick istället hyras ut. I tidsskriften Arkitektur från 1908, beskrivs hur befolkningen resonerade: *”»Låge detta inne i staden, skulle det naturligtvis vara en mycket tilltalande bostad, men då man flyttar ut till landet för att få ett eget hem, så vänta vi oss nog något annat än denna enfamiljshuset»”* (Lindhagen, 2012).

Först på 1950-talet slog radhusboendet igenom i Sverige och blev ett intressant alternativ till andra boendeformer. Då kunde till och med statsministern bo i ett radhus. Framgången fortsatte på 1960-talet då man ville bygga lågt och tätt, vilket passade bra in på radhusboendet. På 60-talet funderade arkitekterna också mycket kring hur man skulle kunna göra radhus mer dynamiska för att spegla de boendes varierade behov över tid (Tägil, 2021).

FÖRDELAR/NACKDELAR

Idag byggs mycket radhusbostäder i Sverige och radhus ses ofta som en attraktiv och praktisk boendeform. Man får tillgång till en egen trädgård för en rimligare kostnad jämfört med villan, samtidigt som det är mindre att sköta och underhålla. Ur ett samhällsperspektiv spar radhus också plats i jämförelse med villor och placeringen av husen i förhållande till varandra kan ge intressanta rumsbildningar i gatustrukturen (ibid). En nackdel med radhus är att man inte kan gå runt sitt hus eftersom det sitter ihop med andra hus. Det kan också kännas trångt och att man bor för nära grannen. Radhus kan också uppfattas som lite tråkiga eftersom de ser mer eller mindre likadana ut (ibid).

(Foto: Lagergren, 2008 (1))

(Foto: Lagergren, 2008 (2))

Canadahusen på Lidingö.

(Foto: Ellgaard, 2009)

(Foto: Fredriksson, 2011)

Margaretavägen, Gamla Enskede.

Om ObosKärnhem

Obos är en av nordens största bostadsutvecklare och grundades redan 1929 i Oslo. Inom fem år, kommer man att starta 1000 nya bostadsprojekt i Stockholm, Göteborg och Malmö. Kärnhem grundades 2003 i Växjö och ingår sedan 2014 i Obos-koncernen. ObosKärnhem fokuserar på nyproduktion av bostäder och man utvecklar såväl flerbostadshus som parhus och radhus (ObosKärnhem, 2021). Radhusen som är det som jag fokuserar på är mellan 90-112 m² stora, ofast i två plan. Tomtstorleken är på mellan 130-250 m², med en liten förgårdsmark på framsidan och trädgård på baksidan. Förråd ingår som komplementbyggnad och ibland även carport. Vanliga köpare är t.ex. småbarnsföräldrar (Nordek, 2021).

Så här beskriver VD, Malin Svensson, vad ObosKärnhem ska göra och vilka deras mål är:

”Vi vill skapa bra och välplanerade bostäder som står sig över tid. Våra kvarter ska vara trivsamma att leva i och för oss är utemiljön precis lika viktig som bostädernas insida. Vi värdesätter helheten och levererar alltid helt nyckelfärdiga bostadsområden där alla delar är noggrant planerade. Allt för att du ska känna stolthet, inte bara för din egen bostad, utan för hela området du bor i. Vi tycker dessutom att du ska ha råd att leva, inte bara att bo. Därför jobbar vi hårt för att skapa bostäder som ger dig en rimlig bostadsekonomi och en trygg investering för framtiden” (ObosKärnhem, 2020. s.2).

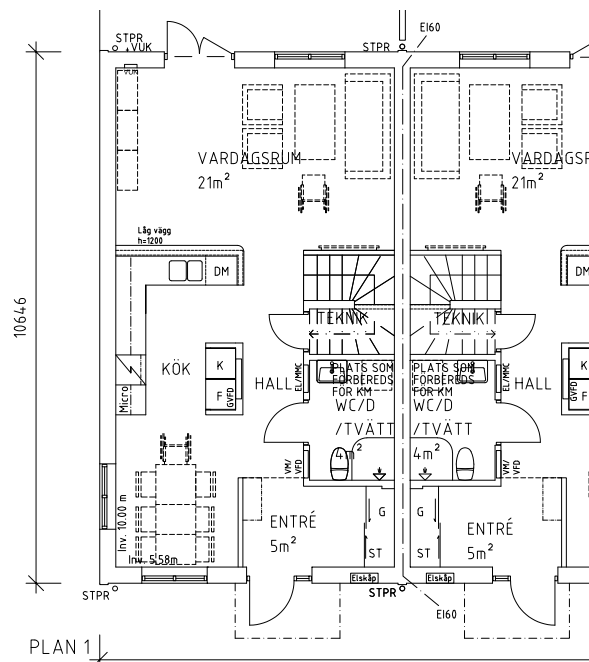

(Illustration: ObosKärnhem, 2020. s.4) BRF Ekhagen i Växjö ska vara klart sommaren 2022. Här har man valt sitt typhus på 112 m².

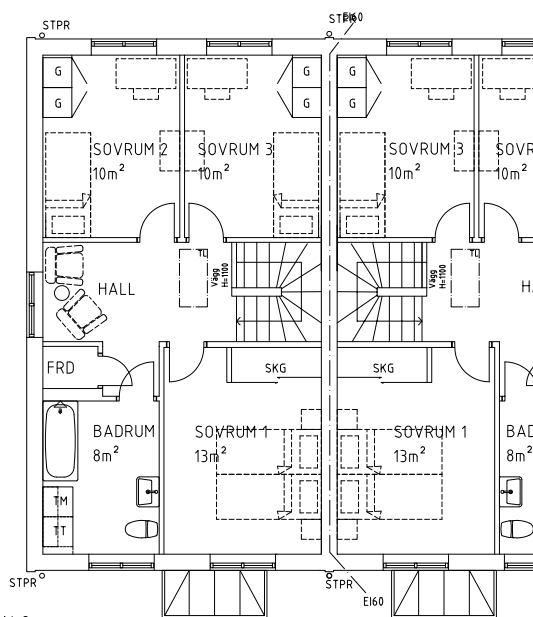

Varför samarbete?

Min förhoppning med samarbetet är att ObosKärnhem ska ge mig förståelse för vilka utmaningar det kan finnas när man ritat ett typhus/radhus. Genom min dialog med olika kompetenser inom bolaget, kan jag få en god förståelse för hur hela processen kan se ut. Alltifrån att köpa mark och planera bostäderna till att sälja och bygga dem. Jag tycker också att det blir mer intressant att testa min berikande checklista mot ett etablerat koncept, där behoven är definierade och där bostadsyta och tomtstorlek är begränsade, se sida 88-89.

PLAN 1

PLAN 2

Exempel typhus: 112 m²
Arkitekt: Mats Elgström LBE Arkitekt
(Källa: ObosKärnhem genom Nordek)

SKALA 1:300

Inblick i verksamheten

Källa: Eva-Lena Nordek - ObosKärnhem

Affärsidé

Skapa livsrum genom att erbjuda prisvärda bostäder med helhetstänkande och god design. Genom nyckelfärdiga bostäder på totalentreprenadkontrakt erbjuds kunderna trygghet.

Kund/målgrupp

Målgruppen är främst småbarnsfamiljen och bostaden behöver ha 2-4 sovrum och goda förvaringslösningar. Barnen behöver kunna leka någonstans i närområdet. Kunden är mån om både värde och pris. Det ska vara en attraktiv bostad till ett överkomligt pris.

Bostadsyta och tomtstorlek

90-112 m² bostadsyta och 130-250 m² tomtstorlek. Bostäderna består av två våningsplan. Bygger man större hus blir priset oftast så högt att kunden hellre köper en villa.

Typhus från Sävsjö

Arkitekter ritar typhus som tillverkas på fabrik i Sävsjö. Man har fyra olika typhus, ritade av fyra olika arkitekter. Arkitekten är med från start till mål när ett nytt typhus ska tas fram. På fem år tar man fram ungefär två nya typhus. Beroende på ett projektets förutsättningar, väljer man ett av typhusen.

Placering av hus

Husen har invändiga mått: ca 10 m på djupet och 5,6 meter på bredden. Placeringen av hus beror på kvarterets storlek och geometri. Tomtens förutsättningar påverkar också vilken hustyp man väljer. Den kortare sidan av huset placeras ut mot gatan eftersom det ger utrymme för flest antal hus i kvarteret och i sin tur en bättre lönsamhet. Placering av hus sker i samråd med arkitekt.

Tomter

Husen byggs ofta i stora utbyggnadsområden som är "tomma". Det finns sällan något att utgå ifrån utan man måste anlägga nya kvarter. Vid enstaka tillfällen finns unik naturmark att bevara.

Totalentreprenad

Kunden köper ett helhetskoncept med tomt, hustyp, planlösning och material bestämt och uppfört vid överlämning.

Nyproduktion

Bostäderna säljs oftast innan de byggs. För att köparna ska veta vad de kan förvänta sig behöver man kunna visa upp ritningar och bilder på bostaden. Prissättning behöver också ske innan man vet vad den slutliga kostnaden kommer att bli. Då är det en fördel med ett typhus som man till stor del redan har en kalkyl på.

Detaljplan och gestaltningsprogram

Bostäderna måste följa områdets detaljplan. Här anges bl.a. tillåtet antal våningar och placering från tomtgräns. Avståndet från tomtgräns till hus, s.k. förgårdsmark är oftast reglerad till mellan 2-6 meter. Det brukar även finnas ett gestaltningsprogram med arkitektoniska principer att förhålla sig till. Ibland är man med och tar fram detaljplaner och ibland köper man mark med färdig detaljplan.

Kostnad

Kostnaden för att uppföra ett färdigt typhus varierar och individuella kalkyler behöver göras för varje projekt. Tomter ser t.ex. olika ut och ibland behöver man spränga eller påla, vilket kostar mer än om det bara är att gjuta en platta på mark.

Gator och bilplats

ObosKärnhem utför all markbeläggning inom kvartersmark och kommunen ansvarar oftast för de större gatorna i området. Från en bostad till en tillgänglig bilplats får det vara högst 25 meter. Några längre backrörelser får inte ske från parkeringen.

Tillgänglighetskrav

Bostäderna måste följa de regler som gäller angående tillgänglighet. Det kan t.ex. inte vara trappor in till huset om det inte enkelt kan placeras en ramp intill entrén. Måtten inuti bostäderna måste möjliggöra framkomlighet med rullstol. Det ska också gå att inreda ett sovrum på första plan, samt duscha och tvätta.

Gemensamma ytor

Framför husen löper gator av varierad karaktär, ibland bredare med mer trafik och ibland smalare, bilfria. Bakom husen mellan trädgårdarna finns ofta små gränder. Gemensamma ytor varierar från projekt till projekt och kan t.ex. inkludera växthus och cykelverkstad.

Teknikintensivt

Dagens bostäder innehåller mycket teknik och teknisk utrustning tar mer och mer yta i anspråk. Var tekniken sitter påverkar hur el och vatten kommer in i huset. Ofta finns en konflikt mellan estetik och vad som är mest lättillgängligt vid arbeten. Tekniken ska gärna vara placerad nära gatan men det sätter också spår på fasadens framsida, vilket man gärna vill undvika.

Visningshus

När möjlighet ges bygger man gärna ett hus som man väntar med att sälja för att ha som visningshus. Det kan t.ex. vara bra när man bygger hus i etapper. Kunden förstår bättre vad den köper om det finns ett visningshus att besöka.

Miljöcertifiering

Man certifierar flerbostadshusen i Miljöbyggnad Silver och undersöker för tillfället möjligheten att certifiera grupphusbostäderna enligt Svanen.

SKALA 1:300

Fasad typhus: 112 m²

(Källa: ObosKärnhem genom Nordek)

Visningshus

Bilder från Visningshus på 112 m²
Kv. Solängen i Bredvik, Växjö
(foton: författaren, 2021)

Reflektion

Samarbetet med ObosKärnhem har gett mig en god förståelse för vad man kan ha att förhålla sig till som bostadsproducent. T.ex. vilka regler som finns och hur kundernas behov kan se ut. Jag har även fått en inblick i hur ObosKärnhem arbetar med typhus och hur man tänker när man formar sina kvarter. Eftersom man inte har så många olika typhus tror jag det är viktigt med stor flexibilitet, där såväl interiör som exteriör kan anpassas i varje typhus.

När jag funderar på om mina berikande värden kan passa in i denna kontext, känner jag mestadels hopp. Kvalitéerna bygger trots allt inte på ett behov av tomter på utvalda lägen, unika material eller komplicerade former. De handlar mer om grundläggande förståelse för vad som skapar trivsel och om valet att prioritera kvalitativ forskning i gestaltningen av bostad och kvarter. Jag tror att man måste ha en förståelse för att det finns viktiga kvalitéer som inte går att mäta i siffror men som går att beskriva utifrån mänskliga erfarenheter. Faktorer som inte kommer att påverka om man får bygglov eller inte men som kommer att avgöra om bostaden blir långsiktigt attraktiv och något som kommande generationer vill vårda och bevara.

Husproduktion i Sävsjö

Källa: Per Krantz, Peder Edman - ObosKärnhem

I min dialog med ansvariga för prefab och teknik på ObosKärnhem, har jag fått sätta mig in i vad det innebär att producera hus i fabrik. Hur man arbetar inom företaget och vad som är viktigt att tänka på. Jag har också fått en förståelse för att kostnadskontroll är helt avgörande för att bygga bostäder som kunderna har råd med. Eftersom många kunder är unga och inte fått ta del av prisuppgången på bostäder, blir priset ofta den avgörande frågan.

För att kunna bygga hus som många har råd med, är typhuskonceptet till stor fördel. Konceptet erbjuder en hög prefabriceringsgrad och de en gång noggrant utarbetade lösningarna, är enkla att mångfaldiga och beräkna. Utöver rent ekonomiska fördelar, menar man också att arbetsmiljön blir bättre och säkrare i fabriken än om man skulle vara och bygga på plats, samt att byggnadsdelarna får ett bättre klimatskydd under hela processen.

I fabriken förespråkar man att använda sig av välbeprövade material och tekniska lösningar, särskilt eftersom man bygger i så stora volymer. Om något inte visar sig fungera, skulle det krävas en omfattande insats att rätta till problemen. På samma sätt vill man helst inte bygga med för många speciallösningar. Om något går sönder och behöver reklameras, krävs det mycket administration om husen är väldigt olika. Vidare innebär ofta mer unika val av material och konstruktioner att det finns färre leverantörer att välja mellan och det blir svårare att skapa en bra konkurrenssituation.

När det kommer till underhållet på bostäderna menar man att kunden inte är beredd att utföra särskilt mycket underhåll, utan förväntar sig en mer eller mindre underhållsfri bostad. Det har man lärt sig genom erfarenhet från tidigare projekt och tagit till sig när man väljer material till nya bostäder.

Vidare beskrivs kortare rubrikavsnitt om hur det går till att producera ett typhus i fabrik, samt andra förutsättningar kring husen. År 2019 började man arbetet med att ta fram ett nytt typhus och gav då arkitekten ett underlag att utgå ifrån i sitt kreativa arbete. Då man från produktionshåll beskriver att arkitekten är fri i mycket av sitt gestaltungsarbete, tänker jag att det kan bli en bra utgångspunkt för mig också, se program s. 88-89.

Planelementfabrik

Husen byggs som färdiga väggelement, isolerade och klara, med fönster insatta. De levereras i platta paket som sedan monteras ihop till rum på plats. Väggarna behöver bara spacklas och målas. Från fabriken i Sävsjö levereras förutom väggelement, också gavelspetsar och mellanbjälklag. Takstolarna köps in färdiga.

Transportbegränsningar

Byggelementen får inte vara större än 3,1 x 12 m. Är de bredare än 3,1 m krävs både varningsskylt och varningsbil, samt dispens från kommunen eller vägverket för att få köra på allmän väg. I fabriken har man begränsat sig till 3x10 m byggelement. En arkitektonisk konsekvens är användningen av liggande träpanel för att slippa en skarv mellan byggelementen på höjden.

Inköp av byggnadsmaterial

Träet ska vara så närproducerat som möjligt och man använder mest svenskt trä. Helst från skog inom 10 mil från produktionen. Spik och skruv kommer från hela världen, t.ex. Kina. Golvspån kommer från en fabrik i Norge där man har kapacitet att tillverka i stora volymer. Köken kommer från Danmark. Viktigt är att fabriken kan tillverka den stora volym som man efterfrågar.

Interiöra material

Inom företaget sker en dynamisk diskussion mellan de som jobbar i olika projekt och inköpsidan om vad som ska köpas in. Det kan vara tankar om vad kunderna efterfrågar från projektansvariga eller inköpsidan som identifierar bra priser på vissa varor. Man arbetar med "designlinjer" som en inredningsarkitekt hjälper till att ta fram.

Produktionskapacitet

För tillfället kan man producera 3,25 hus i veckan och 13 bostäder i månaden.

Fönsterutformning

Man använder H-fönster/ vridfönster av trä, beklädda med aluminium. Förr byggde man med 2-lufts fönster som öppnas utåt men man menar att kunden inte vill hänga ut genom fönstret för att putsa. Beklädnaden av aluminium gör att kunden slipper att underhålla fönstren. Förr byggde man med vinklade fönstersmygar men dessa har rationaliserats bort. Kunderna har inte klagat sedan de togs bort och man menar att de därför inte är något som efterfrågas.

Taktäckning

Man använder mestadels betongpannor men även plåttak. I dagsläget håller takkonstruktionen inte för sedumtak och man är skeptisk till kundens vilja att se över och sköta ett sådant tak.

Uppvärmning och ventilation

Där fjärrvärme finns, väljer man det. Annars använder man sig av en frånluftsvärmepump. Ibland utnyttjar man solenergi genom att placera solceller på taken. Ventilationen består av ett FTX-system med värmeåtervinning. Arkitektoniskt påverkar uppvärmningssystemet att typhuset på 112 m² inte kan väljas om inte fjärrvärme finns.

Rumsorganisation

Rummens placering har ingen direkt teknisk begränsning. Det är en fördel om badrummen är placerade ovanför varandra men inte ett krav.

Koncepttänk

Typhuset bygger inte på något modulsystem utan mer på ett koncepttänk. Fabriken är ganska flexibel vilket också ger arkitekten flexibilitet i gestaltningen. Man menar att utmaningen främst handlar om effektivitet och att ge kunden värde för varje kvadratmeter boyta.

Reflektion

Det var intressant att få prata med ansvariga för prefab och teknik och få en förståelse för hur det går till att producera typhus i fabrik. Jag tror nämligen att ett väl fungerande samarbete mellan arkitekt och konstruktör är helt avgörande för en berikande bostad. En nära dialog och en förståelse för varandras synsätt tror jag underlättar ett framgångsrikt samarbete. I samtalet med produktionen och under tidigare diskussioner på arkitektskolan, har jag fått intrycket av att professionerna ofta har svårt att samarbeta och att man inte riktigt förstår den andre. Jag tror det handlar om att kortsiktigt intressen hamnar i fokus och att vi utgår så mycket från det vi själva har fördjupat oss inom. Kanske skulle vi behöva lära oss lite mer om det den andre håller på med så att vi bättre kan förstå helheten och grunda våra argument på fler faktorer.

Jag funderade över typhusets standardisering och produktionens resonemang om att undvika speciallösningar. Jag håller med om att det är sunt att låta väldokumenterade lösningar stå för majoriteten av projekten men jag önskar samtidigt att man vågar testa nytt också. Det är bara så man kan lära sig mer och utvecklas framåt. Det är genom att testa de enstaka mer speciella fallen och följa upp dem som den stora volymen också kan förbättras.

Jag och produktionen var inte överens om utformningen av detaljer. Att kunderna inte vill hänga ut genom fönstret och putsa kan jag möjligtvis förstå men att man väljer att ta bort vinklade fönstersmygar med motveringen: "de efterfrågas inte", har jag svårt att förstå. Jag tycker att man som kund ska kunna förvänta sig en god arkitektur och inte själv behöva peka ut vad som kan bidra till den. En av arkitektens viktigaste kompetenser är att skapa en trivsam helhetsupplevelse och den kompetensen bör man ta vara på. Om kunderna ska förväntas komma med tillägg eller avdrag på olika detaljer, tror jag att den röda tråden lätt försvinner. Jag tror också att kunderna kan *uppleva* och uppskatta detaljer utan att faktiskt se dem. Detaljer är sällan tänkta att vara särskilt utmärkande i sig men när olika detaljer samverkar och bildar en behaglig helhet, ja då uppstår magi.

PROGRAM

RUM OCH FUNKTIONER

Bostadsyta: ca 110 m²

Tomtstorlek: 150-200 m²

Antal rum: 4-5 ROK

Funktioner: PLAN 1

Kök med matplats: ca 20 m²

Vardagsrum: ca 15-20 m²

Badrum med tvätt, wc & dusch

Möjlighet att inreda sovrum

Uteplats mot trädgården

Överbyggd entré

Förråd: ca 5 m²

PLAN 2

Arbetshörna/sitthörna

Sovrum: ca 11 m² (2-4 st)

Möjlighet till klädkammare

Badrum med wc & badkar

ÖVRIGT

Parkeringsplats (1 st)

Om möjligt: Skafferi, separat tvättdel, öppet upp genom bjälklag, sittbänk i fönster

Berikande värden:

Närvaro av grönska

Gaturum för människor

Speglade bostäder

Anpassningsbara rum

Rörelsemöjligheter

Variation i rymd och intimitet

Harmonisk kulörsättning

Stämningsfullt ljusinsläpp

Genuina material

Integrerade detaljer

Övrigt: God tillgänglighet och användbarhet

KONSTRUKTION, MATERIAL OCH TEKNIK

Stomme: trä (träregel)

Fasadtäckning: liggande träpanel

Fundering: Går det att uppnå en variation av panel utan att det blir en skarv på mitten?

Taktäckning: betongpannor eller plåt

Fundering: Finns det fler bra alternativ?

Väggelement: max 3x10 m

Fri spännvidd: max 5,6 m

Tak: takstolar av trä, kan vara fribärande (beroende på konstruktion)

Yttervägg: 323 mm

Bostadsskiljande vägg: 317 mm

Bärande innervägg: 145 mm

Innervägg: 95 mm

Isolering: stenull

Bjälklagstjocklek: 413 mm

Grund: 100 mm betong isolerat med 300 mm cellplast

Fönster: maxbredd 1,2 m öppningsbara och 1,7 m fasta
placeras minst 150 mm från hörn och minst 90 mm mellan fönster

Övrigt:

Helst rak eller L-formad trappa

Bra om badrum ligger ovanför varandra (ej krav)

Husen kan saxa i förhållande till varandra.

Teknik:

Installationskåp 1200x600 mm (lång eller kortsida mot yttervägg)

Golvvärme på plan 1, radiatorer på plan 2

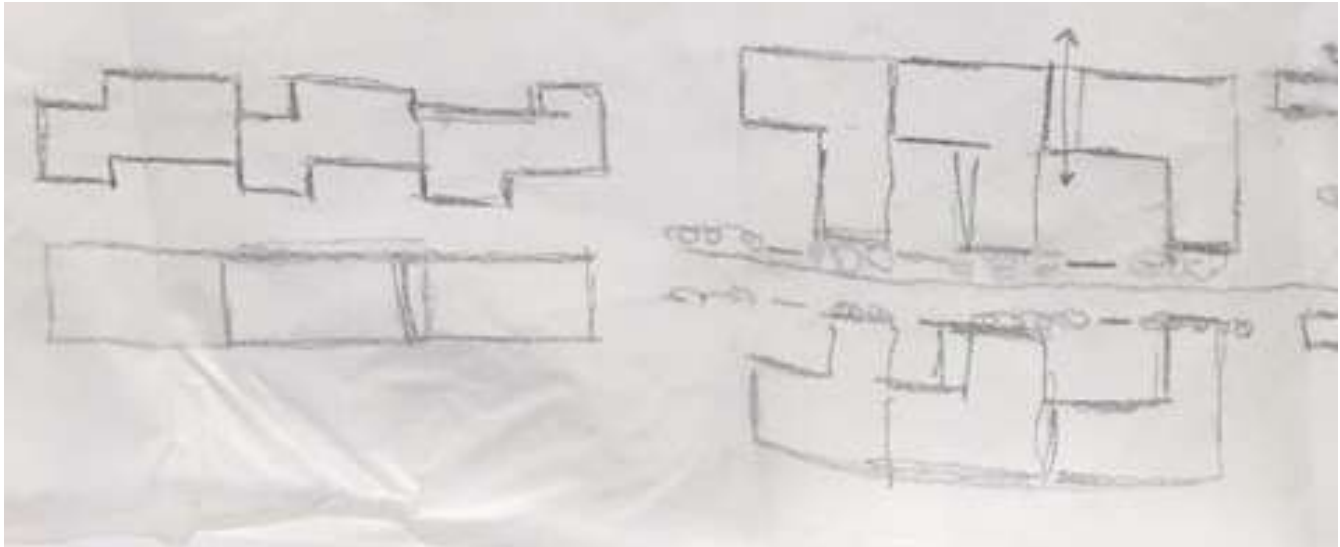
Vägg för multimediacentral: 220 mm

Skåp för GVFD: bredd 800, vägg 170 mm (minst)

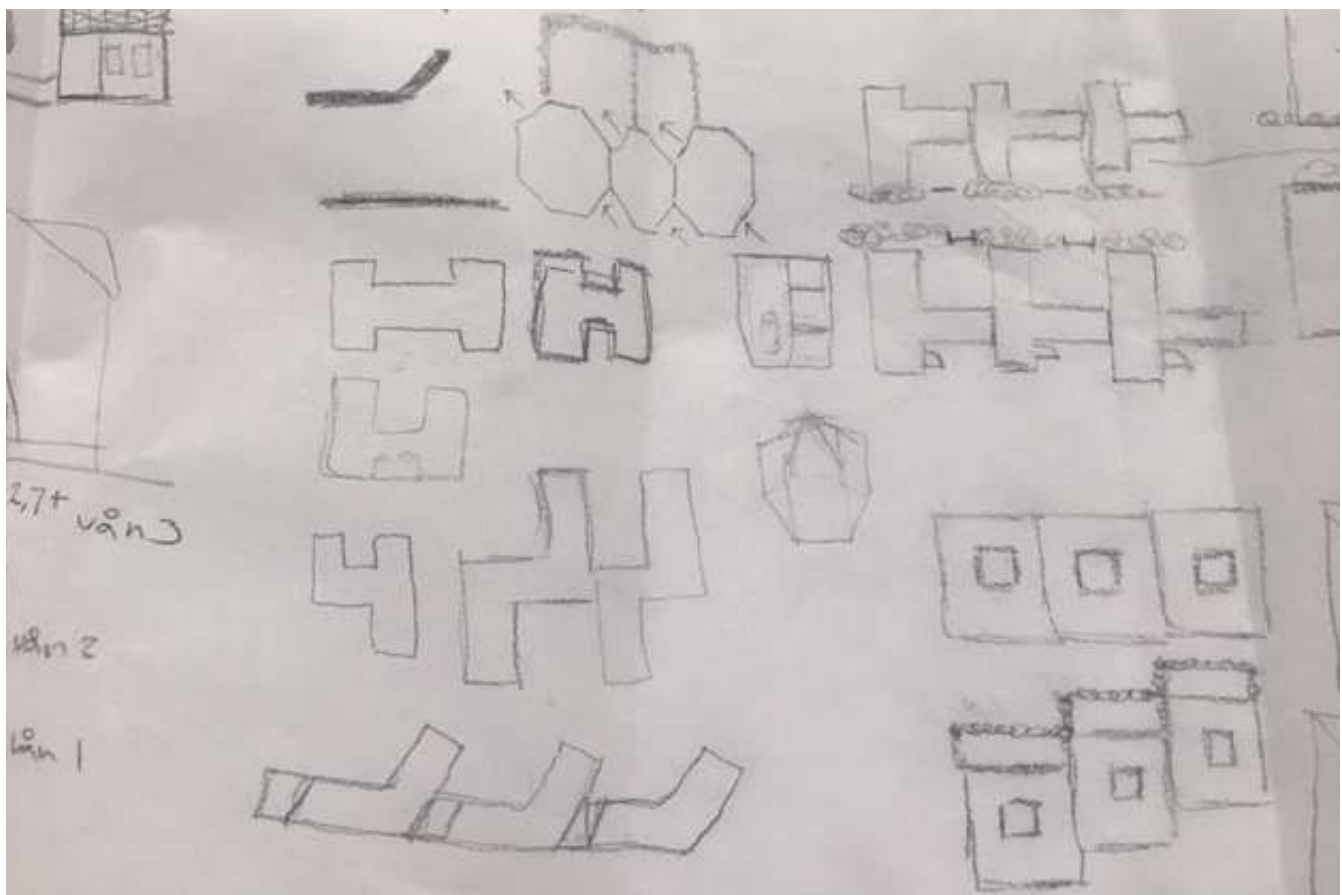
Skåp för VM, VFD: bredd 700 mm, vägg 170 mm (minst)

Alla teknikskåp placeras på plan 1

TIDIGA SKISSER

Här experimenterar jag med husets form och möte med gata och gård.

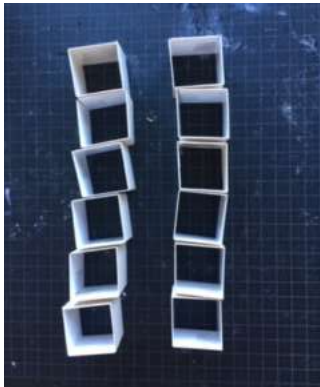

Jag har testat att låta typhuset vara L-format, H-format, T-format, runt och atriumhus m.m. L-formade hus har fördelen att ge en mer privat uteplats men trots experimenterande med olika planlösningar har det varit svårt att integrera flertalet berikande värden i dessa hus med given boyta. Det har blivit yta över på platser där den gör liten nytta eller dåligt med utrymme till sovrum i likvärdig storlek på övervåningen. Atriumhuset är spännande och roligt att jobba med men även här gör den begränsade boytan att framförallt kommunikationen på övervåningen blir svår. Att förena en liten boyta med många av mina kvalitéer har varit den stora utmaningen. Den enkla rektangeln med långsidan mot gatan är den form som jag tycker bäst har svarat mot både program och berikande värden.

Jag har skissat i såväl plan som sektion, på skisspapper och i dator. Skisser jag funnit intressanta har testats mot faktiska mått.

I mina volymm modeller har jag experimenterat med hur byggnaderna kan fogas samman och hur de kan koppla till gata och gård.

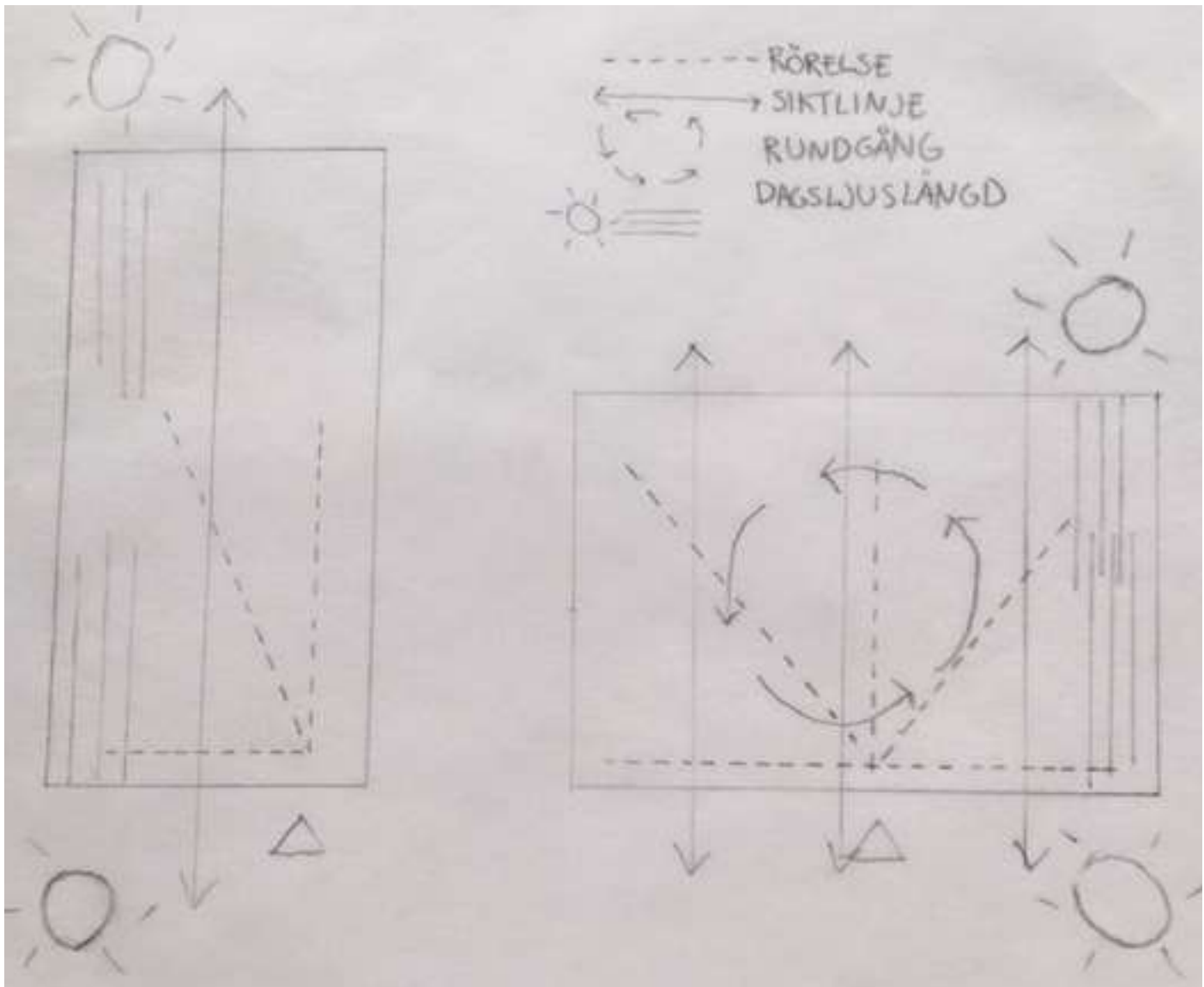

Volymerna har fått olika taklösningar och det påverkar hur rummen mellan husen känns. Ett sadeltak upplever jag som mer omslutande i gatunivån än ett platt tak och jag tycker att dess form bidrar positivt till gaturummet. Det blir ett mjukare avslut mellan tak och himmel.

DIAGRAM

Radhus tenderar att vara smala och djupa. Här illustrerar jag för hur vi skulle få betydligt fler berikande värden i bostaden om vi vände huset 90 grader och lät långsidan vara ut mot gatan. En del av nackdelarna som finns med ett radhus skulle gå att undvika. Varför gör man inte så?

Motiveringen är ofta att breda hus upptar mer gatumark och att man inte får plats med lika många hus. Det här är jag nyfiken på. Kan man få in lika många breda som smala hus på samma tomt och vad behöver man i så fall göra annorlunda? Vad får det för konsekvenser?

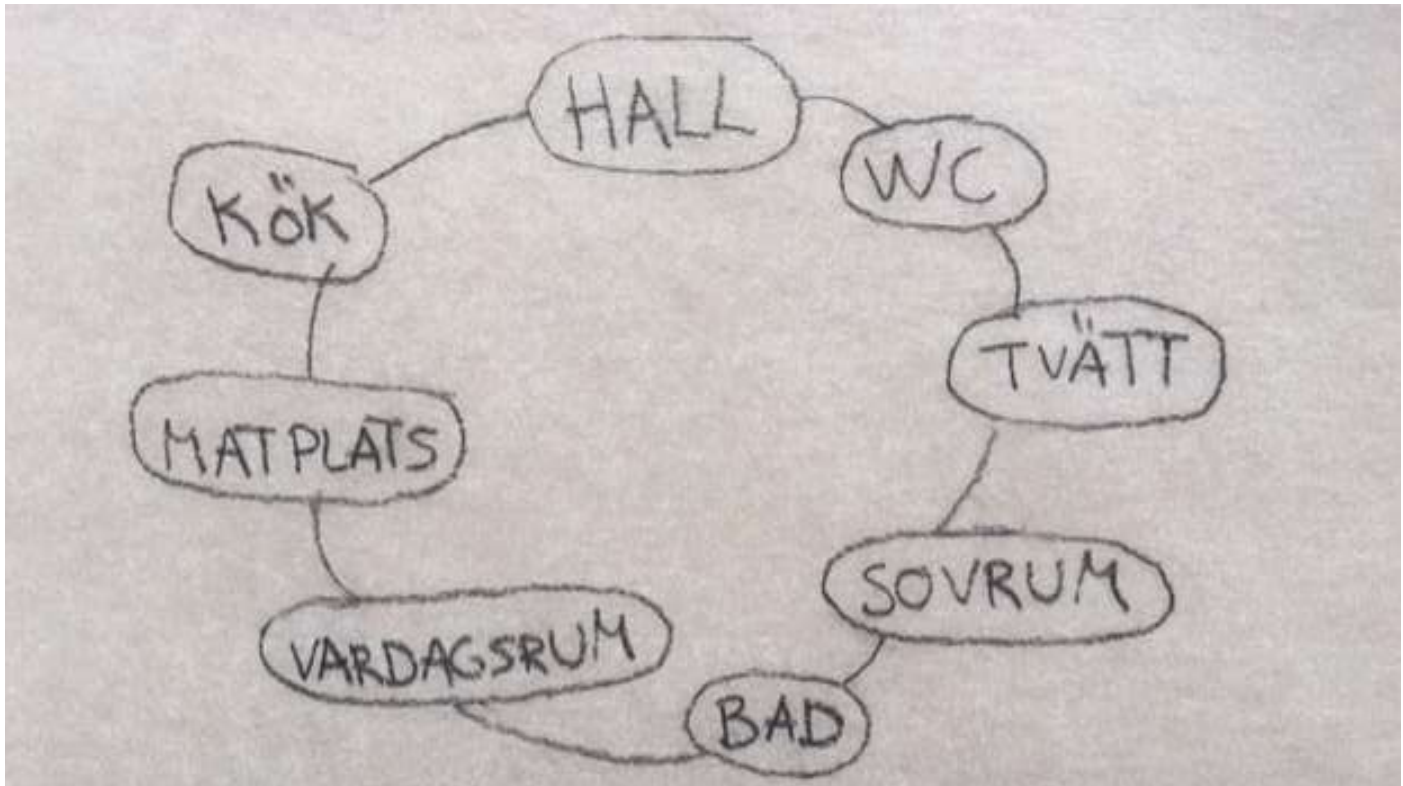

Radhus ca 10x5,5 meter

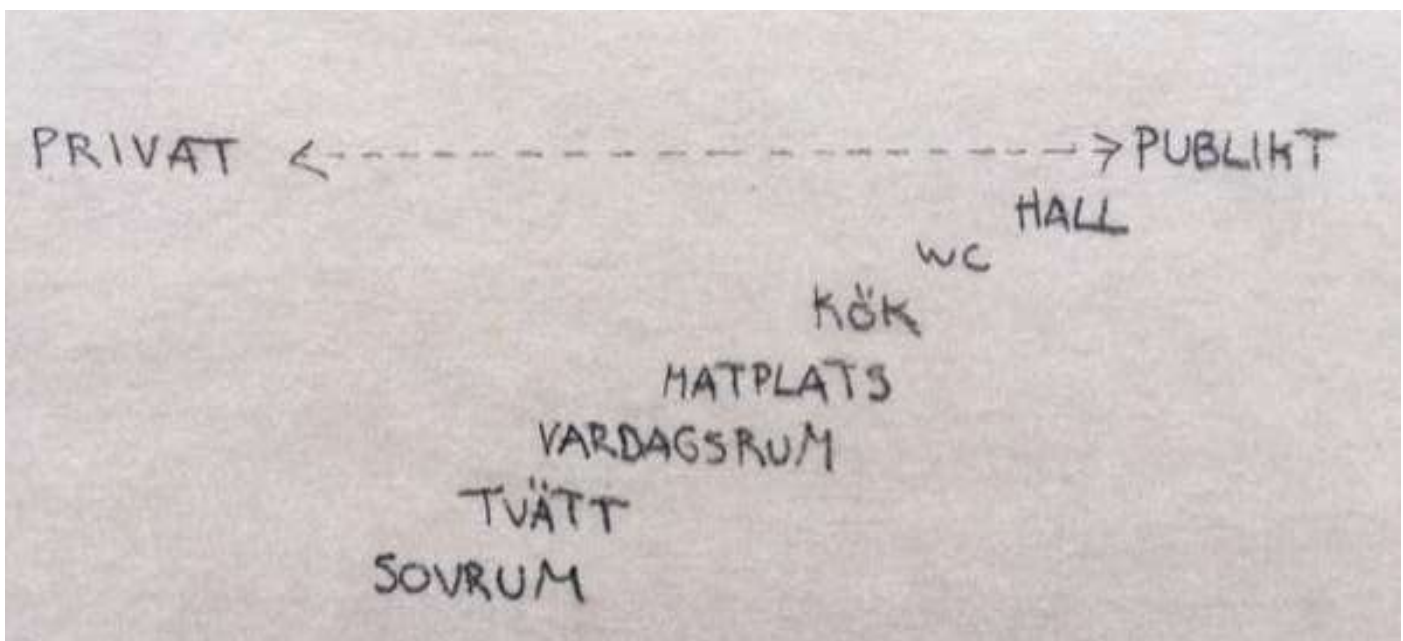
- Få siktlinjer
- Begränsad valfrihet i rörelse
- Brist på kvalitativt dagsljus
- Sällan möjlighet till rundgång
- Entré/uteplats nära grannen
- Liten individuell fasadyta
- Få dörrar in/ut

Radhus 6x9 meter

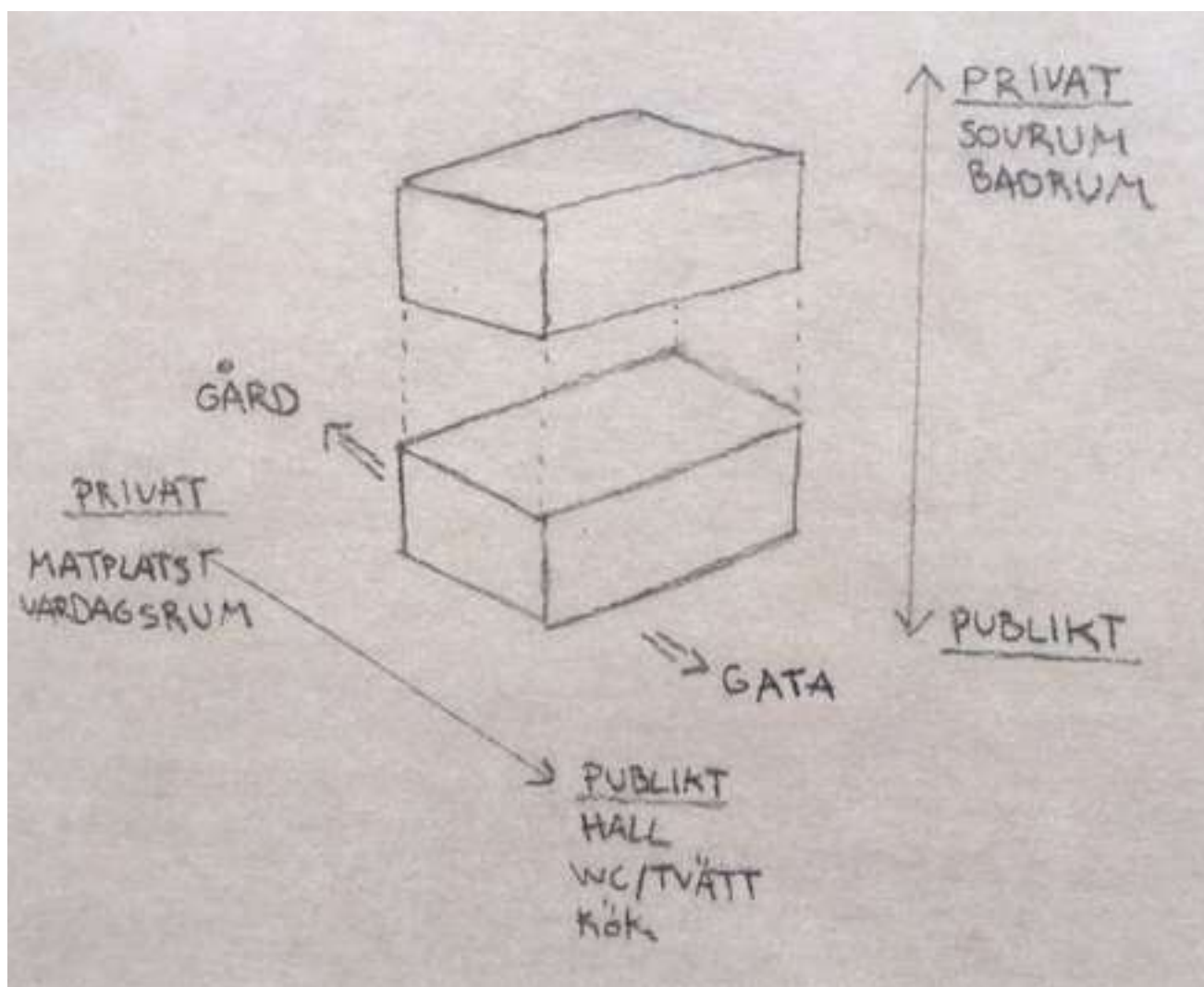
- Fler siktlinjer
- Valfrihet i rörelse
- Kvalitativt dagsljus
- Möjlighet till rundgång
- Entré/uteplats längre från granne
- Stor individuell fasadyta
- Möjlighet till fler dörrar in/ut

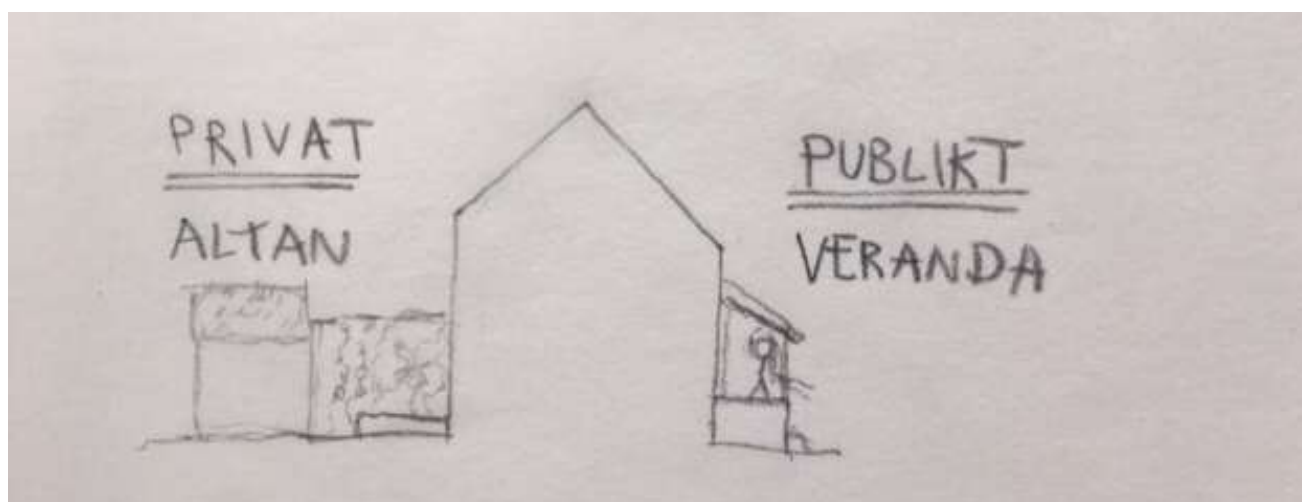
Rummen i bostaden behöver höra ihop på ett bra sätt så att sekvensen av rum och rörelseflödet i bostaden upplevs naturligt. Ovan illustrerar jag hur rummen kan hänga ihop och placeras i förhållande till varandra.

En bostad är både en social plats och en privat fristad. Jag tror det är bra om rummen organiseras så att det blir tydligt vad som är vad. Ovan utvecklar jag min tanke om sekvenser av rum.

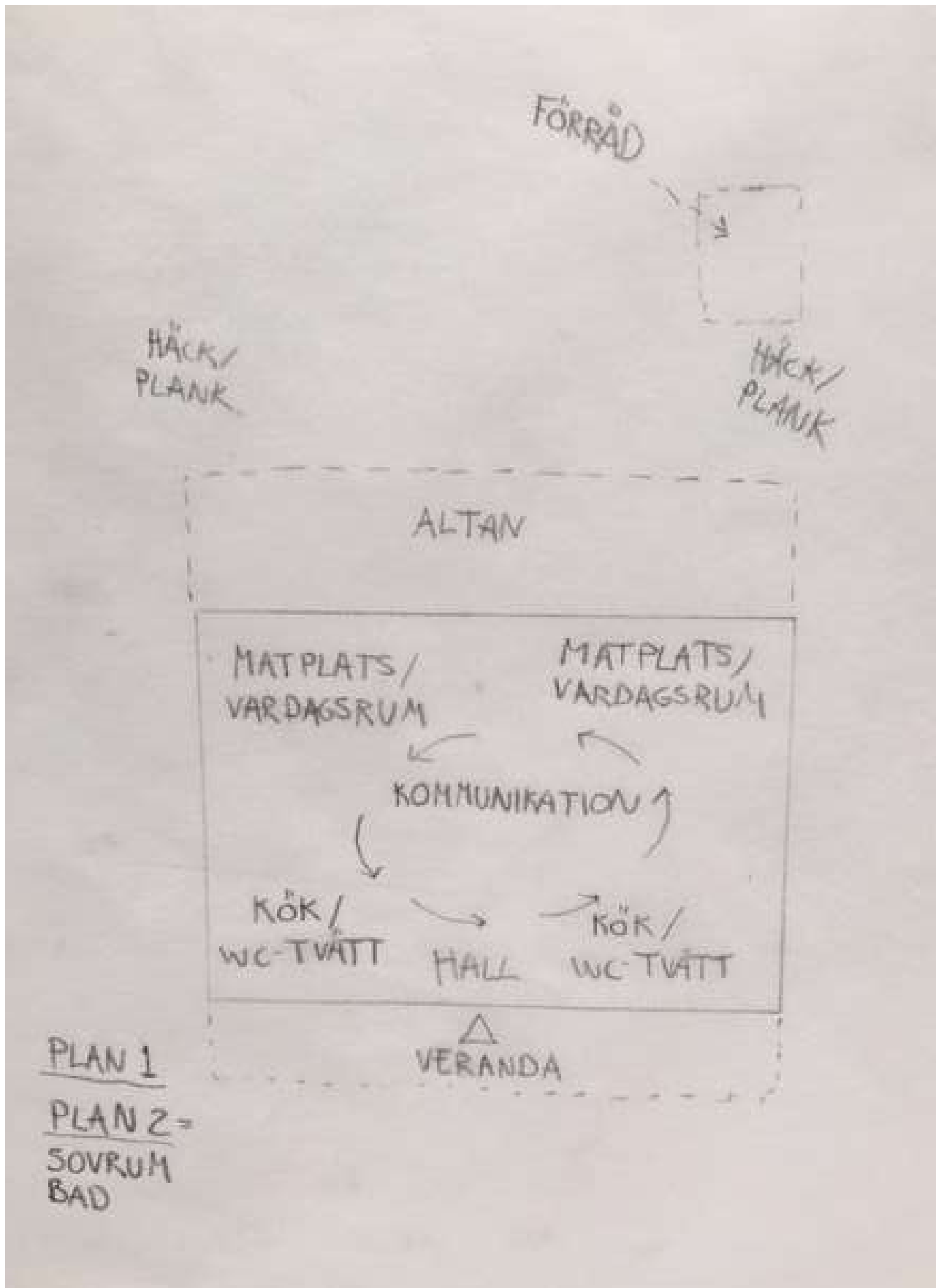

Rummen behöver placeras i ett sammanhang också, i förhållande till t.ex. gata och gård, första och andra våningen. Hur rummen kan fördelas inom volymen och dess angränsningar illustreras ovan. Tvätten är kanske egentligen mer privat men behöver finnas på bottenplan för att vara tillgänglig. Kanske går det att dela av på något sätt ändå?

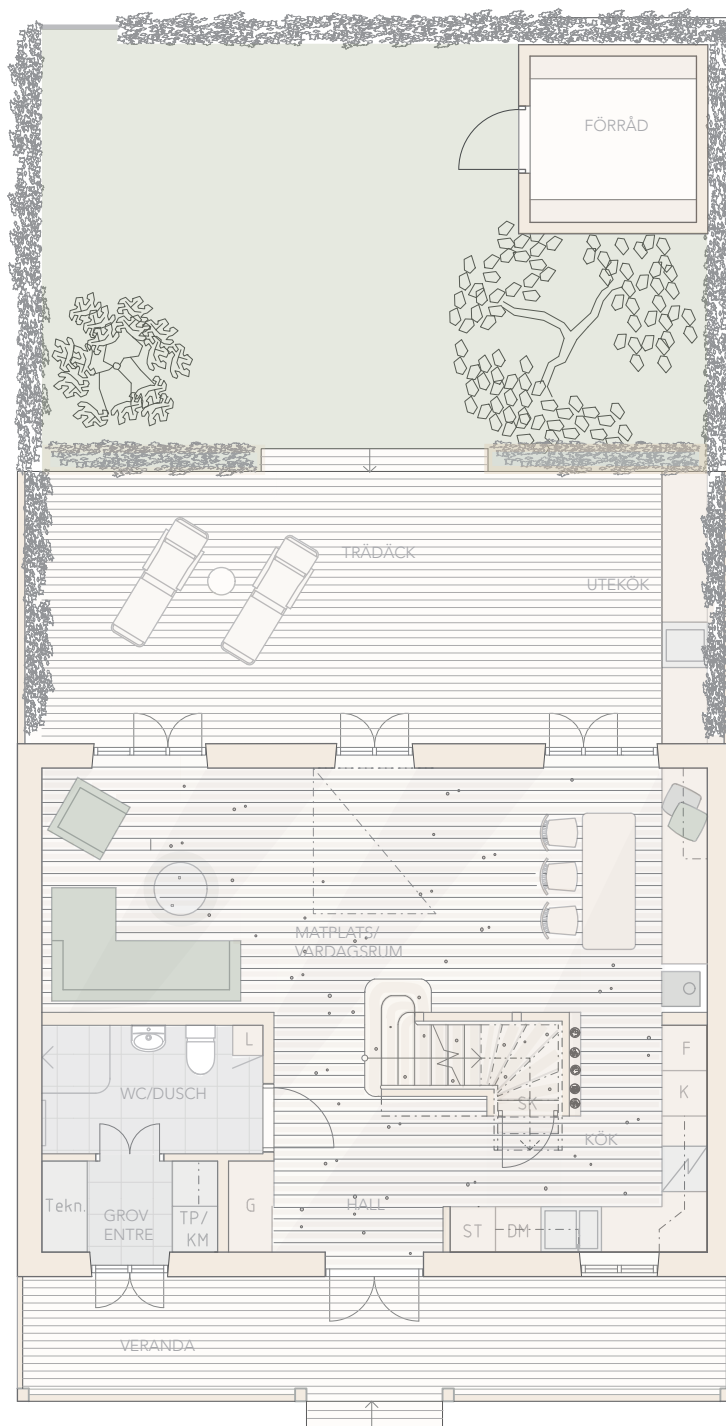
Bostaden kompletteras med en uteplats och överbyggd entré. Jag tänker mig t.ex. en privat träterass på baksidan och en mer publik veranda på framsidan. Verandan ger greppbarhet åt husvolymen.

Genom tidiga skisser och volymstudier har jag kommit fram till att en rektangulär form med bredden mot gatan ger möjlighet till flest berikande värden utifrån beskrivet program. Genom studier av diagram har rummen kunnat placeras ut i bostaden, se ovan. Vidare följer mer detaljerade ritningar.

RITNINGAR

PLAN 1
ORIGINAL

Tomtens storlek och utformning, typ av uteplats och förstuvist kan variera. Väderstreck varierar också.

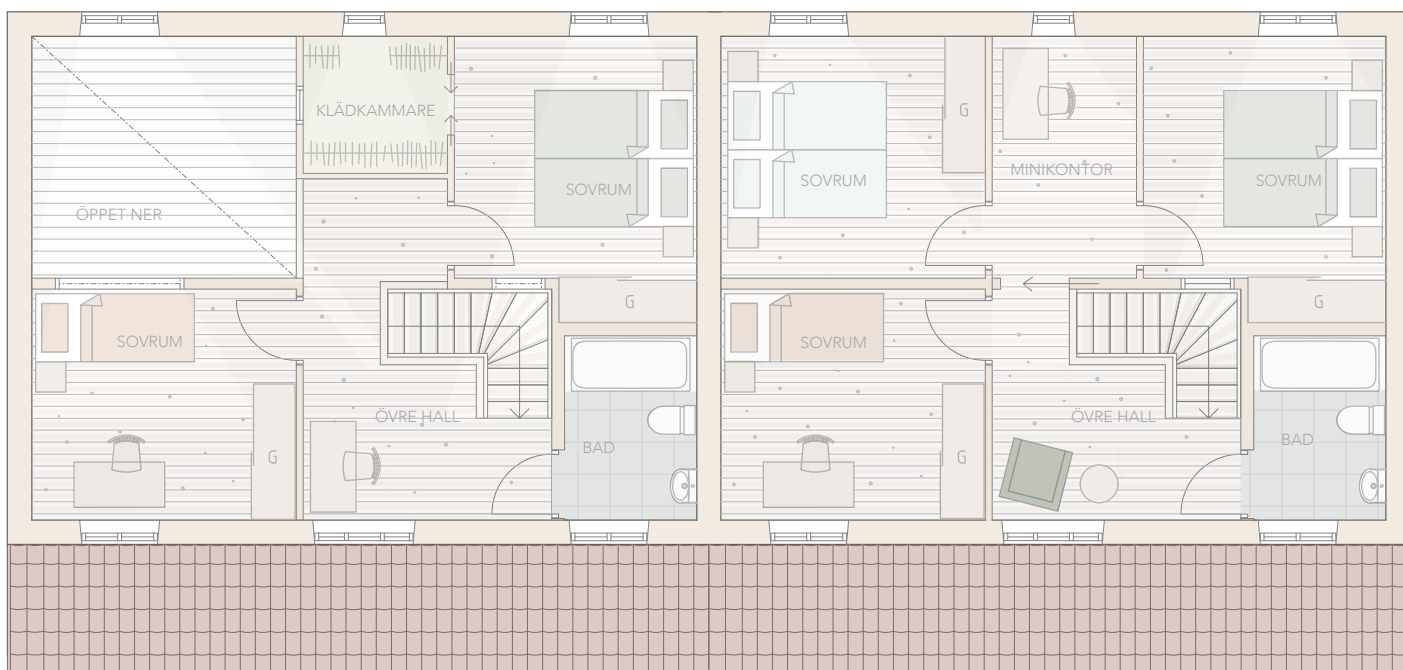
SKALA 1:100

PLAN 2 ORIGINAL
 Tre rymliga rum/sovrum
 Öppet genom bjälklag - "hängmatta"

FÖRVARING
 Tre rymliga rum/sovrum
 Klädkammare med rundgång

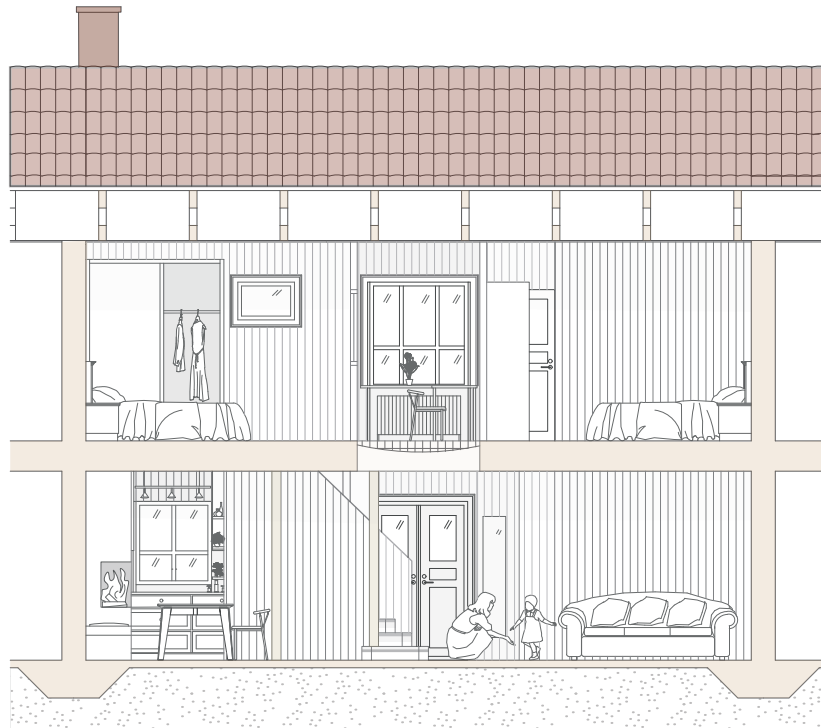

PLAN 2 RYMD
 Två rymliga rum/sovrum
 Dubbel takhöjd vardagsrum

FLEX
 Tre rymliga rum/sovrum
 Möjlighet till minikontor

Bostäderna är tänkta att vara anpassningsbara och möjliga att förändra efter de boendes behov. Bostäderna kan då tilltala människor i olika åldrar och med olika förutsättningar. Med en fribärande takstol är väggarna på plan 2 inte bärande och planlösningen erbjuder fler alternativ än de beskrivna.

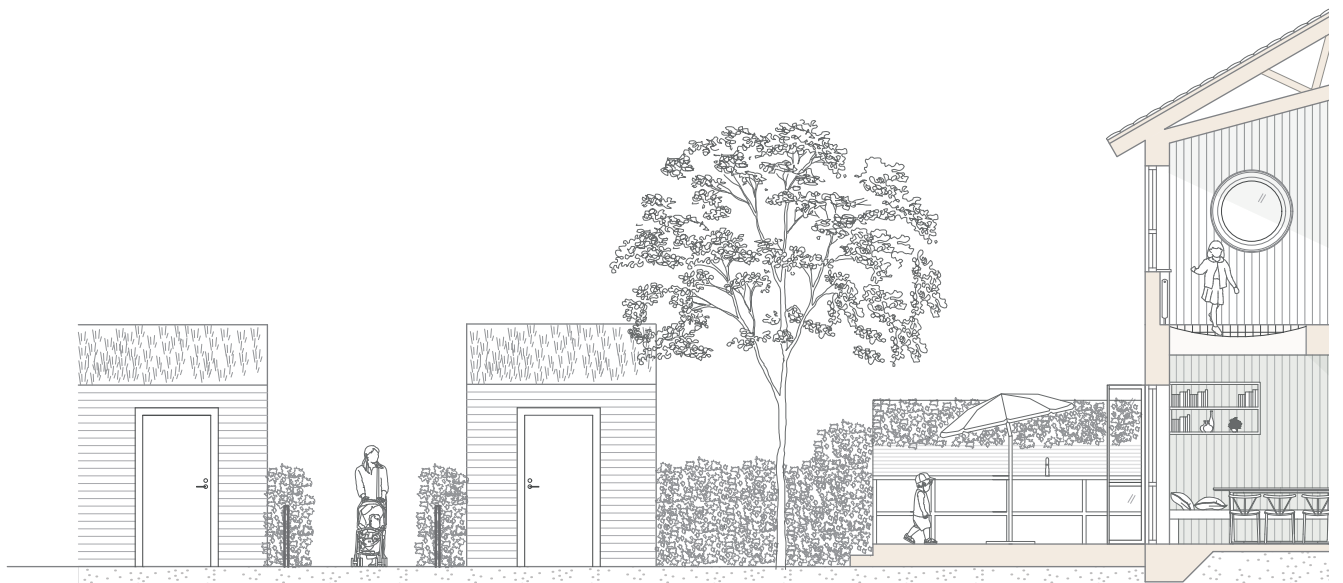
SKALA 1:100

Sektionen visar originalplan med öppning upp genom bjälklaget. Den spännande hängmattan bjuder in till lek och avkoppling.

SEKTION A-A

SKALA 1:100

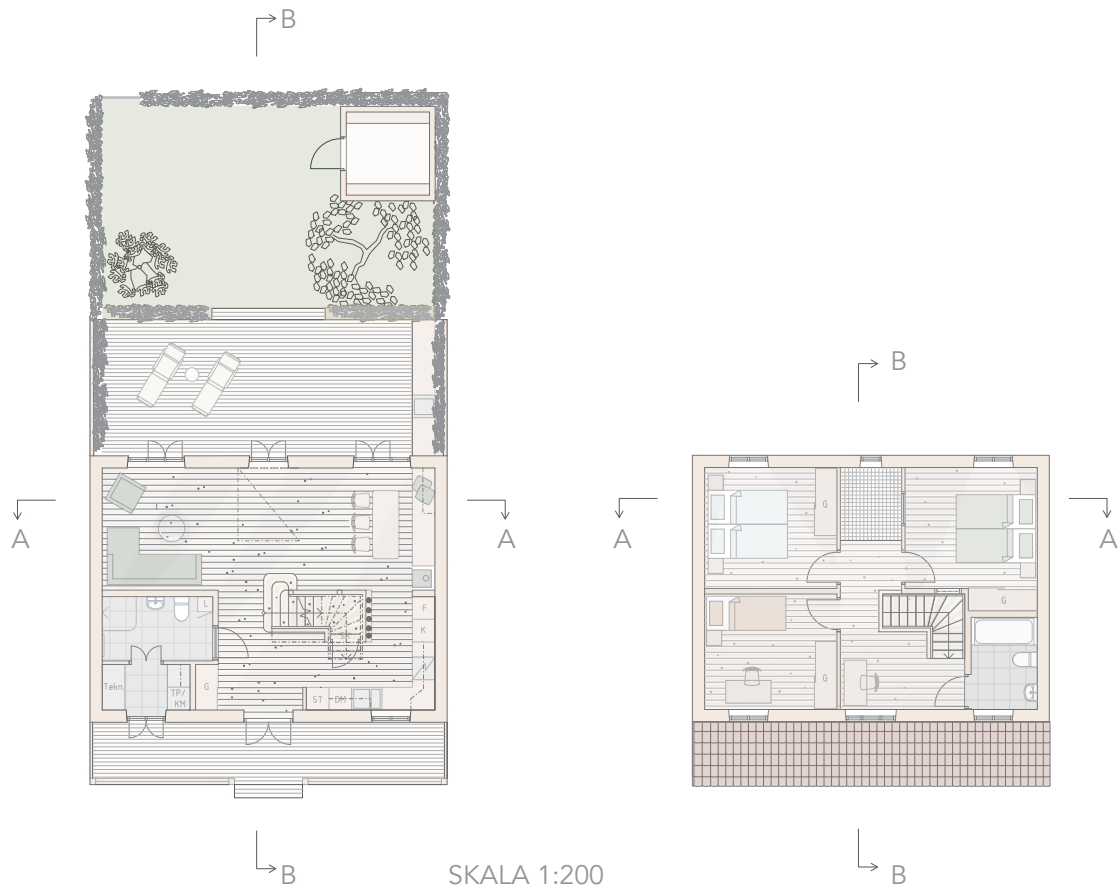

Sektionen visar originalplan med förslag på hur bostaden kan möta trädgården och gaturummet.

SEKTION B-B

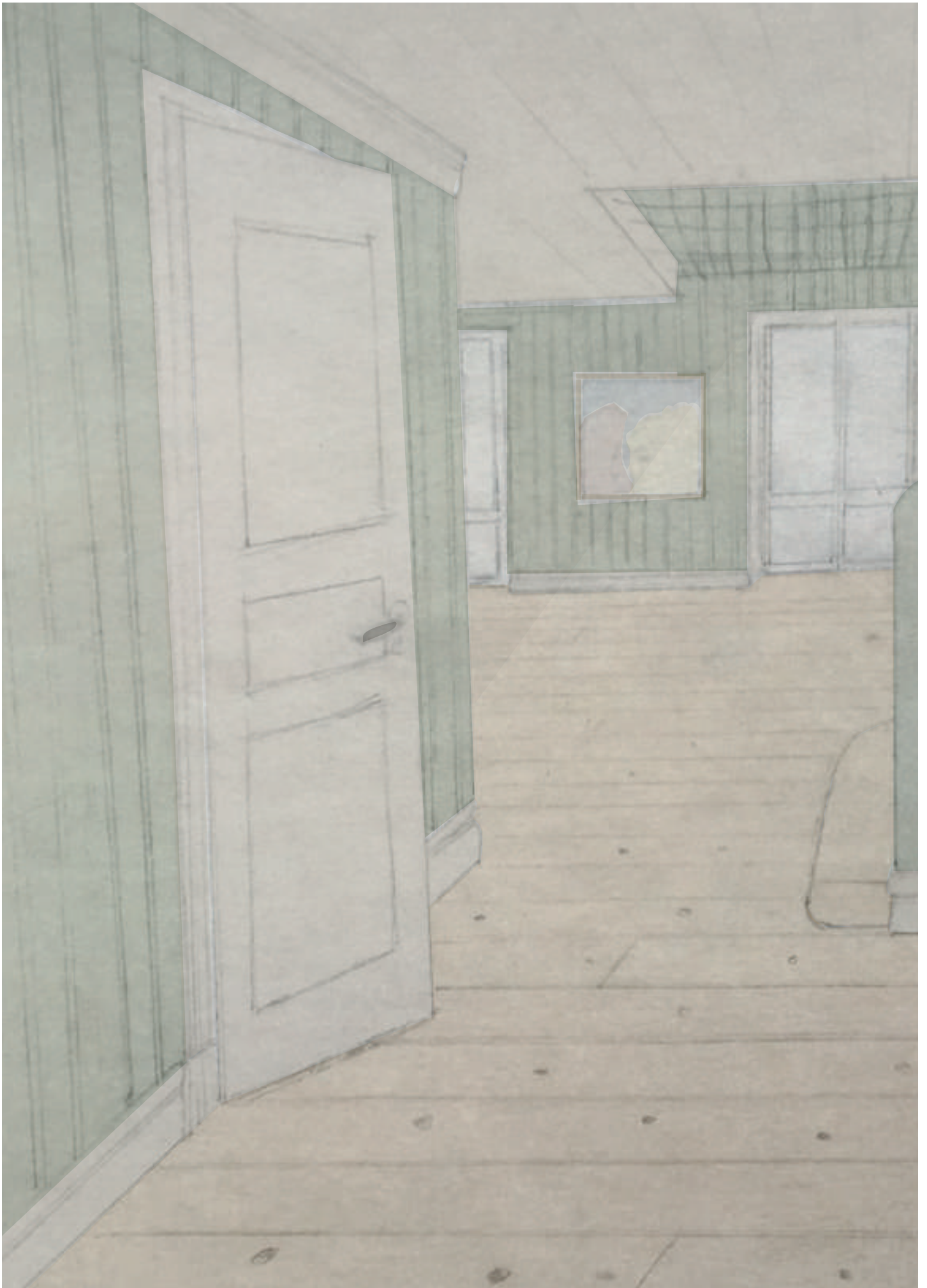
SKALA 1:100

Sektionsmarkeringar i plan för A-A, B-B.

PERSPEKTIVSKISS - VY FRÅN ENTRE

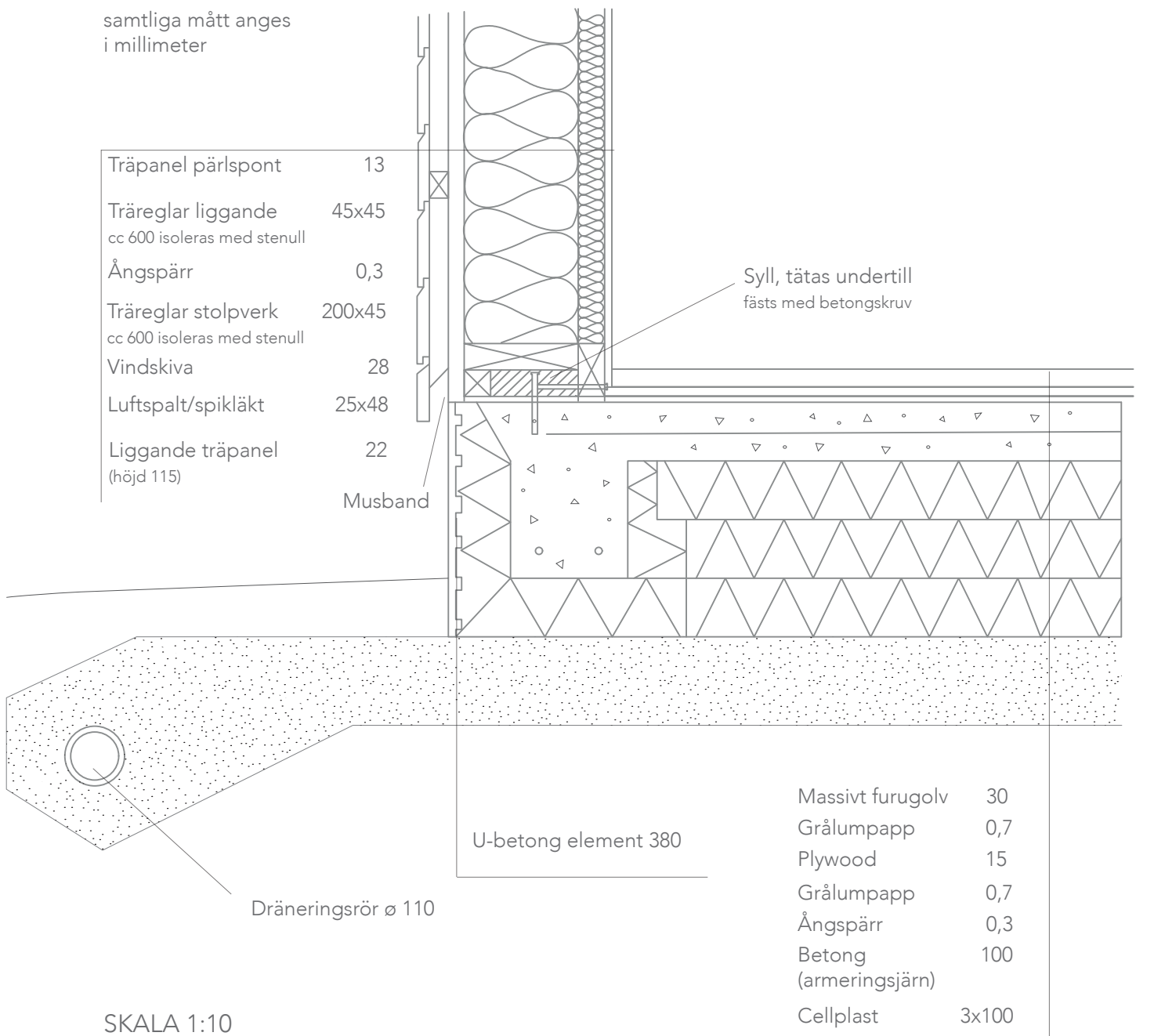

PERSPEKTIVSKISS - VY FRÅN TRAPPA ÖVERVÅNING

KONSTRUKTION

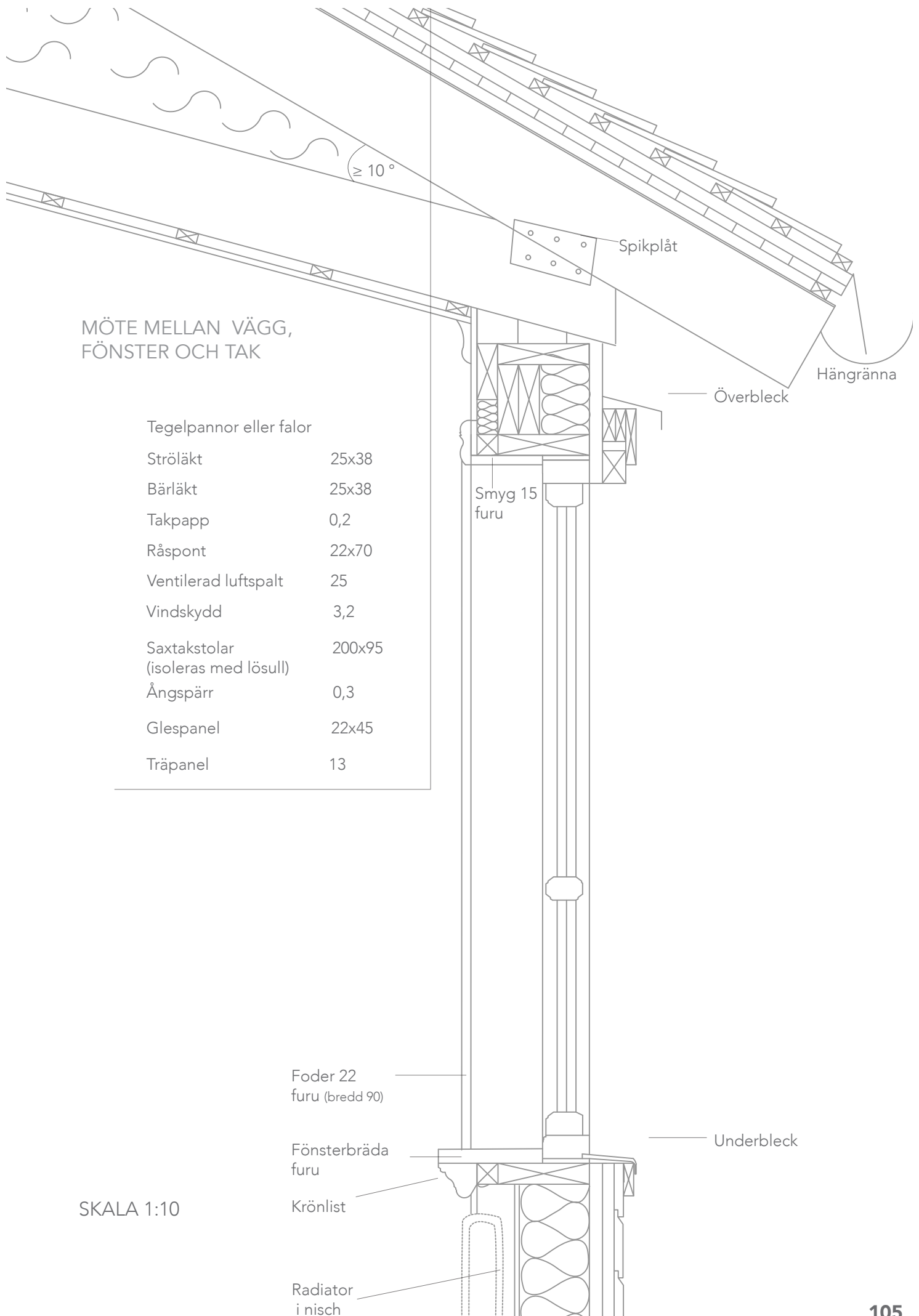
MÖTE MELLAN GRUND OCH VÄGG

samtliga mått anges
i millimeter

SKALA 1:10

MÖTE MELLAN VÄGG,
FÖNSTER OCH TAK

Tegelpannor eller falor	
Ströläkt	25x38
Bärläkt	25x38
Takpapp	0,2
Råspont	22x70
Ventilerad luftspalt	25
Vindskydd	3,2
Saxtakstolar (isolerar med lösull)	200x95
Ångspärr	0,3
Glespanel	22x45
Träpanel	13

SKALA 1:10

TOMT 1: BERSÅN

Fastighet: Arealen 1

Område: Bredvik

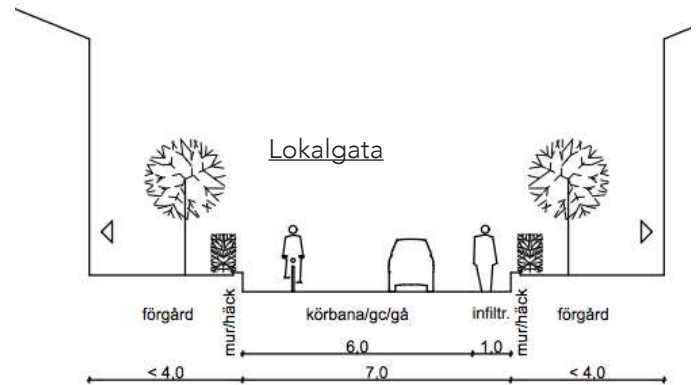
Stad: Växjö

Yta: 4927 m²

Regler enligt detaljplan: (2014)

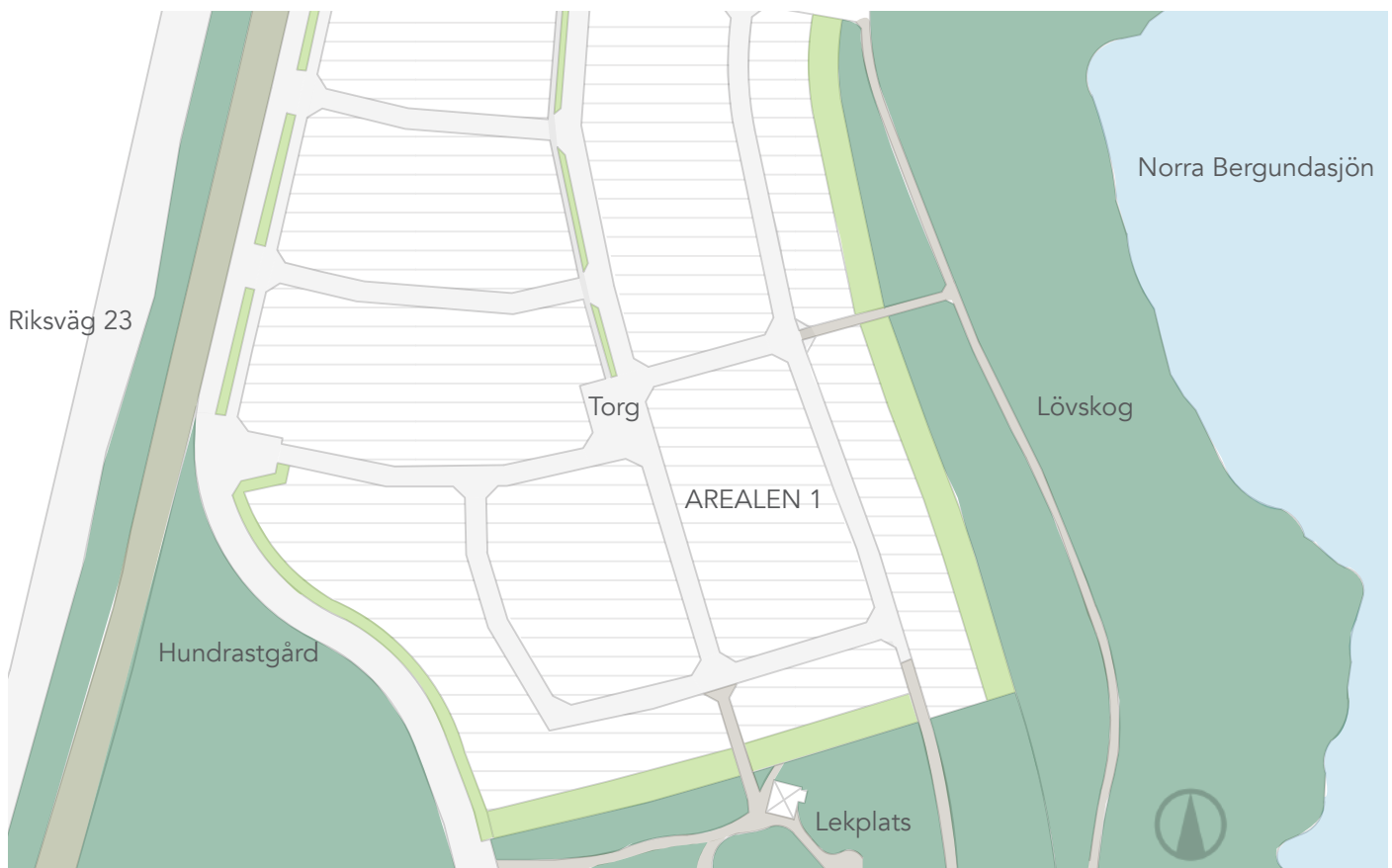
Högst två våningar får byggas och max 30 % av fastighetsytan. Avståndet mellan hus och gata får vara max 4 meter. Parkering ska lösas inom fastighetsgräns.

Lokalgata: 7 meter mellan fastighetsgränserna

Ur gestaltungsprogram för Bredvik (Växjö Kommun, 2013).

Utdrag från detaljplan för Bredvik (Växjö Kommun, 2014).

	Bostäder, högst två våningar		Promenadstråk och stigar	SKALA: 1:2500
	Ej byggbar trädgårdsmark		Gatunät	
	Bullervall mot riksväg 23		Naturmark - lövsog	

Bilder från området

Översiktsvy (Foto: Eksjöhus u.å.)

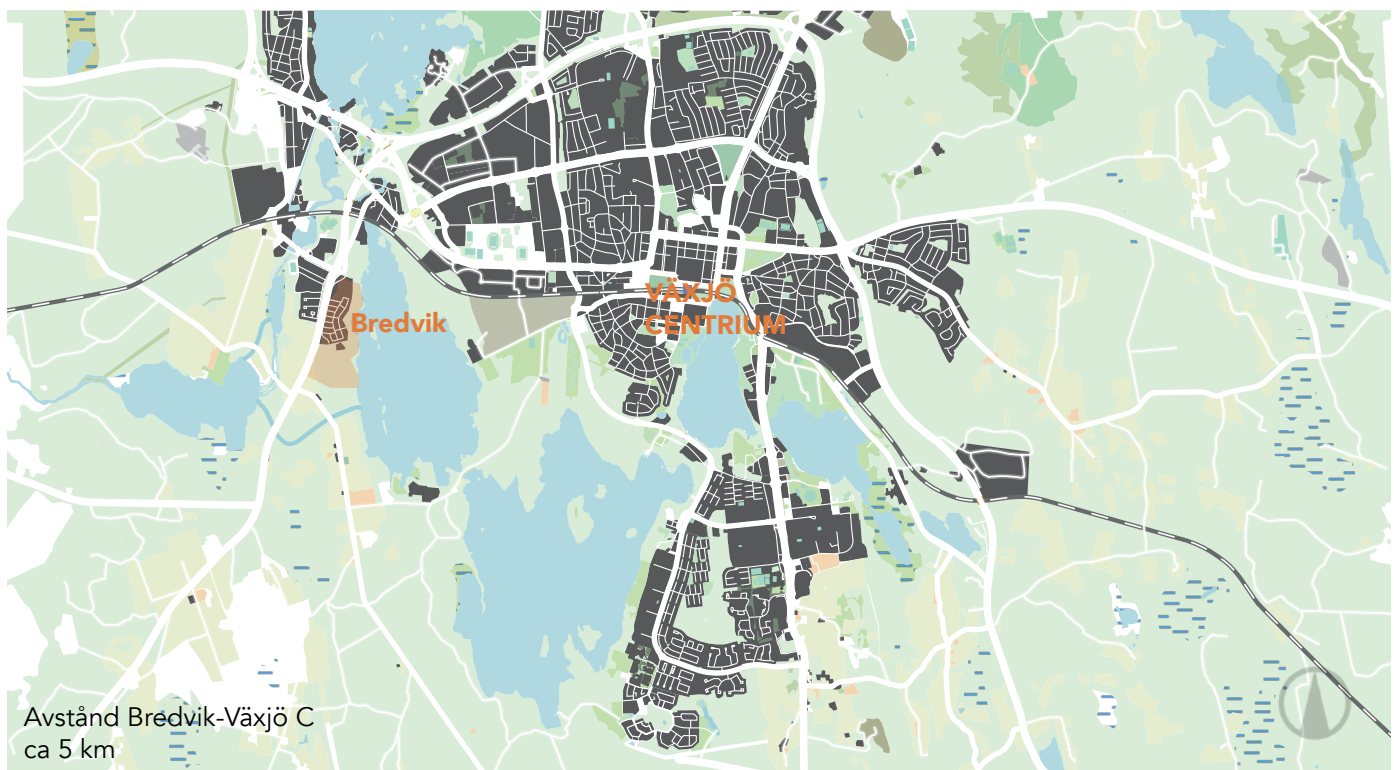
Där inget annat anges, bilder från detaljplan Bredvik, namn på fotografer saknas (Växjö Kommun, 2014).

Om Bredvik:

Bredvik är en ny stadsdel under uppbyggnad i de västra delarna av Växjö. Här ligger Växjös största grundskola och man planerar för 450 bostäder med blandade upplåtelseformer. En del hus är redan uppförda men mycket kvarstår. Från Bredvik är det ca 5 km till Växjö Centrum och man planerar för goda cykelförbindelser in till city. Bredvik ska också vara en attraktiv stadsdel i sig med tillgänglighet till t.ex. badplats och grillplatser (Växjö Kommun, 2021).

Ur gestaltningsprogrammet:

"(...) Bredvik utformas utifrån den svenska trästadsens traditionella skala och trädgårdsstadens struktur och kännetecken. (...) Genom småskalighet i byggnadsvolymer och gaturum bildas intima rumsligheter med den mänskliga skalan som måttstock. (...) Gatubredderna hålls nere genom att trafikslag blandas i görligaste mån. (...) Kvarterens inre formas till gröna, rikligt planterade gårdar. Grönska ska även vara ett självklart inslag i gaturummen. (...) Gatornas utformning ska även uppmana till låga hastigheter" (Växjö Kommun, 2014).

Grönskande gård i Bromma.

Riksby i Bromma.

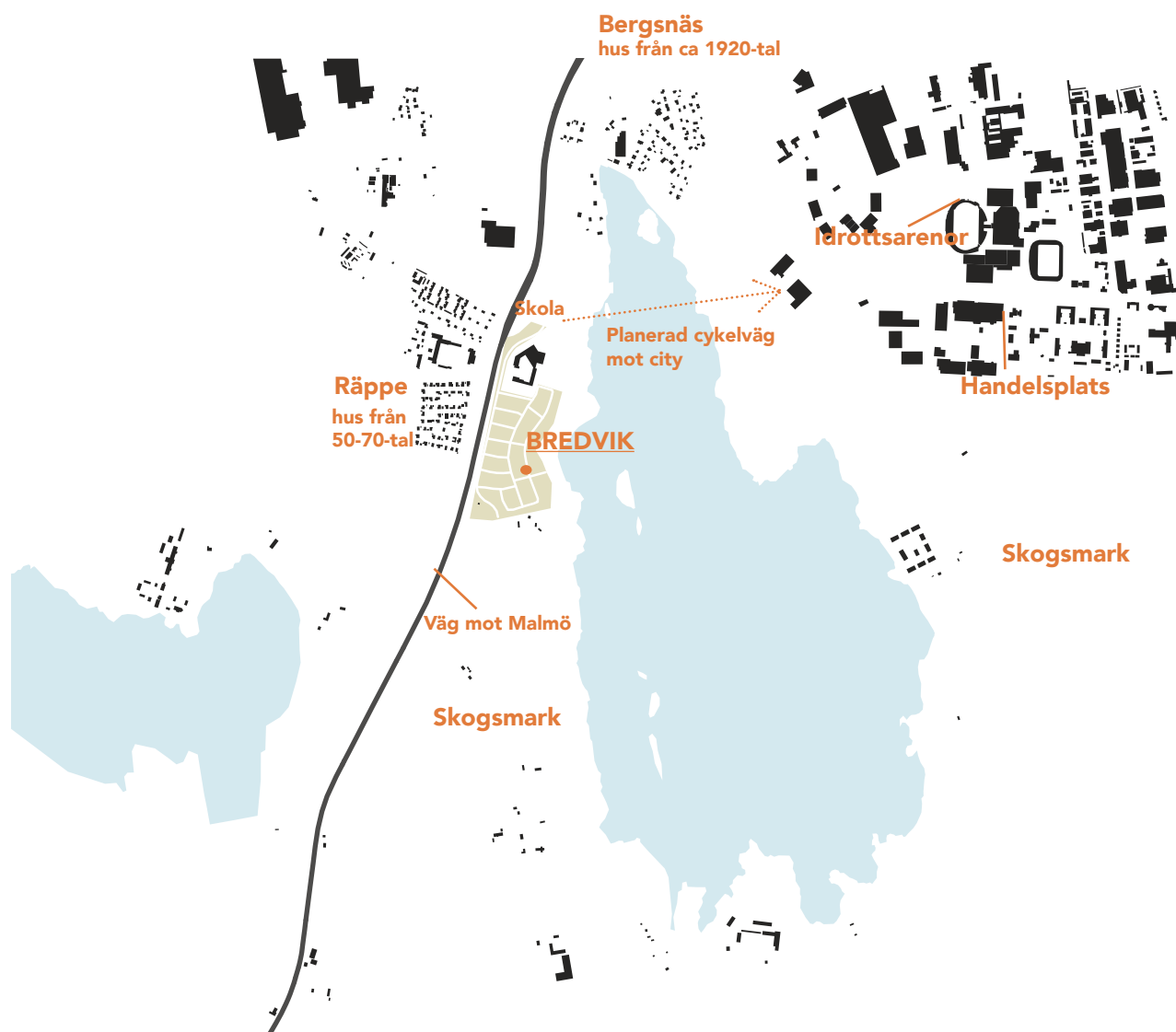
Biskopshagen i Växjö.

Bilder från gestaltningsprogram Bredvik, namn på fotografier saknas (Växjö Kommun, 2013).

Hur kan typhuset anpassas till sitt lokala sammanhang?

Under arbetets gång har jag beskrivit hur ett hus behöver höra hemma på sin unika plats och här har jag försökt förstå min tomts sammanhang. Då platsen inte varit bebyggd sedan tidigare, saknas "historiska" byggnader att utgå från. Jag upplever inte heller att min tomt har en tillräckligt nära koppling till sitt naturläge för att utgöra en självklar utgångspunkt i gestaltningen. Jag vidgar därför min vy och tänker på Växjö, Småland. "Europas grönaste stad", "Trästaden". Att utgå från trä som byggnadsmaterial känns bra. Jag funderar också på hur man tar sig till platsen, "rumssekvenserna" som en möjlig utgångspunkt. Kommer man från centrum passerar man t.ex. stadsdelen Bergsnäs på väg till tomt. Ett litet område från 1920-talet som tidigare var ett eget samhälle. Här finns trävillor i gult, rött och grönt m.fl. Att koppla min tomt till gestaltningen i Bergsnäs kan vara ett sätt att binda ihop platsen med sin historia, även om inget heller känns givet. När man arbetar med nya tomter som min, tror jag därför att ett väl utarbetat gestaltningsprogram med tydlig vägledning är särskilt viktigt. Då finns det något som alla gemensamt kan förhålla sig till och bygga vidare på. Om alla ska bygga precis vad de tycker känns rätt, tror jag att området blir för spretigt och upplevs "tillfälligt".

Förslag på utformning av fasad för tomten som jag kallar Bersån

En bostad som jag vill ska upplevas välkomnande och varm. Man ska bli glad av att komma hem. Verandan är tänkt som ett socialt rum för spontana möten i kvarteret. Jag vill också att huset ska hjälpa till att ge platsen identitet och tillåts därför att sticka ut lite mer i t.ex. kulör.

Fasad framsida

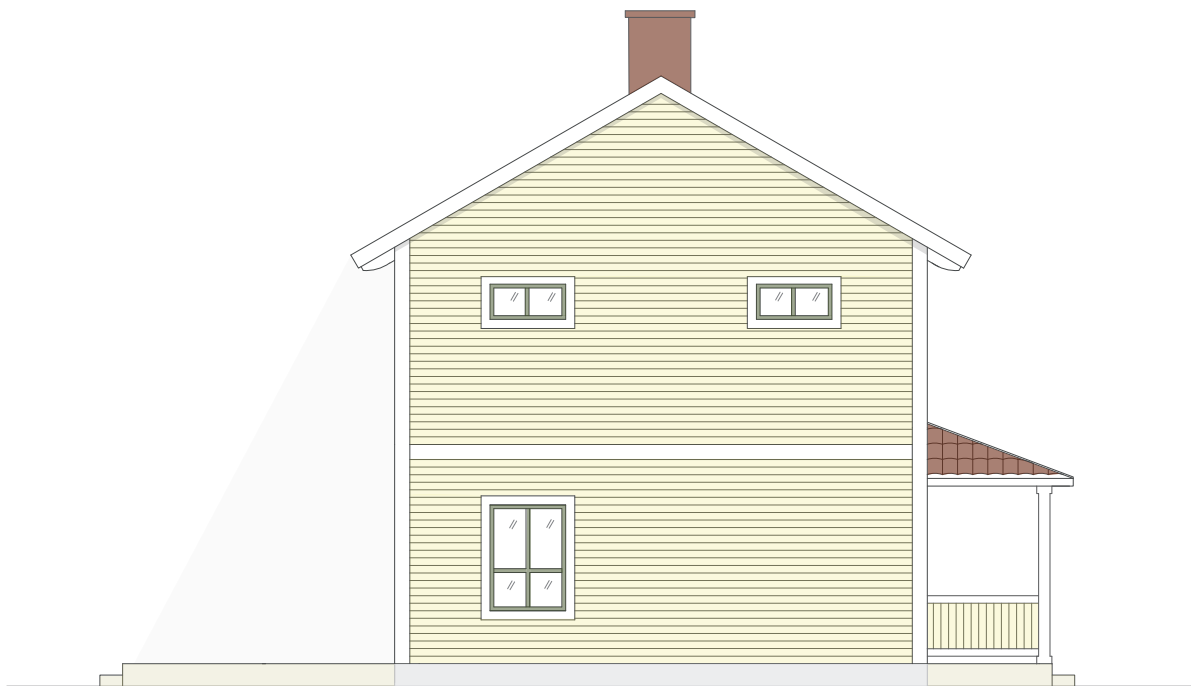

Fasad baksida

SKALA 1:100

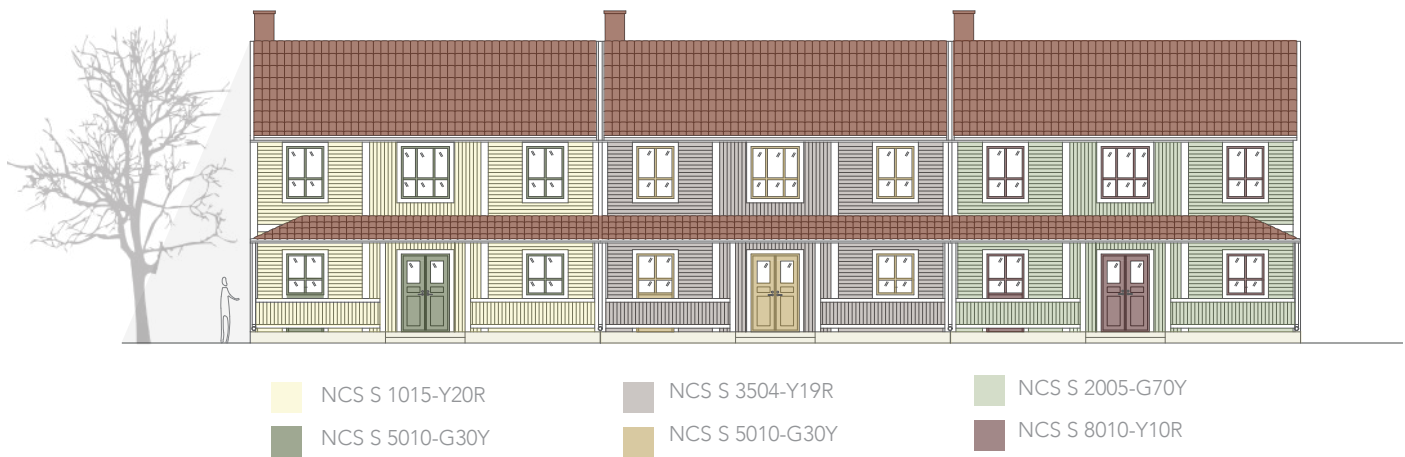
Fasad gavel mot badrum/tvätt

Fasad gavel mot kök

Förslag på kulörkombinationer:

NCS-kulörerna är tänkta att ge en förståelse för hur stor andel av respektive kulör som behövs för att ge en fasad olika utseenden. Nyanserna kan skilja sig på print/digitalt från i verkligheten och bör förstås mer principiellt.

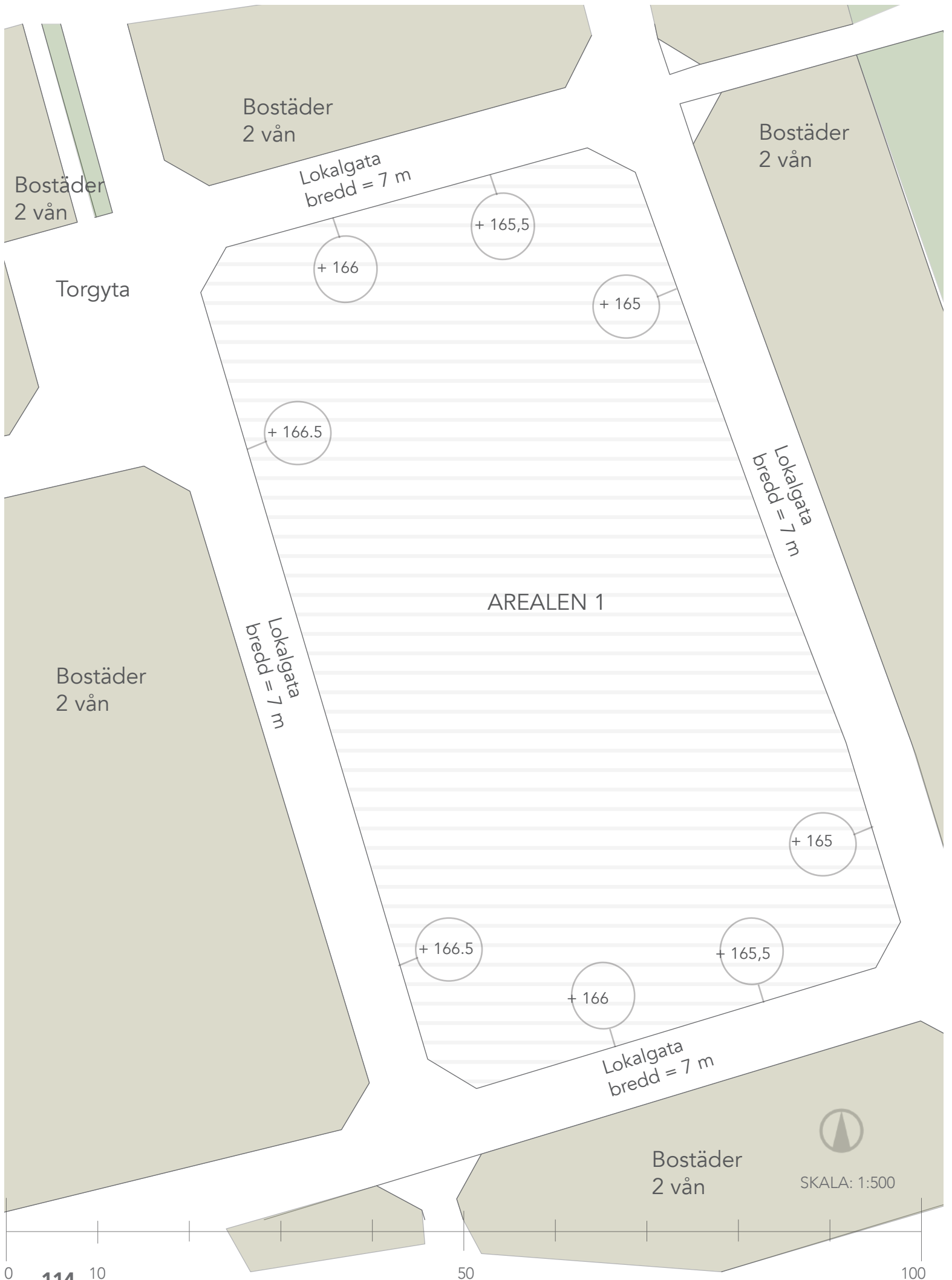
SKALA 1:200

Inspiration och känsla:

Bostäderna i Bersån inreds med vitljudade golv av massiv furu och väggar av träpanel/pärlspånt. Innertaket bekläs med träpanel. Dörrarna är av massiv furu, robusta och hållbara. Med en glasruta högst upp får rummet mer ljus. Takteglet ska helst vara återbruk. Tomterna anläggs med både ett äppelträd och en syrenbuske till varje tomt och det finns också utrymme för egna planteringar och odlingar. Ett utekök gör matlagningen mer spännande.

Bostäder
2 vån

Bostäder
2 vån

Bostäder
2 vån

Torgyta

Lokalgata
bredd = 7 m

Lokalgata
bredd = 7 m

Lokalgata
bredd = 7 m

Lokalgata
bredd = 7 m

+ 165,5

+ 166

+ 165

+ 166.5

AREALEN 1

Bostäder
2 vån

+ 165

+ 166.5

+ 165,5

+ 166

Bostäder
2 vån

SKALA: 1:500

Målsättning:

Tomten som jag har valt är en tomt som ObosKärnhem för närvarande bygger BRF Solängen på. Här ska finnas 19 radhusbostäder på 105 m². Eftersom byggrätten är en viktig parameter vill jag också få plats med lika många bostäder, samt en parkeringsplats per bostad inom kvartersmark. De berikande värdena är utgångspunkt för gestaltningen av kvarteret.

Utmaning:

Tomten står i lutning med 1,2-1,9 meters höjdskillnad som behöver tas upp någonstans mellan bostäderna på ett trivsamt sätt. Jag utgår från en genomgående höjdskillnad på 1,5 meter över hela tomten och undersöker om/hur nivåskillnaderna skulle kunna bli till en kvalité för kvarteret.

Lokalgatorna:

Även om inte lokalgatorna ingår inom fastighetsgränsen vill jag ha en tanke om dess illustration då de påverkar livet i bostaden mycket. Enligt tidigare sektion från gestaltningsprogrammet har dessa en bredd av 7 meter. Under denna punkt har jag valt att inte hålla mig till detaljplanen. Jag tror att parkering behöver erbjudas även på lokalgator om inte för stor del av varje kvarter ska bestå av parkering. Parkeringar måste vara flexibla och en gata som är 7 meter bred och ofta tom, anser jag inte vara så effektiv.

Referenser:

Enligt gestaltningsprogrammet är en viktig inspirationskälla trädgårdsstaden. Det är en stadstypologi som vill förena det bästa med att bo i staden med det bästa från livet på landet. Natur och grönska blandas med levande gator och mötesplatser, t.ex. "torg. En låg småskalig bebyggelse förespråkas (Urban Utveckling, u.å.). Nedan visas några egna referensexempel som jag inspireras av:

(Foto: Brunnberg & Forshed, 2001)
Tullinge Trädgårdsstad från 2001.

(Foto: KL, beliner-moderne, u.å.)
Falkenberg Trädgårdsstad (Berlin) från 1913

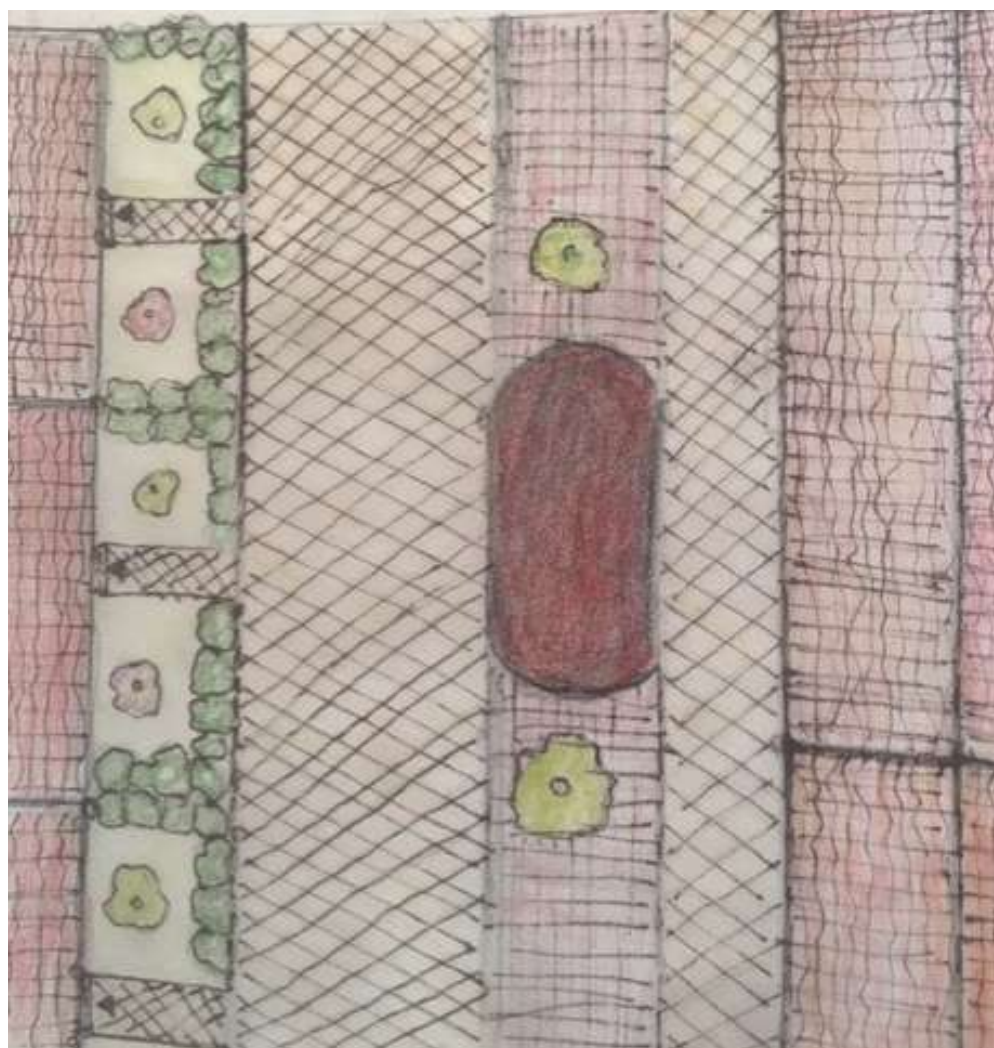
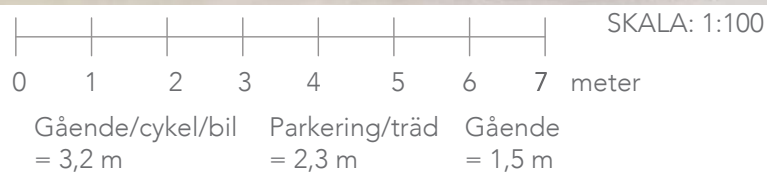

(Foto: FGZ, 2014)
Grünmatt, Zürich från 2014.

(Foto: Bojana Lucak, 2020)
Brf Shiitake från 2019.

Utveckling av kvartersstruktur:

en mångfunktionell gata som kan nyttjas på olika sätt

en småskalig markbeläggning sänker tempot och är mer trivsamt att gå på

fritt utrymme om parkering skapar tillgänglighet

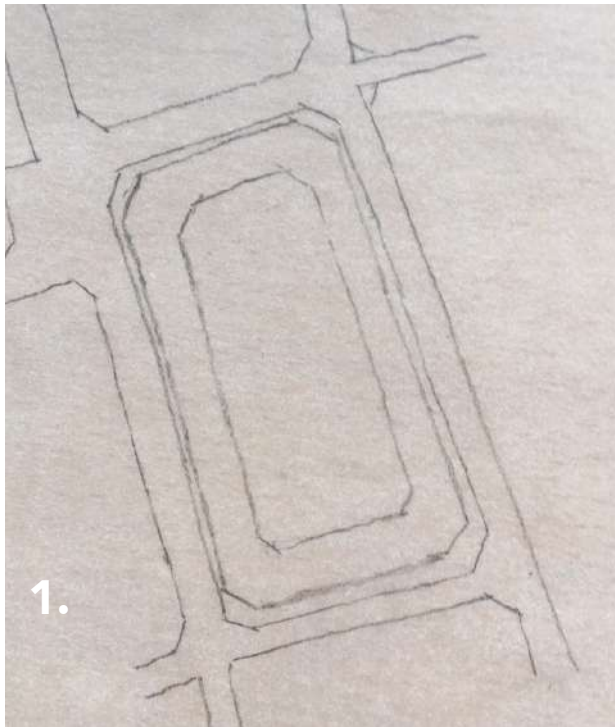
träd på gatan omsluter och skapar rum

verandorna ut mot gatan skapar kontakt mellan boende i området

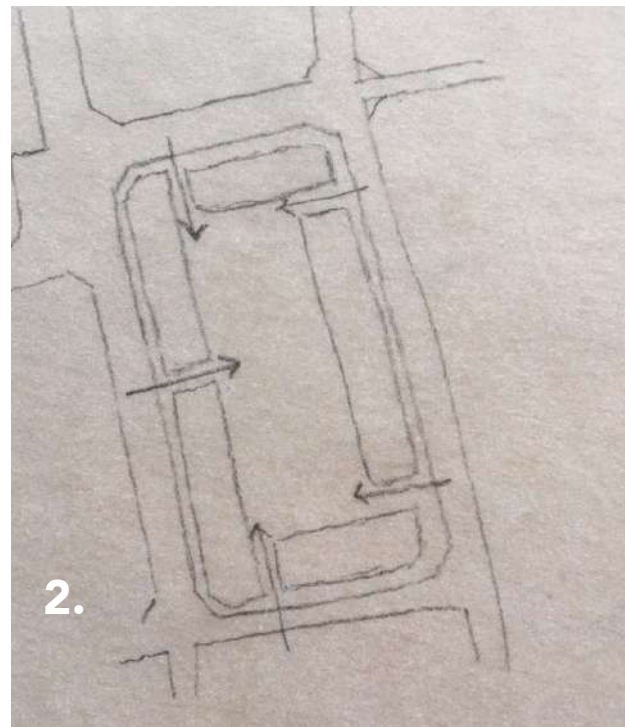
gatan kan vara enkelriktad eller organiseras med mötesrum mellan träden - saktar ner tempot

Skiss över hur lokalgatan kan organiseras.

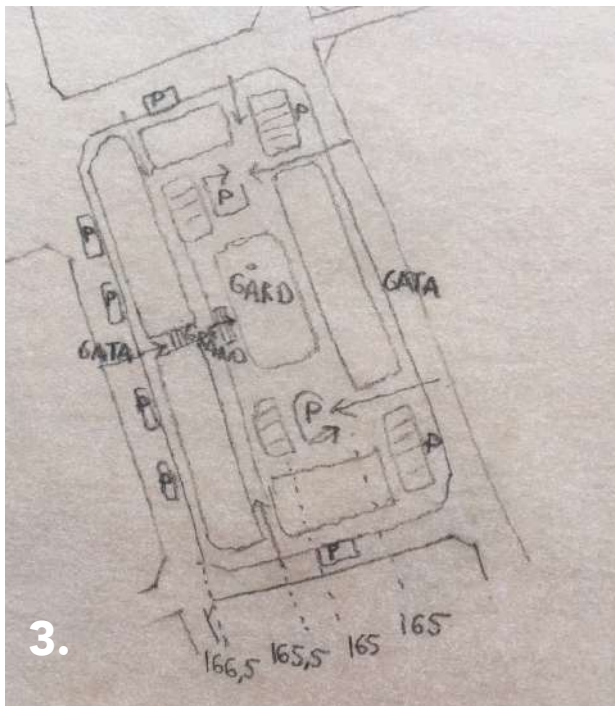

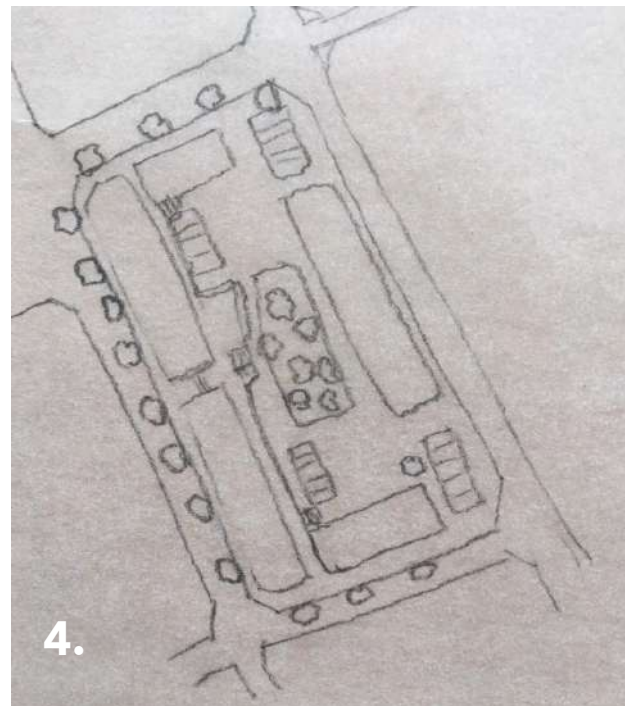
1. Husen placeras längsmed gatan runt kvarteret och i mitten planeras en gemensam gård.

2. Kvarterstrukturen öppnas upp och man kan nå innergården på olika sätt.

3. Höjdnivåer planeras in (se mittdel) och det bildas tre olika nivåer: gata, gränd, gård + gata. Parkering sker i gårdskant, vid kvartersgräns och på gatan.

4. Hus och gatustruktur ramas in av många träd, vilket kan ge kvarteret en härlig trädgårdskänsla.

Principsektion på hur området hänger ihop.

Kvartersstruktur: Bersån

Tomtstorlek:
173 m²

- Antal bostäder 19
- Total privat tomtyta:
ca 3460 m²
- P- platser: 19 varav 2 hcp
(+ lokalgator)
- Cykelparkering: 30
(+ lokalgator)
- Gemensamma ytor:
ca 965 m²
(parkeringar + 7 m bakom bil
räknas ej in som gemensam yta)

Veranda
2 m djup

Tät, vintergrön
häck t.ex. liguster

Grusgångar

Marktegel
(fiskben)

Carport av
trä med
sedumtak

Miljö-
hus

Kvartersstruktur: Solängen

Tomtstorlek: 284 m²

Tomtstorlek: 145 m²

- Antal bostäder 19
- Total privat tomtyta: ca 4015 m² varav 240m² privat parkering (40m²/ uppsällning med carport)
- P-platser: 24 varav 4 hcp (nyttjar ej lokalgator)
- Cykelparkering: 36 (nyttjar ej lokalgator)
- Gemensamma ytor: ca 320 m² (parkeringar + 7 m bakom bil räknas ej in som gemensam yta)

Öppning ut från trädgård
Öppning ut från trädgård saknas

BRF Solängen, utvecklat av Obos-Kärnhem.
Typhus storlek: 105 m²
Byggår: 2021
Tomtstorlek: ca 145 - 290 m²

SITUATIONSPLANER

SKALA: 1:500

PERSPEKTIVSKISS - FRÅN GRÄND INNE I BERSÅN

Reflektion:

Det är många faktorer att ta hänsyn till som påverkar gestaltningen av ett kvarter. Mycket utgår från planpolitik. En viktig fråga är t.ex. om man får lov att nyttja lokalgatorna till parkering av olika slag. Som i kvarteret Bersån skulle t.ex. tillåten parkering på gatorna innebära att det enkelt går att skapa en tillgänglig bilplats inom 25 m från varje bostad och att det kan bli mer yta över till gemenskap i kvarteret. Användningen av gatumiljön till bl.a. parkering (på vissa utmarkerade platser) skulle också ge smalare gator och i sin tur förmodade lägre hastigheter, vilket underlättar för människor att ta sig ut på gatan. I gestaltningsprogrammet eftersträvas just det.

”Gatubredderna hålls nere genom att trafikslag blandas i görligaste mån. (...) Gatornas utformning ska även uppmana till låga hastigheter.”
(Växjö Kommun, 2014)

När gatan bara består av en gemensam ”fil” för gående/cyklister/fordon och erbjuder parkeringar/mötesplatser vid sidan av, blir det också möjligt att plantera träd i gatumiljön. Det tycker jag är av stor kvalité för ett kvarter. Gatan får ett tak och de grönskande trädkronorna skapar vackra gaturum, inte minst på våren. Om gatan delas in i två separata körbanor istället, med trottoarer på varje sida, finns det inte plats för några träd i gaturummet. Om gaturummet även ska bli en plats där människor stannar till och småpratar behöver man undvika asfalt. I en trädgårdsstad tror jag att smågatsen skulle bidra med stora kvalitéer till gaturummet. Här är det upp till kommunen att bidra med viktiga kvalitéer.

I Bersån är husen breda istället för smala längs gatan och det går bra att få plats med lika många bostäder här som i Brf Solängen, (där husen är djupa). Det man behöver prioritera bort är framförallt den egna carporten. Mitt alternativ till en privat parkering är istället carportar med 3-5 platser inom rimligt avstånd från bostaden. Jag tror att en sådan parkering kan accepteras som ”personlig” ändå och utgöra ett bra alternativ till den helt egna parkeringen. Jag tror vi har mycket att vinna på att undvika privata hårdtytor som sällan utnyttjas och istället ge plats för mer gemensam grönyta. I Bersån har jag t.ex. valt att prioritera en gemensam grönyta framför djupare förgårdsmarker, egna parkeringar och något större tomter. Jag tycker det är viktigt att barn i ett kvarter kan leka tillsammans och att man som grannar har en yta där man naturligt kan samlas på. Till denna plats tycker jag att man ska kunna komma ut till på baksidan, från sin egen trädgård. Då blir det lättare för barn att röra sig i kvarteret och leka mer spontant.

Jag är medveten om att man inte kan jämföra mitt förslag med Brf. Solängen rätt av och bara konstatera: ”det blev lika många breda hus som smala hus”. Jag har t.ex. varit tvungen att prioritera bort den egna carporten och det ryms färre parkeringsplatser inom fastigheten i mitt förslag, då jag tagit mig rätten av nyttja lokalgatorna. Jag har också medvetet prioriterat mer gemensamma ytor än vad Brf Solängen har. Det jag däremot tycker att man kan konstatera är att det är möjligt att få plats med lika många breda hus som smala hus (med tanke på bygggrätten) om man väljer att prioritera det. Jag har även visat att man kan ge möjlighet för mer gemensamma ytor i kvarteret om man planerar lokalgatorna annorlunda.

SKALA: 1:1000

TOMT 2: SKOGSBRYNET

Fastighet: Hissen
Område: Vikaholm
Stad: Växjö

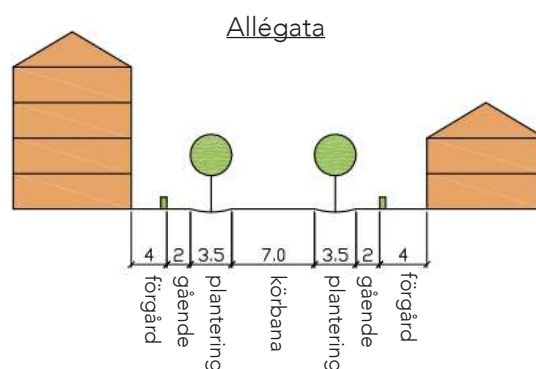
Yta: 7000 m²

Regler enligt detaljplan: (2016)

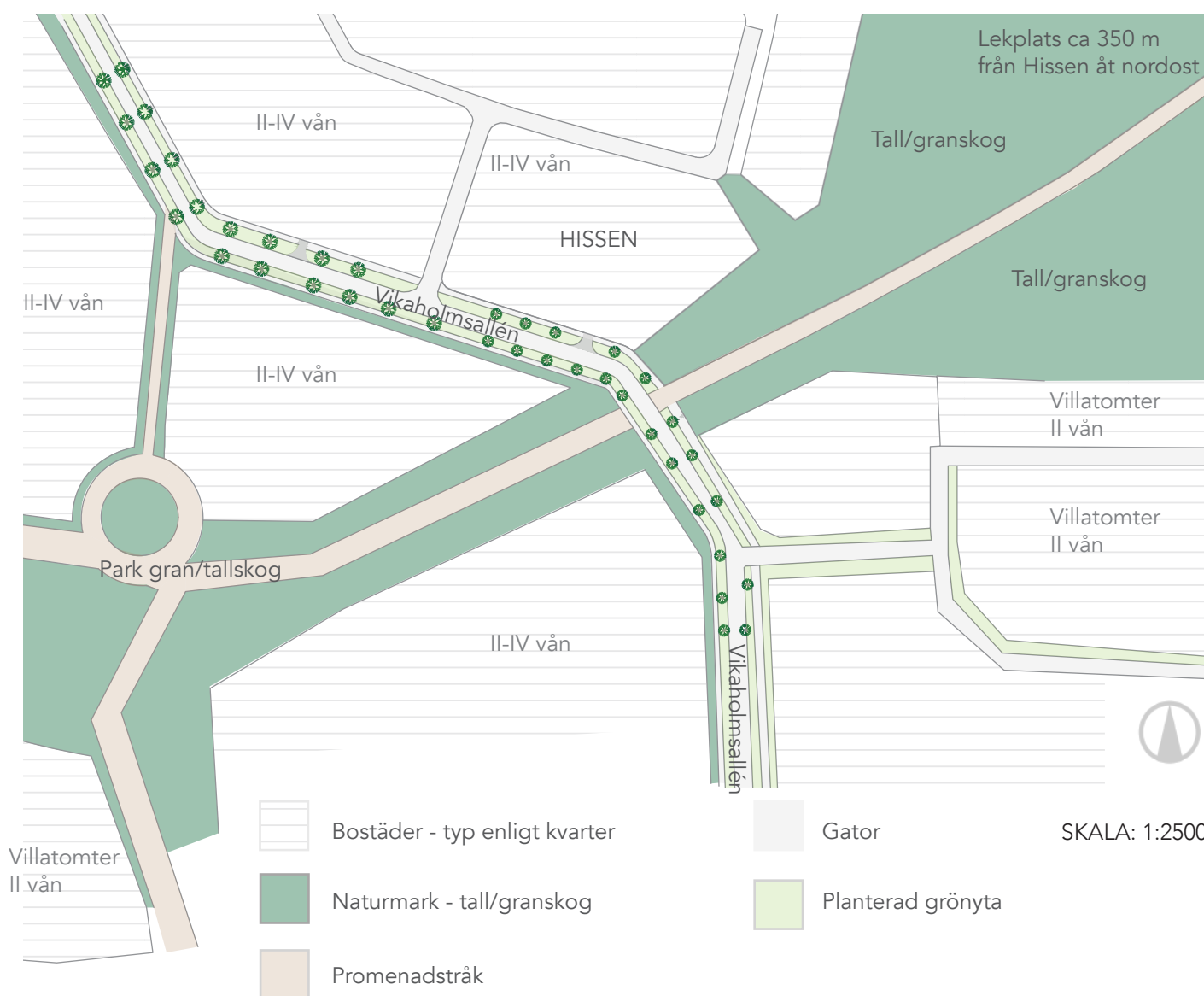
Byggnader ska ha 2-4 våningar.
 Entréer ska vara placerade mot Vikaholmsallén.
 Parkering ska ske inom kvartersmark.
 Förgårdsmark ska vara 4 meter.

Lokalgata: 7 meter mellan fastighetsgränserna

Ur detaljplan för Vikaholm (Växjö Kommun, 2010)

Ur detaljplan för Vikaholm
 (Källa: Växjö Kommun, 2010).

Bilder från området

Översiktsvy (Foto: Svensk Fastighetsförmedling, 2018)

Där inget annat anges, bilder från gestaltningsprogram Vikaholm, namn på fotografer saknas (Växjö Kommun, 2014).

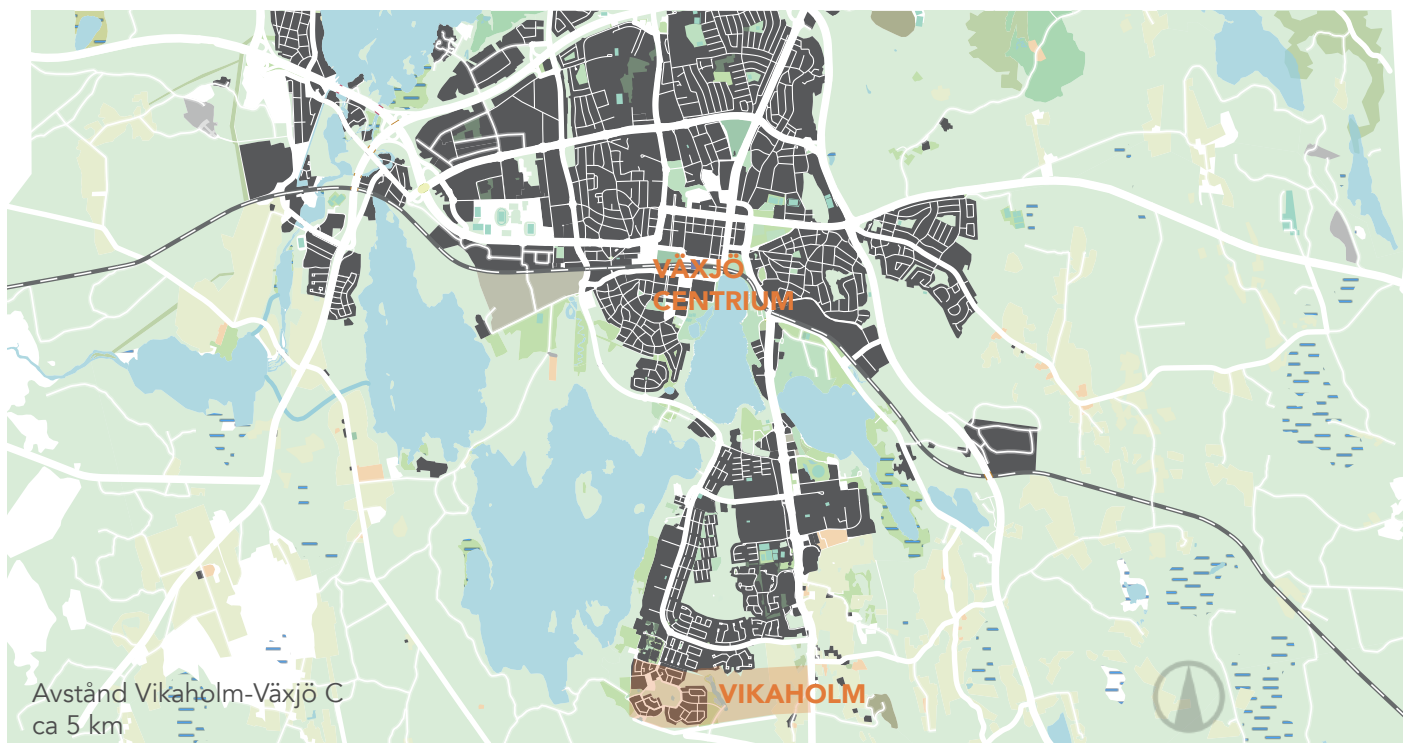

Om Vikaholm:

Vikaholm är en ny stadsdel under uppbyggnad i de mest södra delarna av Växjö. Här bygger man på tidigare skogsmark, bl.a. gran/tallskog. Området består av såväl villor, som radhus och flerfamiljshus. Här finns också förskola och äldreboende m.m. Bebyggelsen ligger i anslutning till skogs och ängsmark och här finns t.ex. hagar med betande hästar. Torpet Petersburg med ny 4H-gård ligger också inom en kilometer, likaså Södra Bergundasjön. Från Vikaholm är det ca 5 km till Växjö Centrum med goda cykelförbindelser.

Ur gestaltningsprogrammet:

”Kontakten mellan bostadskvarteren och omgivande parker och naturområden är en kvalitet som ska tas tillvara i området. (...) Egen odling kommer att vara ett genomgående tema på Vikaholm och ska underlättas oberoende typ av boende (...) Stadens skala och form påverkar människors beteende och sociala situation. Viktigt är att tex. hålla en småskalighet i miljön med små parkeringsanläggningar men även välskötta ytor, röjd skog och behaglig belysning” (Växjö Kommun, 2009).

Amhult, Torslanda.

Jåtten, Stavanger.

”Inspirationsbild Vikaholm odlingsstaden.”

Bilder från gestaltningsprogram Vikaholm, namn på fotografer saknas (Växjö

Hur kan typhuset anpassas till sitt lokala sammanhang?

Tomten som jag har valt att kalla för Skogsbrynet har en annan karaktär än Bersån och det tycker jag behöver beaktas i gestaltningen. Skogsbrynet ligger i anslutning till bevarad tallskog, på en rofylld plats, där talltopparna kan vara det första man ser när man blickar ut från fönstret. Eftersom husen byggs på tidigare skogsmark, en vacker sådan med både gran och tall, anser jag det viktigt att koppla samman bostäderna med sitt naturläge.

Jag har funderat på hur en anpassning till naturen kan ske och vill gärna återspiegla skogen i mina materialval. Trä faller som det naturliga valet och gärna omålat eller med kopplingar till naturkulörer som t.ex. grönt, brunt etc. På en naturtomt tycker jag att fönstren kan tillåtas vara lite mer öppna (färre indelningar). Trädgårdarna kan ha mer av skogskaraktär, med t.ex. idegranar istället för ligusterhäckar och något mer svängd form. För att bostäderna ska bli en del av naturen tycker jag också att kopplingar mellan hem och natur är viktigt. Jag tänker att husen ska öppna upp sig mot naturen, att det ska finnas stigar från kvarteret direkt ut i skogen, samt trappor ut från trädgårdarna intill.

Förslag till utformning av fasad för tomten som jag kallar Skogsbrynet

En bostad som jag vill ska upplevas lugn och rofylld. Man ska känna att man bor i skogen. Känslan av natur ska vara närvarande i så väl fasadutformning som tomternas växtlighet och interiöra materialval. Man ska förstå husets gestaltning genom platsens natur.

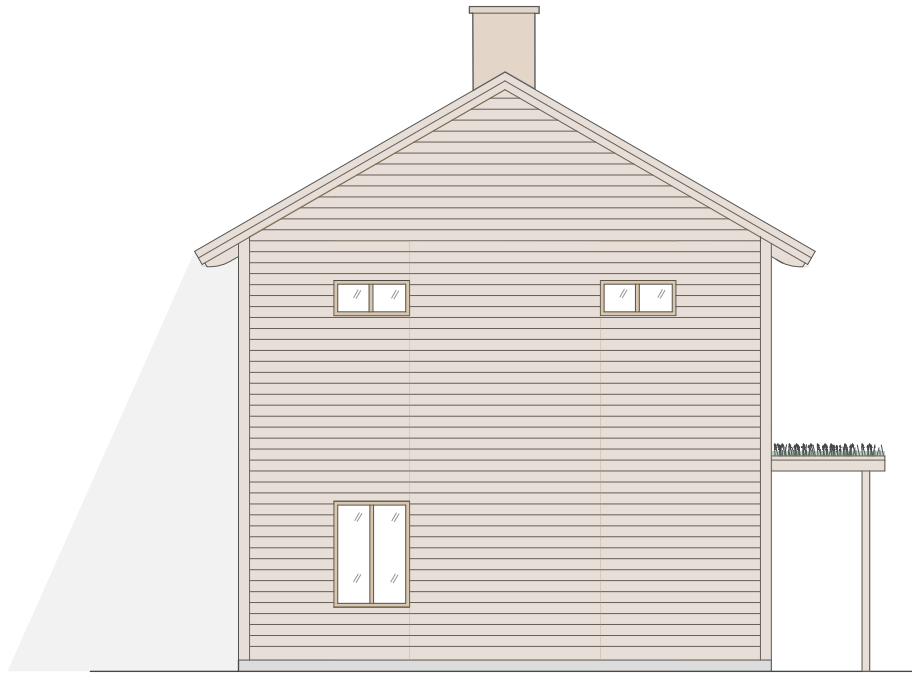
Fasad framsida

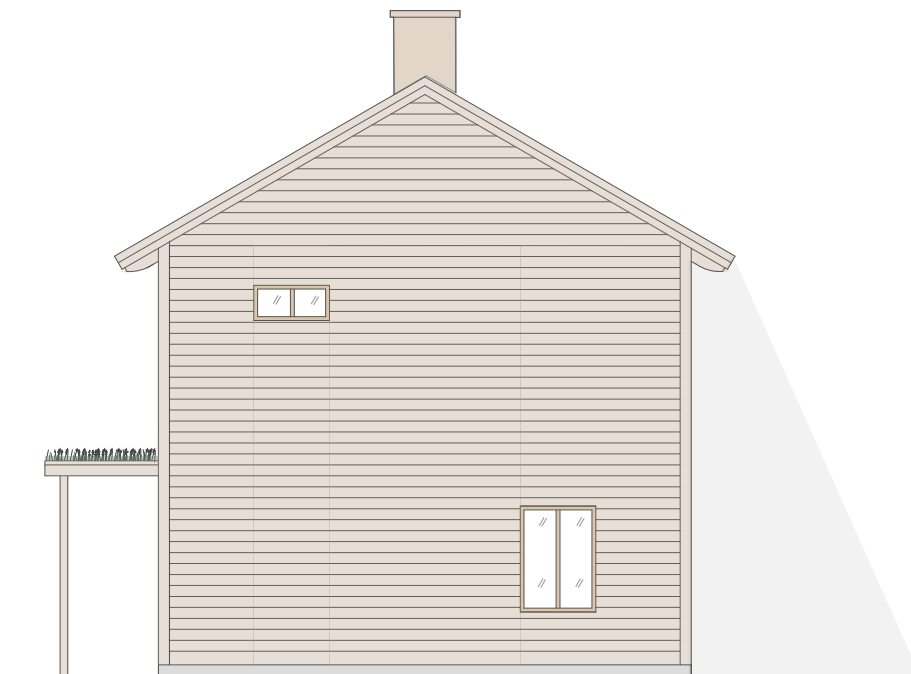
Fasad baksida

SKALA 1:100

Fasad gavel mot badrum/tvätt

Fasad gavel mot kök

Känsla och inspiration:

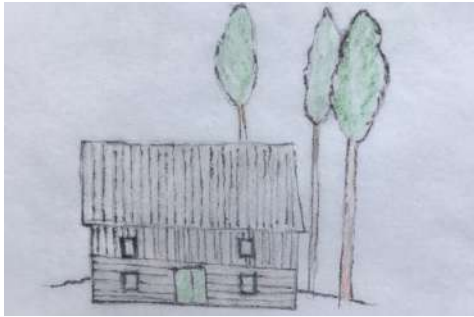
I vintras, när snön beklädde skogen intill tomten, rådde nästintill magi (foto: författaren, 2021).

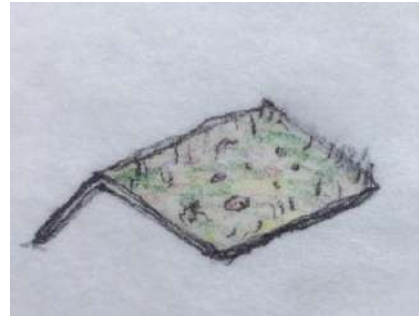
Bostäderna i Skogsbrynet inreds med oljade golv av massiv furu och väggar och innertak av plywood. Den fasta "kökssoffan" byggs i plywood med förvaring undertill. Yttertak bekläs med falor av tryckimpregnerad furu och framsidans utepåsar får sedumtak. Bostaden låter på så sätt naturen komma in. Annan grundläggning än betong kan undersökas närmare och förhoppningsvis bli verklighet på sikt men bedöms i dagsläget vara utmanande att få till med tanke på bl.a. tillgänglighet, fuktrisk och kostnadsbild.

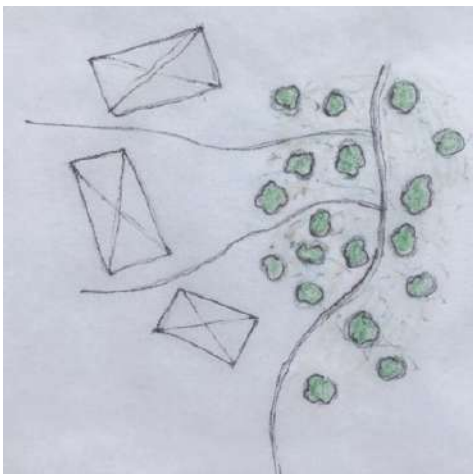
Egna gestaltungsprinciper:

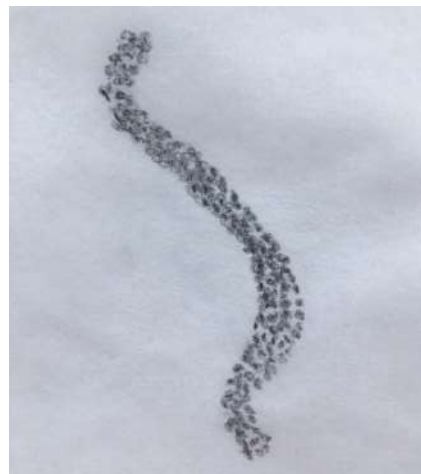
Husen smälter in i sina materialval med omkringliggande natur.

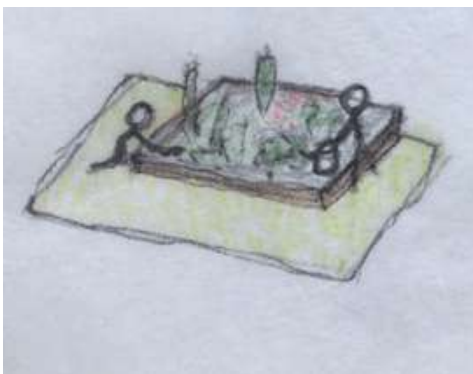
Taken kan t.ex. vara av sedum eller trä, lika fasad. Även plåttak kan smälta in. Takpannor undviks.

Husen öppnar upp sig och fokuserar mot naturen. Grusstigar förbinder boende med naturen.

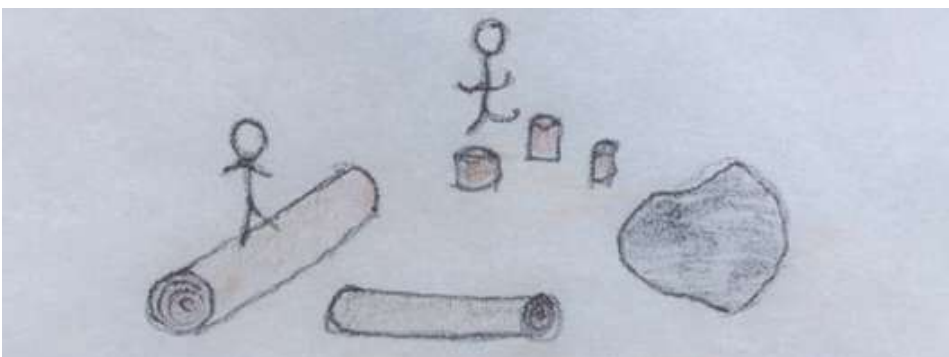
Grusstigarna gestaltas med organisk form lika naturstig. Kornstorlek ca 2 mm för tillgänglighet.

Gemensamma odlingsmöjligheter i kvarteret där man kan lära av varandra.

Små detaljer visar på koppling till natur, här urkapad bänk från stock.

Naturtomten utnyttjas bl.a. som lekplats med stockar, stenar etc. Barnen kan nå den genom stigar inifrån kvarteret.

Bostäder 2-4 våningar

+ 170

Lokalgata bredd= 7 m

Bostäder 2-4 våningar

Lokalgata bredd= 7 m

HISSEN

Bostäder 2-4 våningar

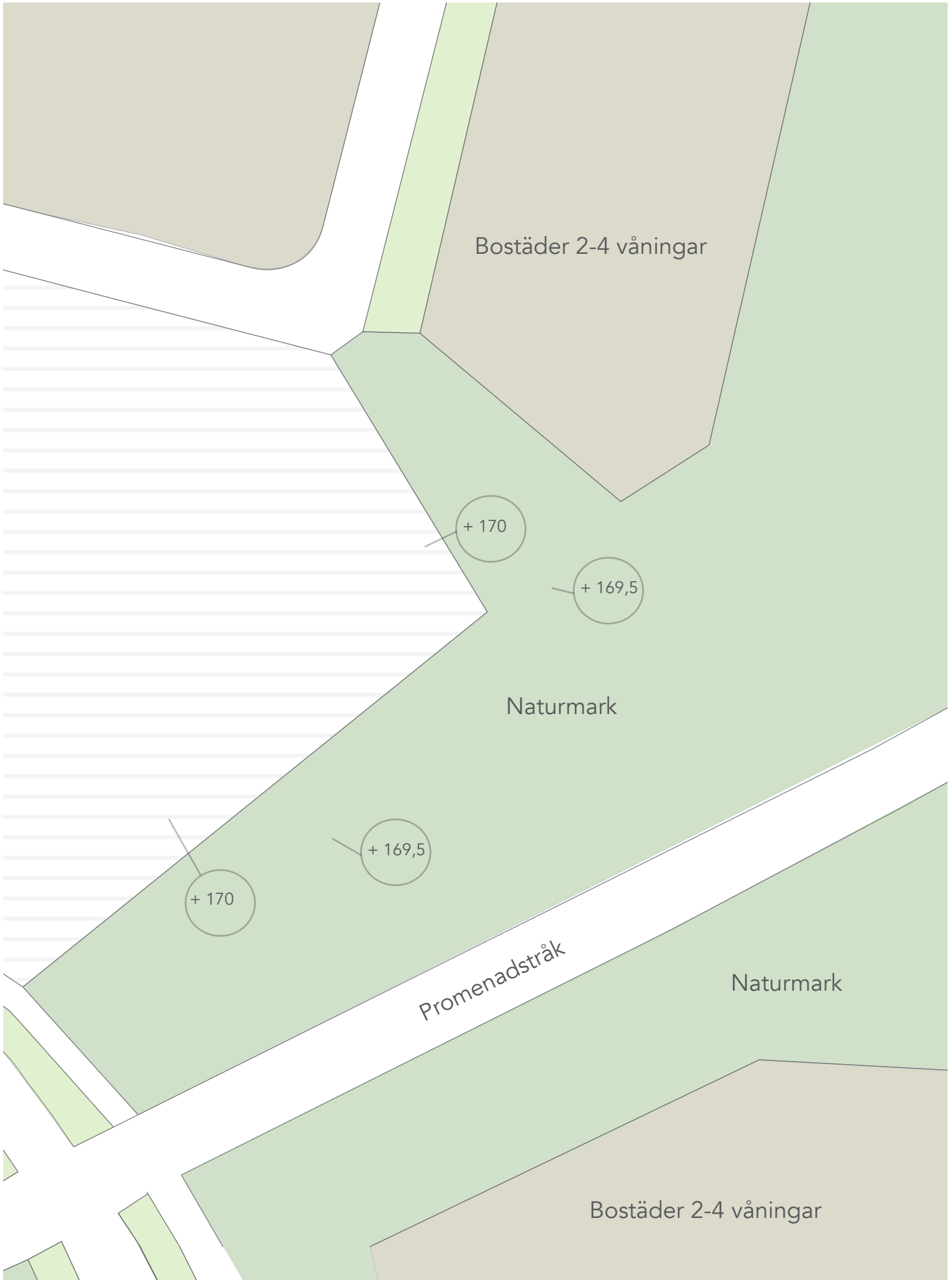
+ 170

Allégata avstånd mellan tomter= 18 m

Bostäder 2-4 våningar

0 132 10 50 100

Målsättning:

På tomten som jag har valt, anlade ObosKärnhem BRF Vikaholms Trädgårdar år 2019. Här finns 26 radhusbostäder på 105 m². Min förhoppning är att få plats med lika många bostäder, samt en parkeringsplats per bostad inom kvartersmark. Gestaltningen utgår från mina berikande värden.

Utmaning:

Tomten är något upphöjd i förhållande till naturmarken och övergången behöver ske mjukt och stegvis. Jag vill binda samman bostäderna med naturen.

Begränsningar:

I detaljplan anges krav på 4 meter förgårdsmark men jag väljer att inte låta det utgöra en begränsning. Det finns risk att det motverkar intima gaturum, en viktig parameter för trivsel i gatumiljön. Likaså begränsas jag inte av eventuella förbud mot parkering längs lokalgata eller allégata.

Vision:

I gestaltningsprogrammet betonas vikten av att koppla samman bostäderna med kontexten, sitt naturläge. Genom placeringen och gestaltningen av bostäderna vill jag framhäva att naturen är i fokus och att man "bor i naturen".

Referenser:

Jag har valt ut några egna exempelprojekt där jag tycker att man varit duktig på att gestalta övergången mellan byggd miljö och natur.

(Illustration Sandell Sandberg, 2020)
Planerad naturnära bebyggelse i Kristineberg.

(Foto: Von Sternberg, 2016)
Clock House Gardens i Welwyn från 2016.

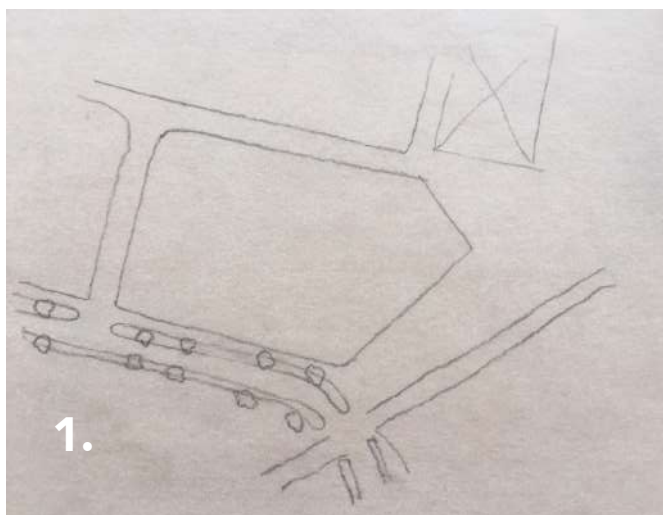
(Illustration: okänd, källhänvisning till Kristianstad Kommun, 2020.)
Kv. Tippet i Kristianstad som byggs 2021-2022.

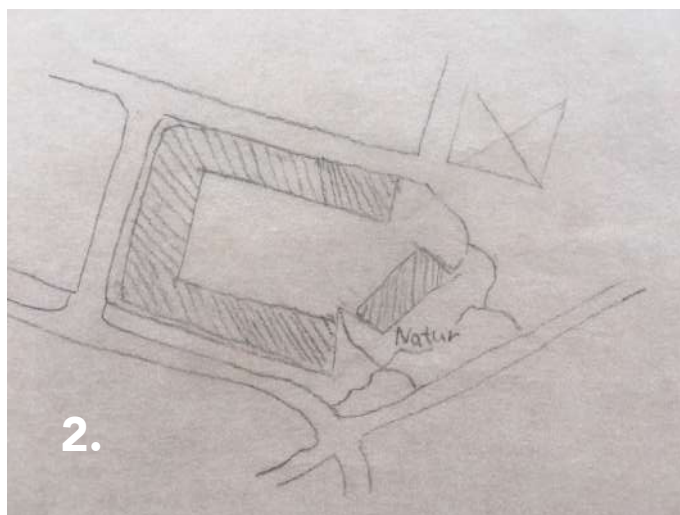
(Illustration: White Arkitekter, 2020.)
Kastellgården i Sollentuna, under planeringsfas.

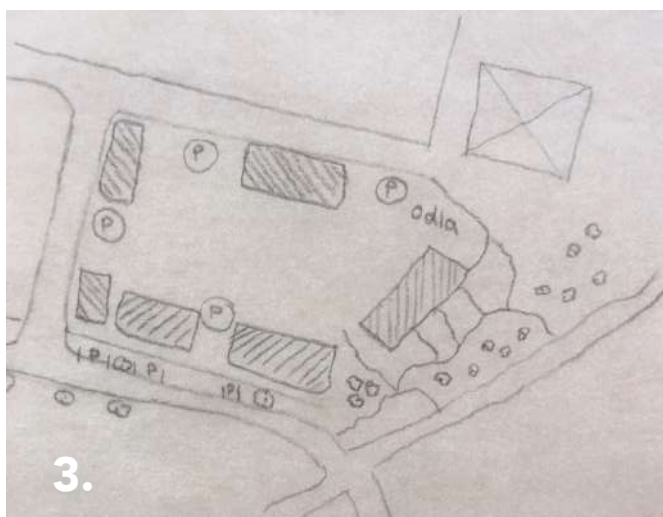
Utveckling av kvartersstruktur:

Tomten obebyggd.

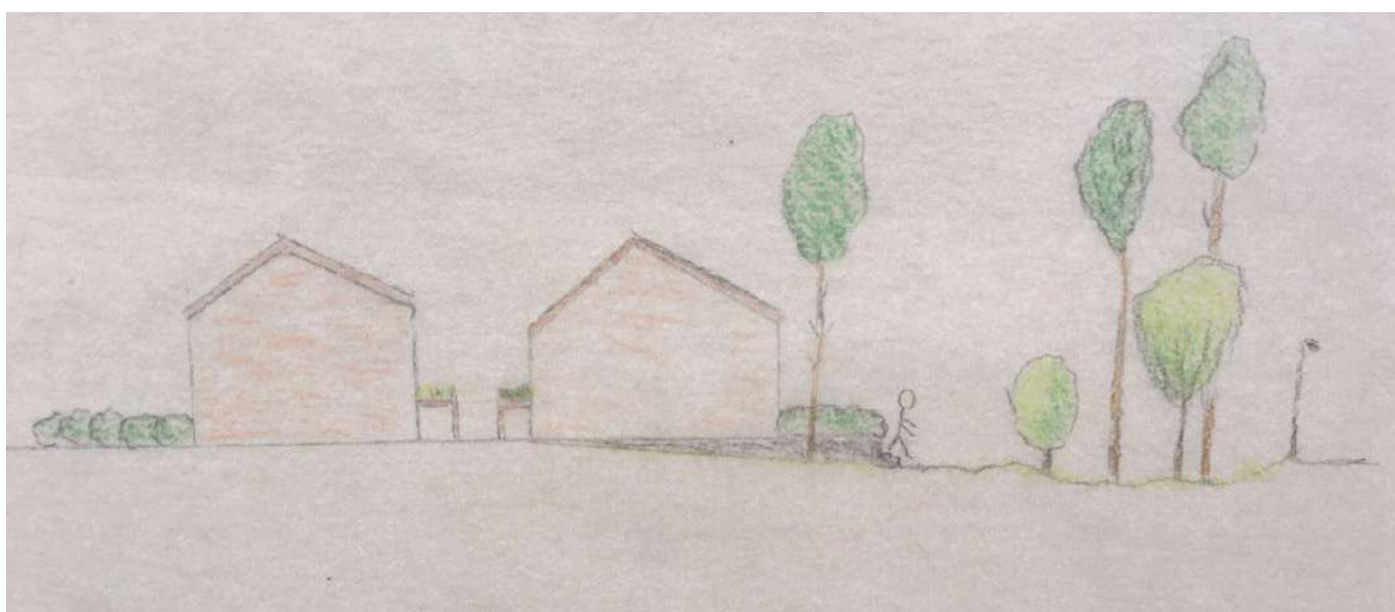
Kvartersstrukturen öppnar upp sig i hörnen mot naturen.

Husvolymerna bryts upp och gör plats för passager och parkeringar. Gemensam odlingsyta anläggs.

Fler hus placeras ut med gränder mellan. Gemensamma ytor finns mot naturmark där stigar leder ut från kvarteret.

0 10 50

Kvartersstruktur: Skogsbrynet

- Antal bostäder 26
- Tomtstorlekar: ca 170 m²
- Gemensamma ytor:
  organgeri, odlingslådor,
  naturstråk
- Träd inom kvartersmark: 40 st
- Möjligt att nå natur utan att
  gå över gata eller parkering
- P- platser: 27 varav 2 hcp
  (+ lokalgator)
- Cykelparkering: 65
  (+ lokalgator)

Parkering med
grus, alt. gräsar-
merad betong

Orangeri med
planteringslådor

Miljö-
hus

5 st P

2 st P

HCP

Cykel-p

Naturlekplats

100 meter

SKALA: 1:500

137

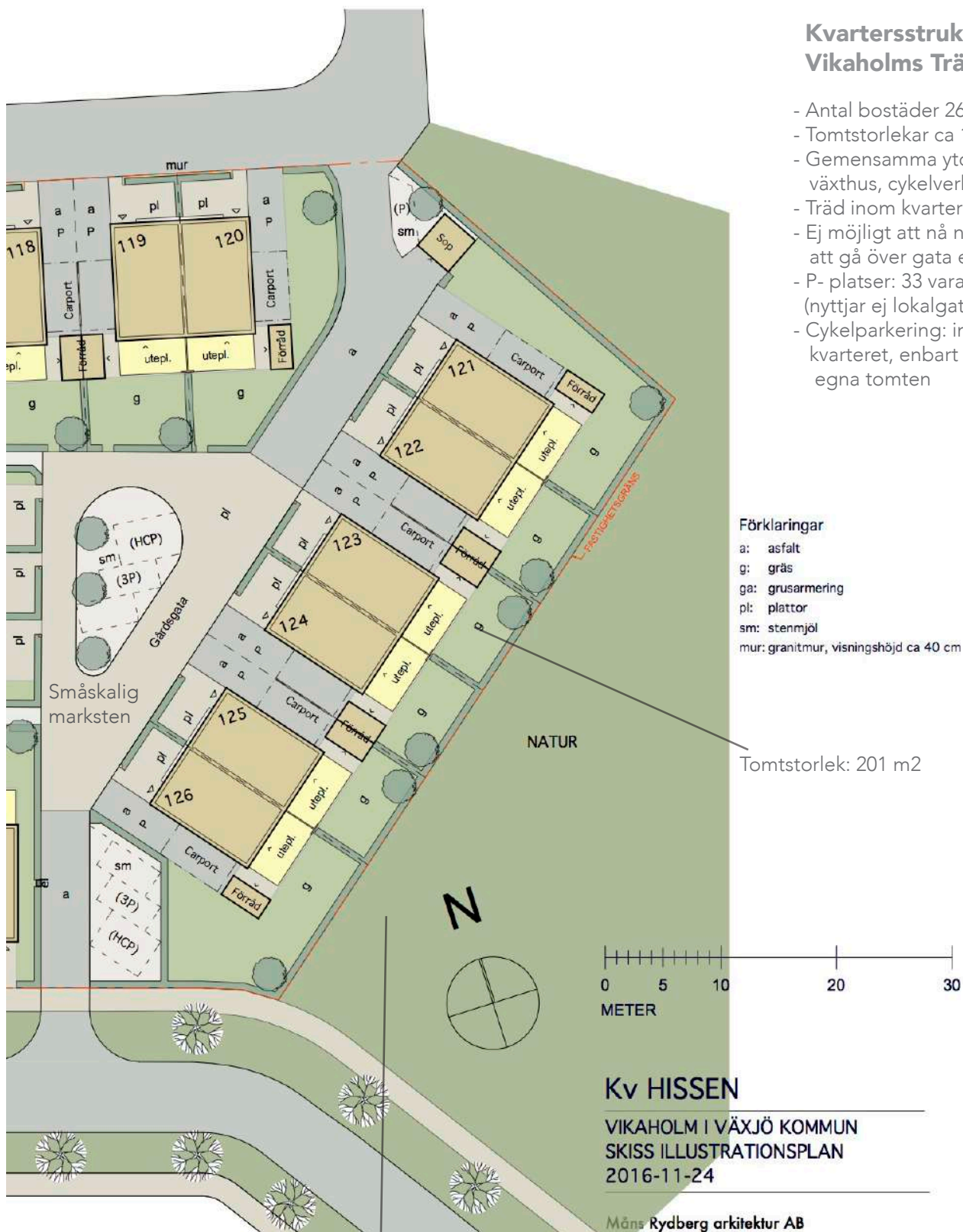

Kvartersstruktur: Vikaholms Trädgårdar

- Antal bostäder 26
- Tomtstorlekar ca 134-300 m²
- Gemensamma ytor: gårdsgata växthus, cykelverkstad
- Träd inom kvartersmark: 20 st
- Ej möjligt att nå natur utan att gå över gata eller parkering
- P- platser: 33 varav 3 hcp (nyttjar ej lokalgator)
- Cykelparkering: inga i kvarteret, enbart på den egna tomten

Förklaringar

- a: asfalt
- g: gräs
- gø: grusarmering
- pl: plattor
- sm: stenmjöl
- mur: granitmur, visningshöjd ca 40 cm

Kopplingar till naturmark saknas

REFLEKTION

Vikaholms trädgårdar är på många sätt ett trevligt kvarter. Flera bostäder har fina utblickar mot naturen och de boende kan samlas kring ett gemensamt växthus. Barnen i kvarteret kan också leka tillsammans på den småskaliga gårdsgatan mellan husen och de vuxna koppla av i solen under en grönskande pergola.

Det som jag anser saknas för att göra området till ett mer berikande kvarter, är bl.a. en bättre spegling av plats, med fler kopplingar till naturmarken. När tomten ligger precis intill skog tycker jag att man ska ledas dit på ett smidigt sätt inom kvarteret och att barn ska kunna ta sig dit själva. I mitt förslag till Skogsbrynet har just naturläget varit den viktigaste prioriteringen. Bostäderna öppnar upp sig mot naturen och från kvarteret leds man vidare ut i skogen via slingrande stigar. Det är också här, i gränslandet mellan stad och natur som kvarterets mötesplatser är belägna

I gestaltningsprogrammet beskrivs:

"(...) Kontakten mellan bostadskvarteren och omgivande parker och naturområden är en kvalitet som ska tas tillvara i området. (...)"

(Växjö Kommun, 2009)

Men med tanke på det som skrivs i gestaltningsprogrammet, vill jag också ge kommunen viss kritik. Delar av skogsmarken som finns kring kvarteret känns oskött och övergiven, framförallt mot norr. Snåriga buskar som tagits ner ligger kvar på marken och lera blandas upp med glesa grästuvor. Stubbar från nedfällda träd sticker upp lite här och var. När man fäller träd och bereder plats för bostäder, är det viktigt att man verkligen återställer miljön. För att naturmarken ska uppfattas som en kvalitet, måste den upplevas omhändertagen eller vacker i sin orördhet.

En annan viktig prioritering i skogsbrynet har varit att välja en markbeläggning som kan harmoniera med naturen och som känns mer organisk. Jag tänker mig någon form av grus men träflis skulle också kunna vara möjligt. Markbeläggningen ger så mycket karaktär till en plats och jag tycker att asfalt utgör en för skarp kontrast.

För att ett kvarter ska bli trivsamt att vistas i, tror jag även att det är viktigt att de gemensamma ytorna upplevs skyddade och "mänskliga". Något som jag identifierade som ett problem i Vikaholms trädgårdar är att parkeringen ligger precis intill växthuset. Jag tror att bilarna kan upplevas ta över den här miljön, särskilt eftersom kvarterets parkering leder vidare till nästa kvarters parkering. För mig hade det känts mer naturligt med ett växthus ut mot gårdsgatan.

I kvarteret Skogsbrynet har jag visat att det även här går att få plats med lika många breda hus som smala hus om man väljer att prioritera det enligt samma principer som tidigare. Återigen är den privata tomtytan mindre i förmån för mer gemensam yta, samt på grund av avsaknaden av den egna carporten.

Nu när jag har testat att placera mina hus på två olika tomter kan jag konstatera att det ofta är möjligt att placera ett brett typhus längs gatan och ändå uppfylla liknande byggrätt som med ett djupt hus. Det handlar främst om att göra prioriteringar. Samtidigt har jag insett att det inte alltid är möjligt och att tomten behöver kunna erbjuda bostäder i minst två rader. Om tomten bara är smal och utbredd kommer det alltid gå in fler djupa hus än smala hus.

SKALA: 1:1000

FÅGELPERSPEKTIV - kvarterets möte med naturmarken

Berikande anpassningar

Jag har i min teori argumenterat för att ett typhus behöver vara anpassningsbart för att spegla människors olika behov över tid och för att göra sig bra i skilda kontexter. Här beskriver jag mer konkret vad jag tror är viktigt att kunna förändra inom typhuskonceptet.

ANPASSNINGSBEHOV

1. Kunna variera bostadens planlösning, t.ex.

- Antal rum
- Ytstorlekar
- Möblering
- Rumshöjd

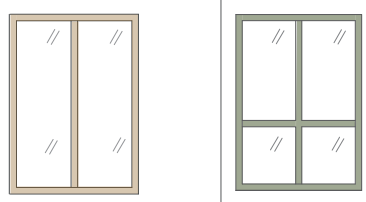
2. Kunna variera beklädnader exteriört och interiört, t.ex.

- Taktäckning
- Fasadmaterial
- Innerolv
- Ytskikt väggar
- Innertak

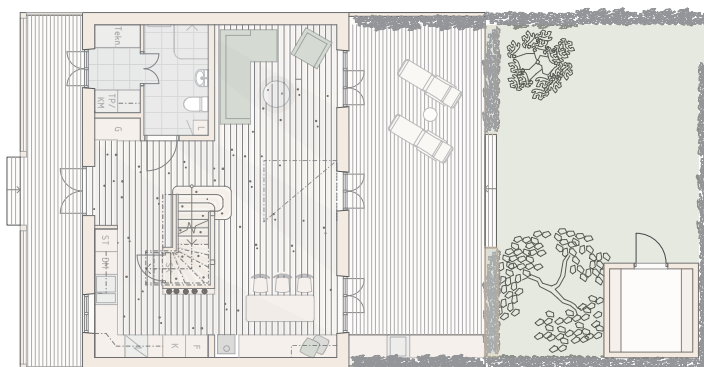
3. Kunna variera gestaltning av fönstren, t.ex.

- Antal lugter
- Indelningar
- Profileringar karm/båge
- Kulörer
- Foder

4. Kunna variera bostadens yttre miljö, t.ex.

- Placering av bilar/cyklar/förråd
- Växtlighet: typ av häckar, träd etc.
- Typ av markbeläggning på uteplatser och mellan hus

5. Kunna variera mindre byggdelar, t.ex.

- Typ av dörrar

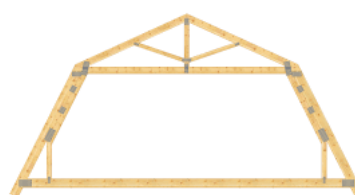
6. Kulörer

Jag tror att mitt typhus kan utvecklas vidare och erbjuda fler anpassningsbara kvalitéer än dem som visas i ritningsmaterialet. Om jag någon gång i framtiden fortsätter med mitt typhus skulle jag undersöka det jag beskriver nedan.

UTVECKLINGSMÖJLIGHETER

1. Kunna variera typ av takstol, t.ex.

- Pulpettak (lutande tak)
- Ramverk (inredningsbar vind)
- Mansardtak (inredningsbar vind)

Mansardtak

2. Kuna variera antal våningsplan

3. Kunna variera val av konstruktioner, t.ex.

- Vägghkonstruktion, bl.a. KL-trä
- Grundläggning, bl.a. plintar (där tomten möjliggör)

4. Kunna välja tillbyggnad, t.ex.

- en balkong på plan två
- eget litet växthus på tomten

Man kan fundera på hur mycket ett typhus rimligen kan ändras utan att bli ett helt nytt hus. Vad som egentligen ska vara bestämt för att man inte lika gärna ska börja om från början varje gång? I min mening är måtten på husets ytterväggar en bestämd faktor, tillsammans med t.ex. placering av fönster och ytterdörr. Badrum och kök skulle kunna flyttas även om det finns en tanke med dem som samspelar med andra val i huset. T.ex. att utrymmet under trappan också blir till ett skafferi. Jag tror egentligen att det kan vara bra att diskutera hur anpassningsbart typhus man vill ha, innan man planerar bostaden.

Reflektioner från ObosKärnhem

I slutet av samarbetet med ObosKärnhem fick jag möjlighet att presentera för deras projektutvecklare vilka kvalitéer jag har identifierat och mitt förslag på typhus. Min publik uppvisade ett glädjande stort engagemang och intresse för såväl berikande värden som hur dessa kan gestaltas i bostäder och kvarter. De förklarade att det är den här typen av kvalitéer de vill få in i varje projekt. Tyvärr slutar det ofta i argument om att det kostar för mycket. (Hur beslut tas har jag inte fått riktigt grepp om).

Man upplevde att förslaget som jag ritat skulle vara en mycket trivsamt bostad och tyckte att bostaden kändes inbjudande. Genom ritningarna menade man att den fömedlade en varm känsla och att verandan var en stor kvalité för både det egna huset och kvarteret. Man började tala om möjligheten att utveckla ett sådant här hus i framtiden. Det man då funderade kring var om kunderna är beredda att betala ett högre utgångspris för bostaden, vilket det troligtvis skulle behöva bli, i jämförelse med deras befintliga typhus. Materialen håller visserligen länge och behöver inte vara dyrare i längden men kostar däremot mer för förstagångsköparen. Sammanfattningsvis trodde man att det finns ett intresse för min bostad och en möjlig lucka på marknaden.

Parkeringsfrågan är mer knepig då den egna carporten ofta är ett starkt försäljningsargument och bostäder med carport säljer snabbt. Över lag menar man att svenskar värdesätter sina privata ytor högt. Samtidigt berättar man att det kan variera beroende på var i Sverige man befinner sig och ett alternativ med carportar för 3-5 bilar har man inte undersökt.

Vi pratade inte om vad nästa steg mot ett berikande typhus enligt mina kvalitéer och förslag skulle kunna vara, min tanke var att det kan behöva landa lite hos dem först. Däremot skickade jag över checklistan. Jag tycker det är viktigt och nödvändigt med ett komplement till den forskning som beskriver de kvantitativa aspekterna av vårt boende. Min förhoppning är att checklistan med berikande värden kan bli ett användbart verktyg för dem, så som den har varit för mig.

Men vad skulle då nästa steg kunna vara? Jag tror att ett bra steg på vägen är att beräkna vad det faktiskt kostar att bygga en berikande bostad, samt skapa sig en förståelse för vad en berikande bostad innebär. Kostar berikande värden mer och om det gör det: vad får man också tillbaka? Vi människor påverkas så mycket av hur vi bor att om vi vill skapa ett samhälle där människor utvecklas till sina bästa jag: då har vi egentligen inte råd att bygga någonting annat än berikande bostäder. Men för att det ska ske så tror jag att hela vårt samhälle behöver förändras: det måste finnas system för att bygga och bo långsiktigt hållbart. System som lyser med sin frånvaro idag. Bostaden ska inte behöva kallas för "berikande", kvalitéer som dem jag har beskrivit, måste bli självklara.

Avslutande reflektioner

Det har varit väldigt roligt att fördjupa mig inom bostadsarkitektur och att försöka förstå vad som kan bidra med trivsel till vår boendemiljö. Jag har lärt mig mycket om hur vi människor kan uppleva arkitektur men också om hur dessa upplevelser kan påverka och forma oss. Det har varit givande att blanda egna erfarenheter med både fördjupad teori och inblickar i verkliga sammanhang.

Att arbeta mot en checklista var ett nytt tillvägagångssätt för mig och jag kan se både fördelar och nackdelar med arbetssättet. Fördelar är att det blir enklare att behålla fokus på det man tycker är viktigt och att man kan stämma av gestaltningen mot sina "kriterier". Det blir också lättare att komma ihåg vad man faktiskt vill uppnå. Nackdelar med en checklista är att det finns en risk att man blir begränsad och inte kan se utanför den egna listan. Efter ett tag kanske man inte heller skissar och undersöker lika mycket som man annars skulle ha gjort, utan bara "kopierar".

En fråga som den som läser det här arbetet säkert undrar, är om jag uppfyllde min egen checklista. Ritade jag en "berikande bostad"? Jag skulle säga att mitt svar på den frågan är: delvis. Min gestaltning har utgått från mina berikande värden och jag tror att mycket av det jag förespråkar, faktiskt går att se i t.ex. ritningar och skisser. Samtidigt är checklisten ganska utbredd och omfattande, vilket har gjort att jag inte haft möjlighet att beskriva alla delar av byggnaden och kvarteret i detalj, lika mycket som jag skulle vilja. Vissa av mina kvalitéer har också varit mer utmanande än andra att jobba med. Möjligheten till rörelsefrihet blir t.ex. lätt begränsad i en liten bostad och det är svårt att få en byggnad att kännas naturlig på en plats, där mycket egentligen är tomt. Jag ser därför inte mina förslag på typhus som färdiga exempel på den berikande bostaden utan som förslag möjliga att föra en diskussion kring och som med fördel kan vidareutvecklas framöver.

REFERENSLISTA

TEXTKÄLLOR UPPDELADE I AVSNITT

GODA EXEMPEL:

Bofaellesskab, u.å. *Jystrup Savvaerk*. <https://www.bofaellesskab.dk/bofaellesskaber/se-bofaellesskaber/jystrup-savvaerk> (Hämtad: 2021-03-20)

Eliasson, Per-Olof. 2014. *Coola Passivhus Lockar*. *Göteborgs-Posten*. 28. februari. <https://www.gp.se/livsstil/bostad/coola-passivhus-lockar-1.448097> (Hämtad: 2021-03-19)

HSB. Nordvästra Skåne. 2002. *Brf Tre Gudor*. <https://www.hsbnvs.se/projekt/brf-tre-gudor/> (Hämtad: 2021-03-19)

Norelius, Oskar. 2010. *Pontus Åqvist om Urbana Villor*. [Blog] 24 september. <http://oskarnorelius.blogspot.com/2010/09/pontus-aqvist-om-urbana-villor.html> (Hämtad: 2021-03-19)

Norrman, Ingrid. 2011. *Trä-gen vinner?*. *Expressen*. 1 December. <https://www.expressen.se/gt/kultur/tra-gen-vinner/> (Hämtad: 2021-03-19)

Sekelskifte, u.å. *Tips och Fakta - Välbevarade Äppelviken*. <https://www.sekelskifte.se/product/tradgardsstaden-appelviken> (Hämtad: 2021-03-19)

Vandkunsten. 1984. *Jystrup Savvaerk, Communal Living under one big roof*. <https://vandkunsten.com/en/projects/co-living-jystrup> (Hämtad: 2021-03-19)

Vandkunsten. 2001. *Low-rise, high-density architecture in Swedish*. <https://vandkunsten.com/en/projects/viken> (Hämtad: 2021-03-19)

Viskaforshem. 2016. *Pumpkällehagen*. <https://docplayer.se/8760679-Viskaforshem-bygger-18-hus-i-viskafors-med-unika-varden-i-boendet.html> (Hämtad: 2021-03-19)

Wisth, Britt. 2003. *ÄPPELVIKEN, Stockholm*. <https://bebyggelseregistret.raa.se/bbr2/miljo/visaHelaBeskrivningen.raa;jsessionid=258A0FCE253B6C6E3E5927C566859FB7?miljoId=21200000003819> (Hämtad: 2021-03-19)

Wistrand, Lotta Von Liewen. 2018. *Kvarteret Drivbänken*. <https://stockholmskallan.stockholm.se/post/32210> (Hämtad: 2021-03-19)

FORSKARE/PRAKTIKER OM BERIKANDE VÄRDEN:

Alexander, Christopher; Ishikawa, Sara; Silverstein, Murray. 1977. *A Pattern Language*. Oxford: Oxford University Press.

Boverket. 2019. *Hälsa, estetik och sociala relationer*. <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/Allmant-om-PBL/teman/ekosystemtjanster/praktiken/estetik/> (Hämtad 2021-03-10)

Garanty, Sara. 2020. *Färgsättning inom arkitektur*. 11 november [Webbföreläsning]

Kovacic, Emina. 2017. *De svårfångade och omistliga detaljerna*. *Sveriges Arkitekter* [Blog] 8 maj. <https://www.arkitekt.se/blogg/blogg-emina-kovacic/de-svarfangade-och-omistliga-detaljerna/> (Hämtad: 2021-03-27)

Nylander, Ola. 1999. *Bostaden som arkitektur*. Stockholm: AB Svensk Byggtjänst.

Nylander, Ola. 2003. *Bostadens omätbara värden*. Stockholm: HSB Riksförbund.

Nylander, Ola. 2005. *Bostadens omätbara värden*. Stockholm: HSB Riksförbund .

Pallasmaa, Juhani. 2005. *The Eyes of the Skin*. Chichester: John Wiley & Sons Ltd.

Rasmussen, Steen Eiler. 1972. *Experiencing Architecture*. Cambridge: The MIT Press.

SP Fönster. 2019. *Spröjs - accessoaren som lyfter huset*. <https://spfonster.se/inspiration/sprojs-accessoaren-som-lyfter-huset/> (Hämtad: 2021-03-27)

Spry, Eric. 2013. Architecture: How Details Can Make All the Difference. *houzz* [Blog] 27 mars. <https://www.houzz.com/magazine/architecture-how-details-can-make-all-the-difference-stse-tivw-vs~7865535> (Hämtad: 2021-03-27)

Zumthor, Peter. 2006. *Atmospheres*. Basel: Birkhauser.

RADHUS/TYPHUS:

Börjesgård, Britt-Marie. 2015. *Kataloghusen - bakgrunden*. [Blogg] 24 april. <https://byggnadsvardjonkoping.wordpress.com/tag/egnahemslan/> (Hämtad: 2021-05-02)

Lindhagen, Suzanne. 2012. *Gamla Enskede: Sveriges första trädgårdsstad*. Stockholmskällan. <https://stockholmskallan.stockholm.se/post/32350> (Hämtad: 2021-03-30)

Nordek, Eva-Lena. Projektutvecklingsansvarig Obos-Kärnhem. 2021. Zoom-möte/intervju: 13 januari, 1 februari, 3 mars

Obos-Kärnhem. 2020. BRF Ekhagen Bredvik, Växjö. <https://content.obos.se/assets/3b/3b83f4d6-014a-427f-b869-ab227cd10682/saljbroshyrbrfkehagen201001web.pdf> (Hämtad:2021-03-30)

Obos-Kärnhem. 2021. *Projektutvecklingskompetens till Obos nya hem AB*. Obos-Kärnhem. <https://www.oboskarnhem.se/om-obos-karnhem/nyheter/lediga-hobb-onh/#:~:text=V%C3%A5r%20vision%20%C3%A4r%20OBOS%20bygger,%2C%20projektutveckling%2C%20upphandling%20och%20genomf%C3%B6rande.> (Hämtad: 2021-03-30)

Sjöström, John. 2002. *Typhusen som försvann*. Byggnadsvårdsföreningen. 4:e utgåvan. <https://byggnadsvard.se/typhusen-som-forsvann/> (Hämtad: 2021-05-02)

Tägil, Tomas. 2021. *2020 Radhushistoria*. 20 Februari [Föreläsning]

GESTALTNINGSFASEN:

Urban Utveckling. u.å. *Trädgårdsstaden (Garden City)*. <https://urbanutveckling.se/ordlista/stu-traedgardsstaden> (Hämtad: 2021-05-02)

Växjö Kommun, 2021. Så planerar vi - *Bredvik*. <https://www.vaxjo.se/sidor/trafik-och-stadsplanering/vaxjo-vaxer/sa-planerar-vi/stadsutvecklingsprojekt/bredvik.html> (Hämtad: 2021-04-30)

Växjö Kommun, 2014. *Detaljplan Bredvik*. https://vaxjo.se/download/18.59777ce315d3abb23517da5f/1500980065069/bredvik%20Lagakraft_handling.pdf (Hämtad: 2021-04-30)

Växjö Kommun, 2013. *Gestaltningssprogram Bredvik*. <https://vaxjo.se/download/18.162d65801759dccf415542b0/1605108930897/Gestaltningssprogram%20Bredvik.pdf> (Hämtad: 2021-04-30)

Växjö Kommun, 2010. *Detaljplan Vikaholm*. <https://vaxjo.se/download/18.1b70ef9115d3ac376458cb96/1501048470009/Lagakrafthandling%20Vikaholm.pdf> (Hämtad: 2021-04-30).

Växjö Kommun, 2009. *Gestaltningssprogram Vikaholm*. <https://vaxjo.se/download/18.1b70ef9115d3ac376458cbb0/1501048549776/Vikaholm%20gestaltningssprogram%209%20juni%202009.pdf> (Hämtad: 2021-04-30).

SAMTLIGA BILDKÄLLOR

- Bennie on the Loose. 2015. *Viken: Tre Gudor*. <http://bennieontheloose.com/viken-tre-gudor> (Hämtad: 2021-03-19)
- berliner-moderne. KL. u.å. *Row houses with common garden in front*. <https://world-heritage-estates-berlin.com/falkenberg/sites/#5933> (Hämtad: 2021-04-30)
- Bofaellesskab. u.å. <https://jystrup.wordpress.com/> (Hämtad: 2021-04-11)
- Bofaellesskab Jystrup Savvaerk. u.å. <https://bofaellesskab.dk/bofaellesskaber/se-bofaellesskaber/jystrup-savvaerk> (Hämtad: 2021-05-11)
- Bojana, Lucak. 2020. *BRF Shiitake vinnare av Stadsbyggnadspriset 2020*. <https://www.sydsvenskan.se/2020-09-03/radhus-i-solbacken-prisas-igen-och-kontor-far-miljopris> (Hämtad: 2021-04-30)
- Borås Stad. u.å. *Mötet mellan höjdryggen från Skansen och befintlig gång- och cykelväg*. Plan program för Viskafors. s.9/12 <https://www.boras.se/download/18.2922c046170f3905086b56a6/1585906843087/Planprogram%20f%C3%B6r%20Viskafors.pdf> (Hämtad: 2021-04-04)
- BRF Drivbänken. 2003. <https://drivbanken1.se/foton.htm> (Hämtad: 2021-04-04)
- Brunnberg & Forshed. 2001. *Tullinge Trädgårdsstad*. <https://www.brunnbergforshed.se/tullinge-tradgardsstad/> (Hämtad: 2021-04-30)
- Callmer, Konrad. 2012. *Tema Västra Hamnen: Gröna Urbana Villor*. [Blog] 4 februari. <http://konradcallmer.blogspot.com/2012/02/tema-vastra-hamnen-grona-urbana-villor.html> (Hämtad: 2021-04-10)
- Eksjöhus. u.å. *BRF Blomstergången, Växjö*. <https://eksjohusbostad.se/objekt/bredvik-vaxjo/#inspo-gallery-9> (Hämtad: 2021-04-30)
- Ellgaard, Holger. 2009. *Margaretavägen 41-47 Gamla Enskede Typhus*. https://sv.m.wikipedia.org/wiki/Fil:Margaretav%C3%A4gen_41-47_Gamla_Enskede_Typhus_l.jpg (Hämtad: 2021-05-02)
- E:son Lindman, Åke. 2011. *Pumpkällehagen - Viskafors*. https://www.mynewsdesk.com/se/skogsindustrierna/_images/pumpkaellehagen-viskafors-101298 (Hämtad: 2021-04-04)
- E:son Lindman, Åke. 2017. *Byggbeskrivningar*. <https://www.facebook.com/Byggbeskrivningar/posts/1483247125093144/> (Hämtad: 2021-03-19)
- Fastighetsbyrån. 2020. *Vintrie byväg*. <https://www.fastighetsbyran.com/sv/sverige/objekt/?objektID=2301227> (Hämtad: 2021-03-19)
- FGZ. 2014. *Grünmatt*. <https://fgzzh.ch/siedlung/gruenmatt/> (Hämtad: 2021-04-30)
- Frank. 2015. *Row houses in Viken*. (1) - <https://flic.kr/p/ywgunB> (Hämtad: 2021-04-04)
(2) - <https://flic.kr/p/xyRag1> (Hämtad: 2021-05-02)
- Fredriksson, Göran H. 2011. *Margaretavägen 18-30, Gamla Enskede*. Stockholms stad. <https://digitalastadsmuseet.stockholm.se/fotoweb/archives/5000-Alla-fotografier/Skiss/1007/SSMDIG014551S.jpg.info> (Hämtad: 2021-05-02)
- Göteborgsposten. 2014. *Smarta, ekologiska passivhus lockar i Viskafors*. 3 mars. <https://www.pressreader.com/sweden/goteborgs-posten/20140303/282763469559170> (Hämtad: 2021-04-04)
- Hansen, Regner. 2020. <https://fagbladetboligen.dk/alle-nyheder/2020/juni/lavere-varmeforbrugskal-hjaelpes-pa-vej-efter-energireovering/> (Hämtad: 2021-03-19)
- Hansson, Linda. 2018. *Kika in i ett engelskt radhus i Äppelviken*. <https://lovelyliife.se/vo-lang/2018/10/15/kika-in-i-ett-engelskt-radhus-i-appelviken/> (Hämtad: 2021-03-19)

- Ibsen, Flemming. 2013. *Tre Gudor Viken, Sverige*. <https://www.flickr.com/photos/fibsen/10297487824>, <https://www.flickr.com/photos/fibsen/10297116464>, <https://www.flickr.com/photos/fibsen/10295027293>, <https://www.flickr.com/photos/fibsen/10295833325/> (Hämtad: 2021-03-19)
- Justbluedutch. 2019. <https://justbluedutch.wordpress.com/2019/08/18/chasing-the-mozarts-golden-ball-and-the-sound-of-music-in-salzburg/> (Hämtad: 2021-04-05)
- Kristianstad Kommun, 2020. *Täppet*. <https://www.kristianstad.se/sv/bygga-bo-och-miljo/byggprojekt/ahus-och-yngsjo/ahus---tappetleden-etapp-3/ncc/> (Hämtad: 2021-04-30)
- Lagergren, Martin. 2008. *Canadaradhusen*. Lidingö stad. (1) - <https://bebyggelseregistret.raa.se/bbr2/anlaggning/visaSelectedAnlaggningFoto.raa;jsessionid=56A575866CF3011F463A84BD8D34A31D.lx-ra-bbr?fotold=21000001443949> (2) - <https://bebyggelseregistret.raa.se/bbr2/anlaggning/visaSelectedAnlaggningFoto.raa;jsessionid=CCC918D23904850A981079C3CB75ADB0?fotold=21000001444060> (Hämtad: 2021-05-02)
- Landscape. u.å. *Pumpkällehagen borås*. <https://landscape.nu/gallery/pumpkallehagen-boras/> (Hämtad: 2021-05-02)
- Miras Mirakel. 2009. [Blog] 13 december. *Kvarteret Drivbänken, Äppelviken, Bromma*. <http://mirasmirakel.blogspot.com/2009/12/kvarteret-drivbanken-appelviken-bromma.html> (Hämtad: 2021-05-02)
- Nielsen, Dot Severine. u.å. *Jystrup Savvaerk by Vandkunsten*. <https://www.dotseverine.dk/photography/jystrup-savvaerk/> (Hämtad: 2021-04-04)
- NoN. 2012. The Things I enjoy [Blog]. 24 oktober. <https://thethingsienjoy.blogspot.com/2012/10/vandkunsten-achitects-58-modern-homes.html?m=1> (Hämtad: 2021-04-04)
- seier+seier. 2014. *tegnestuen vandkunsten, architects: tre gudor housing, viken 2000*. <https://www.flickr.com/photos/seier/15688256831/in/photostream/> (Hämtad: 2021-04-04)
- Svensk Byggplåt. 2010. *Pumpkällehagen*. <https://www.svenskbyggplat.se/project/pumpkallehagen/> (Hämtad: 2021-03-19)
- Svensk Fastighetsförmedling. 2018. *Tomt-områdesbild*. <https://www.svenskfast.se/bostadsratt/kro-noberg/vaxjo/vaxjo/vikaholm/vikaholmsallen/161216> (Hämtad: 2021-04-30)
- Tuxen, Leif. 2019. *Seniorbofællesskab i Jystrup Savværk*. <https://realdania.dk/nyheder/2019/08/nyt-boligkoncept-skal-saette-nye-standarder-for-inklusion-og-faellesskab> (Hämtad: 2021-04-04)
- Vail Dance Festival. u.å. *Dancing in the Streets: Malpaso Dance Company*. <https://www.vailvalleypartnership.com/event/vail-valley-foundation-dancing-in-the-streets-malpaso-dance-company/> (Hämtad: 2021-04-05)
- Vandkunsten. 1984. *Jystrup Savvaerk*. <https://vandkunsten.com/en/projects/co-living-jystrup> (Hämtad: 2021-03-19)
- Vandkunsten. 2001. <https://vandkunsten.com/en/projects/viken> (Hämtad: 2021-03-19)
- Viskaforshem. 2009. *Pumpkällehagen*. <https://www.viskaforshem.se/viskaforshem/vara-fastigheter> (Hämtad: 2021-04-05)
- Viskaforshem. 2016. *Pumpkällehagen*. <https://docplayer.se/8760679-Viskaforshem-bygger-18-hus-i-viskafors-med-unika-varden-i-boendet.html> (Hämtad: 2021-03-19)
- Von Brömssen, Martin. 2014. <https://www.gp.se/livsstil/bostad/coola-passivhus-lockar-1.448097> (Hämtad: 2021-03-19)
- Von Sternberg, Morley. 2016. *Clock House Gardens/ Stockwool*. <https://www.archdaily.com/806247/clock-house-gardens-stockwool> (Hämtad: 2021-04-30)

- Vorobev, Aleksandr. 2018. https://www.google.se/search?q=food+truck+festival+argentina&source=Inms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwji1lvx4-bvAhXD_ioKHQsDDaEQ_AUoAXoECAEQAw&biw=1363&bih=694#imgrc=p9cNMdCQpSjeXM (Hämtad: 2021-04-05)
- Västerleds Trädgårdsstadsförening, *Engelska Radhusen, Alviksvägen*. u.å. <http://www.vasterleds.se/om-oss/historik/> (Hämtad: 2021-03-20)
- Växjö Kommun, 2014. *Detaljplan Bredvik*. https://vaxjo.se/download/18.59777ce315d3abb23517da5f/1500980065069/bredvik%20Lagakraft_handling.pdf (Hämtad: 2021-04-30)
- Växjö Kommun, 2013. *Gestaltningssprogram Bredvik*. <https://vaxjo.se/download/18.162d65801759dccb415542b0/1605108930897/Gestaltningssprogram%20Bredvik.pdf> (Hämtad: 2021-04-30)
- Växjö Kommun, 2009. *Gestaltningssprogram Vikaholm*. <https://vaxjo.se/download/18.1b70ef9115d3ac376458cbb0/1501048549776/Vikaholm%20gestaltningssprogram%209%20juni%202009.pdf> (Hämtad: 2021-04-30).
- Woodworks, 2008. *Viskafors - Linax Panel*. <https://www.woodworks.se/2020/11/23/viskafors-linax-panel/> (Hämtad: 2021-03-20)
- White Arkitekter, 2020. *Kastellgården*. <https://whitearkitekter.com/se/projekt/kastellgarden/> (Hämtad: 2021-04-30)
- Wrede Mäklare. u.å. *Äppelviken*. <https://www.wrede.se/objekt/engelskt-radhus-i-hjartat-av-appelviken/> (Hämtad: 2021-03-19)
- Wrede Mäklare. 2003. *Engelskt radhus i hjärtat av Äppelviken*. <https://www.mynewsdesk.com/se/wrede-co/pressreleases/engelskt-radhus-i-hjaertat-av-aepplviken-1545075> (Hämtad: 2021-04-04)
- Åqvist, Pontus. 2009. <http://www.openstudio.se/projekt/urbanavillor/index.html> (Hämtad: 2021-04-05)